

Titu Maiorescu

- Critice -

Ediția de față reproduce textele după:

Titu Maiorescu. *Critice*, vol. I—II. Prefață de Paul Georgescu. Editura pentru literatură. București, 1967.

Titu Maiorescu. *Din critice*. Text stabilit, tabel cronologic, indice și bibliografie de Domnica Filimon. Prefață de Eugen Todoran. Editura Eminescu. București, 1978.

Titu Maiorescu. *Opere*, I. Ediție, note, variante, indice de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon. Studiu introductiv de Eugen Todoran. Colecția „Scriitori români”. Editura Minerva. București, 1978.

Titu Maiorescu. *Critice*. Alcătuire, notă asupra ediției de Sergiu Burcă. Prefață de Mihai Cimpoi. Tabel cronologic de Domnica Filimon. Editura Hyperion. Chișinău, 1990.

Textele, cu excepția particularităților de limbă și stil ale autorului (și ale autorilor citați...), respectă normele ortografice în vigoare.

TABEL CRONOLOGIC

- 1840 În ziua de 15/27 februarie se naște la Craiova Titu Maiorescu, fiu al lui Ioan Maiorescu, profesor și inspector la Școala centrală din Craiova. Ardelean de origine, Ioan Maiorescu (n. 1811 la Bucerdea — Grânoa-să, lângă Blaj, m. 24.VIII.1864 la București) se trăgea dintr-o familie țărănească, iar numele său adevărat era Ioan Trifu. Datorită unei înrudiri după mamă cu Petru Maior, începu să semneze I. Trifu Maioreanu, I. Maior, I. Măiorescu, optând în cele din urmă pentru I. Maiorescu. Teolog prin formație (cu studii la Blaj, Pesta, Viena), I. Maiorescu se dovedi un liber cugetător. Profesor la Cernăuți, Craiova, Iași, București, el rămâne o figură luminoasă a epocii de formare a învățământului românesc modern. Mama lui Titu Maiorescu, n. Maria Popazu, este sora cărturarului episcop al Caransebeșului, Ioan Popazu. Familia Popazu era de la Vălenii de Munte și, se pare, de origine aromână.
- 1842—1843 Peregrinări ale familiei Maiorescu la Brașov și Iași.
- 1846—1849 Titu Maiorescu este elev al școlii primare din Craiova. În zilele revoluției, Ioan Maiorescu plecând în misiune la Frankfurt am Main, Maria Maiorescu cu copiii pibegește la București, Brașov, Sibiu. Prin dec. 1848 sub conducerea lui Avram Iancu, familia lui Ioan Maiorescu ajunge la Blaj. Din nou la Brașov. Titu Maiorescu continuă cursul primar (1848/1849 și 1849/1950) la școala protodiaconului Iosif Barac.
- 1850—1851 Absolvind școala primară, Titu Maiorescu este înscris la Gimnaziul românesc din Schei-Brașov, gimnaziu înființat în 1850 prin strădania unchiului său, Ioan Popazu, pe atunci paroh al bisericii Sf. Nicolae din Schei, apoi protopop al orașului. În casa protopopului Popazu îl vede pe Anton Pann care îi va lăsa o impresie de neșters.
- 1851 În septembrie familia Maiorescu se stabilește la Viena, unde tatăl era salariat al Ministerului de justiție. În octombrie Titu Maiorescu este înscris în clasa I la Gimnaziul academic, anexă pentru externi a Academiei Theresiane. Peste o lună i se echivalează anul de gimnaziu de la Brașov și este trecut în clasa a II-a.
- 1855 Ca elev al Gimnaziului academic vienez, Titu Maiorescu își începe notațiile *Jurnalului* personal, ținut până în iulie 1917, în 42 de caiete aflate astăzi în fondul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române și la Biblioteca Centrală de Stat din București.
- 1856 La 6 octombrie Titu Maiorescu intră ca intern în Academia Theresiană.
- 1857 Trimite la 3 ianuarie o scrisoare către *Gazeta Transilvaniei*, semnată Aureliu, cu intenția de a servi ca prezentare unor traduceri ale sale din Jean Paul (*Noapte de Anul Nou*), pe care le trimitea revistei. Deși traducerea nu a fost publicată la acea dată, scrisoarea editată de Aurel A. Mureșianu în *Gazeta cărților*, nr. 1, 1934 este considerată totuși „cea dintâi încercare publicistică” a lui T. Maiorescu, titlu sub care a și fost tipărită.
- 1858 Absolvirea Academiei din Viena. În acest institut de învățământ, frecventat de elevi din aristocrație, Titu Maiorescu se impusese prin inteligență și perseverență în studiu, fiind declarat, la absolvire, întâiul pe școală. Părăsirea definitivă a Vienei la 31 iulie și întoarcerea la Brașov. La începutul lui noiembrie pleacă la Berlin, înscriindu-se la Universitate (pentru studii de filozofie și drept).
- 1859 24 ianuarie Unirea Principatelor. Stabilindu-se la București, Ioan Maiorescu este numit prin decret domnesc „prezident la Obșteasca Epitropie” și, după câteva luni, director la Eforia Instrucțiunii Publice. Preparador pentru limba franceză în familia Kremnitz, Titu Maiorescu dă lecții celor patru copii ai familiei: Clara (viitoarea sa soție), Helene, Wilhelm (viitorul dr. W. Kremnitz, soțul Mitei, n. Bardeleben) și Hermann. Titu Maiorescu își trece doctoratul în filozofie la Giessen, *magna cum laude*. Universitatea din Giessen îi considerase, în vederea doctoratului, ultimii doi ani de la Theresianum drept studii universitare. Întors în țară, publică articolul *Măsura înălțimii prin barometru* în revista *Isis sau natura*. La 1 octombrie pleacă la Paris ca bursier al Eforiei, unde va studia dreptul. În răstimpul studiilor pariziene (1859 octombrie — 1861 noiembrie) dese călătorii la Berlin.
- 1860 noiembrie-decembrie. Apare la Berlin lucrarea de filozofie a lui T. M., *Einiges Philosophische in*

gemeinfasslicher Form (Considerații filozofice pe înțelesul tuturor) vădit sub influența ideilor lui Herbart și Feuerbach. La 17 decembrie, în urma consultării lucrării *Einiges Philosophische...* și după „o apărare verbală făcută înaintea facultății în mod brillant a opiniunilor originale“, Sorbona îi „concese titlul de licencé ès lettres“. În continuare Titu Maiorescu își va pregăti doctoratul cu teza: *La relation. Essai d'un nouveau fondement de la philosophie* până la sfârșitul lui 1861 când va părăsi Franța.

- 1861 În ziua de 10 martie, Titu Maiorescu ține la Berlin o conferință (*Die alte französische Tragödie und die Wagnersche Musik — Vechea tragedie franceză și muzica lui Wagner*) în folosul monumentului lui Lessing la Kamenz, repetată la 12 aprilie la Paris, la „Cercle des sociétés savantes“ și reluată sub formă de comunicare, la 27 aprilie, din nou la Berlin, la Societatea de filozofie. La 28 noiembrie obține la Paris diploma de licență în drept, cu teza *Du régime dotal*. La sfârșitul anului 1861 T. M. se întoarce definitiv în țară, stabilindu-se la București. În ziua de 10 decembrie el începe ciclul de conferințe despre *Educațiunea în familie*.
- 1862 Numit în magistratură (la 2 iunie), Titu Maiorescu este mai întâi supleant la Tribunalul Ilfov, apoi procuror; în același an se căsătorește cu Clara Kremnitz. Numit director (pe data de 3 decembrie) la Gimnaziul central sau Colegiul național din Iași și la internatul aceleiași școli; simultan, i se încredințează cursul de istorie la Universitate, cu tema *Despre istoria republicii romane de la introducerea tribunilor plebei până la moartea lui Iuliu Cezar cu privire specială la dezvoltarea economico-politică*.
- 1863 Titu Maiorescu publică la Iași *Anuariul Gimnasiului și Internatului din Iași pe anul școlar 1862—1863*; anuarul este precedat de disertația lui: *Pentru ce limba latină este chiar în privința educației morale studiul fundamental în gimnaziu?* La 28 martie se naște fiica lui Titu Maiorescu, Livia, căsătorită Dymsha, moartă în 1946. La 8 octombrie Titu Maiorescu este numit la direcția Institutului Vasilian din Iași, care se cerea „fundamental reorganizat“. În vederea acestei misiuni, din însărcinarea ministrului instrucțiunii publice de atunci, Al. Odobescu, el va pleca într-o călătorie documentară la Berlin, întorcându-se la Iași la 4 ianuarie 1864. Inițierea de către T. M. a ciclului de conferințe de răsunet „Prelecțiuni populare“, ciclu în care vor mai lua cuvântul P. P. Carp și V. Pogor. Această preocupare răspunzând unei vocații, Maiorescu va continua, cu intermitențe, conferințele pe teme umanistice, în cadrul „Junimii“, până în 1881, Decan al Facultății de litere (din februarie până în septembrie), Rector al Universității ieșene (din septembrie până în anul 1867).
- 1863—1864 Titu Maiorescu predă filozofia la Facultatea de litere din Iași.
- 1864 La ființă „Junimea“, a cărei personalitate reprezentativă, al cărei coordonator este Maiorescu; alături de el, membri fondatori: P. P. Carp, Vasile Pogor, Th. Rosetti, Iacob Negruzzi. Titu Maiorescu publică *Anuariul Institutului Vasile Lupu, Școala normală Trei Ierarhi din Iași, pe anul școlar 1863—1864*. În acest anuar Ion Creangă figurează ca premiant. Apare broșura *Regulile limbii române pentru începători*, Iași, 18 p. Din octombrie 1864 până în aprilie 1865 Titu Maiorescu este suspendat din învățământul universitar și de la Școala normală, în timpul procesului calomnios înscenat de o grupare adversă de universitari ieșeni, în frunte cu N. Ionescu. Achitat, Titu Maiorescu va fi repus în toate drepturile sale.
- 1865 În cadrul „Junimii“, Titu Maiorescu își expune opiniile asupra scrierii în limba română, idei teoretizate apoi în studiul *Despre scrierea limbii române*.
- 1866 Volumul *Despre scrierea limbii române*, ed. I (cuprinzând partea I și a II-a). Înființarea Societății Academice Române. Împreună cu o asociație de profesori, Titu Maiorescu întemeiază Institutul academic, care va fuziona în 1879 cu Liceul nou sub denumirea de Institutele unite (1879—1907).
- 1867 La 1 martie apare revista *Convorbiri literare*, organul literar al „Junimii“, faza ieșeană (1867—1885), avându-l redactor pe Iacob Negruzzi. La 20 iulie Titu Maiorescu este numit membru al Societății Academice Române. Apare primul studiu de critică literară al lui Titu Maiorescu, *Despre poezia română*, în *Convorbiri literare* (I), și separat în volumul *Poezia română*. În *Convorbirile literare* din 15 septembrie V. Alecsandri publică poezia *Tânăra creolă*, iar în nr.

- din 15 octombrie *Cânticële comice*, începându-și astfel colaborarea la această revistă.
- 1868 A. Densusianu consideră că studiul lui Titu Maiorescu *Poezia română* este un plagiat din *Estetica* lui Fr. Th. Visscher, acuzație anulată de cercetătorii operei lui Maiorescu. Apare articolul *Limba română în jurnalele din Austria*, în *Convorbiri literare* (II), articol care trezește o vie polemică în Transilvania. Tot *Convorbiri literare* (II) publică *În contra direcțiunii de astăzi a culturii române* și *Aforisme* de Titu Maiorescu.
- 1869 La 9 august se naște fiul lui Titu Maiorescu, Liviu, mort la 26 noiembrie 1872. Pe data de 12 august Titu Maiorescu demisionează din Societatea Academică Română, ca urmare a neaderării sale la etimologismul ardelean dominant în acest for. Apare articolul *Observațiuni polemice*, în *Convorbiri literare* (III), răspuns la criticile trezite de studiul *Poezia română. O cercetare critică*.
- 1870 Numărul din 15 aprilie al *Convorbirilor literare* publică poezia lui Eminescu *Venere și Madonă*, marcând începutul colaborării poetului la această revistă. Apare articolul *Despre reforma învățământului public*, în *Convorbiri literare* (IV) (studiul, neterminat, este revelator pentru ideile lui Titu Maiorescu în epoca aceea).
- 1871 Apare articolul *Direcția nouă*, în *Convorbiri literare* (V), studiul de consacrare a lui Mihai Eminescu. Începutul carierei parlamentare a lui Titu Maiorescu, carieră de care se va lăsa antrenat în tot restul vieții.
- 1872 În iunie T. Maiorescu se întâlnește cu Mihai Eminescu la Botoșani, se pare că este prima lor întâlnire. Apare continuarea articolului *Direcția nouă*, în *Convorbiri literare* (VI).
- 1873 Apare articolul *Răspunsurile „Revistei Contemporane”* în *Convorbiri literare* (VII), și, în broșură, *Al doilea studiu de patologie literară. Răspunsurile „Revistei contemporane”,* Iași.
- 1874 Titu Maiorescu părăsește Iașul, stabilindu-se la București. Face parte pentru prima oară dintr-un guvern între 7 aprilie și 29 ianuarie 1876 ca ministru la Culte și Instrucțiune Publică în cabinetul Lascăr Catargi. De notat, ca inițiative ale lui Titu Maiorescu, subvenționarea școlilor române din Brașov, restaurarea bisericii de la Curtea-de-Argeș, organizarea publicării *Arhivei Hurmuzachi*, reorganizarea învățământului rural, proiectul de lege publică (care, cu toate limitele lui, își avea meritele pentru dezvoltarea unui învățământ științific) ș. a. Titu Maiorescu este propus ca membru al Societății „România jună” din Viena. Apare primul volum de *Critice*, București, Socec.
- 1876 Apare *Logica*, partea I: *Logica elementară*, București, lucrare elocventă pentru studiul de 19 ani al lui Titu Maiorescu asupra acestei discipline filozofice. În *Convorbiri literare* (X), *Aforismele pentru înțelepciunea în viață* de Arthur Schopenhauer, trad. de Titu Maiorescu. Titu Maiorescu este numit agent diplomatic la Berlin (31 mai, 2 iulie).
- 1877 Titu Maiorescu la conducerea ziarului *Timpul* (27 ian. — 23 apr.).
- 1879 Reintrarea lui Titu Maiorescu la Academia Română în ziua de 24 mai, instituție reorganizată pe fundalul Societății Academice, prin decretul din 29 martie 1879. Apare ediția a II-a a lucrării *Regulile limbii române pentru începători* (clasa a II-a primară), retipărită cu învoirea autorului de Ion Creangă, Iași, 20 p.
- 1880 Titu Maiorescu face parte din comisia Academiei pentru elaborarea proiectului ortografic, alături de Hasdeu, Alecsandri, Quintescu, sub președinția lui Bariț. La 8 aprilie Titu Maiorescu citește în sesiunea generală a Academiei proiectul noii ortografii a limbii române.
- 1881 Retragerea lui Titu Maiorescu din Comitetul Clubului conservator și formarea grupării junimiste. În *Convorbiri literare* (XI) apar articolele *În contra neologismelor* și *Literatura română și străinătatea*.
- 1883 Apariția articolului *Despre progresul adevărului în judecarea lucrărilor literare*, mai întâi în *Almanahul Societății Academice „România jună”* din Viena (în același nr. este publicat *Luceafărul eminescian*), apoi în *Convorbiri literare* (XVII). Titu Maiorescu publică ediția princeps *Poezii* de Mihai Eminescu, Editura Librăriei Socec & Comp. — București. Titu Maiorescu motivează culegerea ca izvorâtă... „dintr-un simțământ de datorie literară. Trebuiau să devie mai ușor

accesibile pentru iubitorii de literatura noastră toate scrierile poetice, chiar și cele începătoare ale unui autor, care a fost înzestrat cu darul de a întrupa adâncă sa simțire și cele mai înalte gânduri într-o frumusețe de forme, sub al cărei farmec limba română pare a primi o nouă viață". Numărul edițiilor de poezii ale lui Eminescu se ridică în timpul vieții lui T. Maiorescu la 10 (publicate în 1883—1913).

- 1884 Începând cu data de 10 octombrie Titu Maiorescu își reia cariera didactică în cadrul Universității din București (după 13 ani de la destituirea sa din învățământ de către ministrul Cristian Tell) ținând cursuri de Logică și Istoria filozofiei (germane, franceze, engleze) în secolul al XIX-lea, discipline pe care le va preda până în 1909.
- 1885 Apare articolul *Comediile dlui I. L. Caragiale*, în *Convorbiri literare* (XIX). Din acest an *Convorbirile literare* apar la București.
- 1886 În *Convorbiri literare* (XX) apar articolele *Poeți și critici* și *În lături!* (articol scris cu prilejul apariției lucrării lui A. Densusianu *Istoria limbii și literaturii române*, Iași 1885). În decembrie începe divorțul lui Maiorescu de soția sa Clara, n. Kremnitz, care părăsește România.
- 1887 Titu Maiorescu se căsătorește cu Ana Rosetti.
- 1889 Articolul *Eminescu și poeziile lui*, în *Convorbiri literare* (XXIII).
- 1890 Volumul Arthur Schopenhauer, *Aforisme asupra înțelepciunii în viață*, traducere de Titu Maiorescu. Articolul *Asupra personalității și impersonalității poetului* în *Convorbiri literare* (XXV).
- 1892 Se tipărește ediția *Critice* (1867—1892). Buc., Socec, în 3 vol. Articolul *Asupra personalității și impersonalității poetului* în *Convorbiri literare* (XXV). Titu Maiorescu publică *Contraziceri?* constituind replica lui la studiul lui C. Dobrogeanu-Gherea *Personalitatea și morala în artă*. 31 octombrie Titu Maiorescu este ales rector al Universității din București.
- 1893 Apare *Anuarul Universității din București pe 1892—1893*. 1894 C. Dobrogeanu-Gherea răspunde la articolul *Contraziceri?* cu *Asupra esteticii metafizice și științifice*.
- 1895 Conducerea revistei *Convorbiri literare* este preluată de o nouă formație redacțională: M. Dragomirescu, Ioan Bogdan, S. Mehedinți, P. P. Negulescu, C. Rădulescu-Motru, I. Al. Rădulescu (Pogoneanu), D. Evolveanu.
- 1897 Titu Maiorescu demisionează din funcția de rector al Universității din București. Începe editarea *Discursurilor parlamentare* (vol. I și vol. II, în 1899 va apărea vol. III; în 1904 vol. IV, București, Socec, vol. V va fi tipărit în 1915 la Ed. Minerva, București).
- 1902 În *Convorbiri literare* (XXXVI) se publică articolul *Oratori, retori și limbuți*.
- 1903 Apare *O rectificare literară (Eminescu)*, în *Convorbiri literare* (XXXVII). Titu Maiorescu face parte din comisia Academiei pentru elaborarea unui proiect de revizuire a ortografiei (aprobată în 1880).
- 1904 Titu Maiorescu prezintă în sesiunea Academiei proiectul ortografic care recunoaște prioritatea fonetismului în scrierea limbii române.
- 1906 Se publică raportul asupra volumului: Octavian Goga, *Poezii*, Budapesta, 1905, în *An. Ac. Rom.*, seria II, tom. XXVIII (1905—1906), apoi în *Convorbiri literare* (XL).
- 1907 Se publică rapoartele academice asupra volumelor: M. Sadoveanu, *Povestiri*, Buc., în *An. Ac. Rom.*, seria II, tom. XXVIII (1905—1906), apoi în *Convorbiri literare* (XLI), și I. Al. Brătescu-Voinești, *În lumea dreptății*, în *An. Ac. Rom.*, seria II, tom. XXIX (1906—1907), apoi în *Convorbiri literare* (XLI).
- 1908 Se tipărește ediția *Critice* (1866—1907), ed. completă, 3 vol., Minerva.
- 1909 În *Convorbirilor literare* (XLVIII) se publică *Răspuns la discursul de recepție al dlui Duiliu Zamfirescu*. La 31 octombrie Titu Maiorescu se retrage din învățământ sub motivul limitei de vârstă.
- 1910 Sărbătoarea lui Titu Maiorescu la împlinirea a 70 de ani. Număr festiv al *Convorbirilor literare*,

înmânat lui Titu Maiorescu la 15 februarie de către Barbu Delavrancea; cu aceeași ocazie se tipărește la Suceava broșura societății vieneze „*România jună*” lui Titu Maiorescu.

1912 La 28 martie Titu Maiorescu este numit prim-ministru și ministru de externe.

1914 La 4 iunie se retrage din viața politică, pronunțându-se în continuare pentru o politică de neutralitate a României. *Iunie—octombrie* Călătorie în străinătate; într-un sanatoriu din Heidelberg moare Ana Maiorescu.

1917 18 *iunie/1 iulie* Moare Titu Maiorescu, la vârsta de 77 de ani. E înmormântat la cimitirul Bellu din București.

CRITICE

(1866—1907)

PREFAȚA AUTORULUI LA EDIȚIA DE LA 1874

Iluzii pierdute — iată semnul timpului în care trăim. Stăpânirea frazei încetează.

Numai deziluzionarea să nu treacă în scepticism.

Puținii bărbați eminenți ce-i avem au început să se retragă unul câte unul din viața publică, iar în locul lor năvălește mulțimea mediocrităților și, cu steagul naționalismului și al libertății în frunte, acea gloată de exploatare, pentru care Dunărea nu e destul de largă ca să-i despartă de Bizanț. În contra lor rezistența, fie și violentă, era o datorie.

De aci critica! Însă critica unde trebuie și constructivă unde poate.

Paginile următoare cuprind un șir de cercetări critice asupra câtorva forme de cultură română din ultimele decenii.

Scrierile astfel împreunate în volumul de față sunt o retipărire din Convorbiri literare. Prezentându-se acum singure înaintea publicului și lipsite de vecinătatea și de sprijinul scriitorilor uniți cu noi în aceeași tendință, ele sunt silite să răspundă îndată la o întâmpinare de prin-cipău, care caută să le tăgăduiască dreptatea și folosul.

Direcția cea nouă — ni se zice — nu putea să se introducă în conlucrare pașnică pe lângă cea veche? Trebuia oare o critică așa de neîmpăcată în contra celor mai multe forme și autorități de astăzi? Admițând chiar că transilvănenii scriu rău, că Bărnuțiu nu e om de știință, că Șincai nu e istoric, că Societatea Academică Română e stearpă, că cele mai multe ziare și poezii nici nu merită acest nume; de ce să fie totuși așa de amar combătute? Tot sunt creațiuni de cultură, forme fie și goale pentru primirea cuprinsului viitor, tot sunt ceva, sunt un semn de viață și sunt mai bine decât nimic.

La aceasta răspundem:

Puterile unui popor, fie morale, fie materiale, au în orice moment dat o cantitate mărginită. Averele naționale a românilor are astăzi o cifră fixă, energia lor intelectuală se află asemenea într-o câtime fixată. Nu te poți juca nepedepsit cu această sumă a puterilor, cu capitalul întreprinderii de cultură într-un popor. Timpul, averea, tăria morală și agerimea intelectuală ce le întrebuințezi pentru o lucrare de prisos, necum pentru o lucrare greșită, sunt în veci pierdute pentru lucrarea cea trebuincioasă și cea adevărată. Amândouă nu pot merge lângăolaltă, tocmai fiindcă izvorul puterilor unei națiuni nu este nesecat, ci este din fire mărginit. Dacă dar îți lipsesc o mie de școlari silitori și modești, de industriași și meseriași naționali, de poeți și prozatori mai buni, de oameni de știință adevărați, cauza este că mărginitele puteri de care dispune poporul tău pentru aceasta sunt consumate de profesori igno-ranți, de funcționari netrebnici, de academiciăeni, secretari, membri onorifici, asociați în cultură, jurnaliști, ateneiști, conservatoriști, poetastri, spânzurători de pânze la „expoziția artiștilor în viață”, și celelalte, și celelalte.

Ai un singur bloc de marmură: dacă îl întrebuințezi pentru o figură caricată, de unde să mai poți sculpta o Minervă?

T. MAIORESCU Iași, martie 1874

O CERCETARE CRITICĂ ASUPRA POEZIEI
ROMÂNE DE LA 1867

PREFAȚA LA EDIȚIA DINTÂI

Cartea de față a fost altfel proiectată decât se prezintă publicului acum.

Sunt aproape doi ani de când membrii societății „Junimea” consacră o parte din timpul fiecărei ședințe a lor la lectura poeziilor române publicate până astăzi, cu scop de a compune pentru juna generațiune română o antologie, în care toate poeziile să fie, dacă nu mai presus de orice critică, cel puțin insuflate de un simțământ poetic și ferite de înjosire în concepțiune și în expresiuni. Însă din miile de poezii citite, societatea nu a putut alege un număr suficient pentru a compune un volum, și dintr-o colecțiune de poezii frumoase a ieșit o critică de poezii rele.

Critica se află la începutul volumului, iar câteva exemple de poezii mai bune la fine, și publicațiunea întreagă este un semn caracteristic al stării în care a ajuns literatura română în anul 1867.

T. M. Iași, iunie 1867

PREFAȚA LA EDIȚIA DE LA 1892

Studiul elementar asupra poeziei române apăruse întâi în primele numere ale Convorbirilor literare (1 martie—15 iunie 1867) și fusese apoi publicat în volum deosebit.

„Exemplele de poezii mai bune”, care însoțeau acel mic volum de la 1867, nu se mai află reproduse în reeditarea de față. Cele 11 poezii lirice, 10 fabule-epigrame și 13 balade de Gr. Alexandrescu, Alecsandri, Bolintineanu, M. D. Corne, G. Crețeanu, Donici, I. Negruzzi, Nicoleanu, T. Șerbănescu și A. Sihleanu, relevante atunci ca singure posibile, nu mai pot avea astăzi această însemnare.

De atunci încoace s-au ivit în literatura noastră multe alte lucrări. „Pastelurile” și baladele războinice ale lui Alecsandri, poeziile lui Naum, Vlahuță, Șerbănescu, Duiliu Zamfirescu, T. Robeanu, Ollănescu-Ascanio, A.

C. Cuza, Bodnărescu, Coșbuc, Volenti, ale doamnelor Matilda Cugler-Poni, Lucreția Suciu, Veronica¹ Micle și, mai ales, ale lui Eminescu ar trebui neapărat să figureze astăzi într-o asemenea antologie. Unele din ele au înălțat limba, forma, ideea poeziei române cu mult peste treapta de la 1866.

Cercetarea noastră critică de acum 25 de ani rămâne dar numai ca un indicator pentru distanța străbătută pe calea evoluțiunii de progres.

T. M. București, septembrie 1891

¹ Astăzi (1908) ar mai trebui adăugate exemple din poeziile lui Octavian Goga, Al. Brătescu-Voinești, St. O. Iosif, P. Cerna, G. Vâlsan, M. Codreanu, ale d-zei Maria Cunțan, ale doamnei Elena Fagaro și ale altora.

T. M.

POEZIA ROMÂNĂ

CERCETARE CRITICĂ

Poezia, ca toate artele, este chemată să exprime frumosul; în deosebire de știință, care se ocupă de adevăr. Cea dintâi și cea mai mare diferență între adevăr și frumos este că adevărul cuprinde numai idei, pe când frumosul cuprinde idei manifestate în materie sensibilă.

Este dar o condițiune elementară a fiecărei lucrări artistice de a avea un material în care sau prin care să-și realizeze obiectul. Astfel, sculptura își taie ideea în lemn sau în piatră, pictura și-o exprimă prin culori, muzica prin sunuri. Numai poezia (și aci vedem prima ei distingere de celelalte arte) nu află în lumea fizică un material gata pentru scopurile ei. Căci cuvintele auzite nu sunt material, ci numai organ de comunicare. Cine aude silabele unei poezii sanscrite fără a înțelege limba sanscrită, deși poate primi o idee vagă de ritmul și de eufonia cuvintelor, totuși nu are impresia proprie a lucrării de artă, nici partea ei sensibilă, nici cea ideală; fiindcă sunul literelor nu are să ne impresioneze ca ton muzical, ci mai întâi de toate ca un mijloc de a deștepta imaginile și noțiunile corespunzătoare cuvintelor, și unde această deșteptare lipsește, lipsește posibilitatea percepțiunii unei poezii. Din contră, cine vede o pictură indică, și fără a înțelege ideea străină ce a încorporat-o poate artistul prin culori, d. e. înfățișarea unui cult necunoscut al antichității, are totuși pe deplin partea sensibilă a lucrării de artă și este în stare a o aprecia. Culoarele picturii sunt dar un adevărat material, asemenea sunurile muzicii, piatra sculpturii; însă cuvintele poeziei sunt de regulă numai un mijloc de comunicare între poet și auditoriu.

Unde este atunci materialul sensibil al poetului, fără de care nu poate exista arta? Materialul poetului nu se află în lumea din afară; el se cuprinde numai în conștiința noastră și se compune din imaginile reproduse ce ni le deșteaptă auzirea cuvintelor poetice. Când cetim, d. e., la Bolintineanu:

Într-o sală-ntinsă printre căpitani Un stejar întinde brațe veștejite. Stă pe tronu-i Mircea încărcat de ani.

Astfel după dealuri verzi și numai flori Astfel printre trestii tinere-nverzite Stă bătrânul munte albit de ninsori, partea materială din ceea ce este frumos în această poezie sunt imaginile provocate în fantezia noastră prin cuvintele poetului: „Mircea încărcat de ani, ca un stejar ce-și întinde brațe veștejite printre trestii, ca un munte albit de ninsori de pe dealuri verzi“ etc.

Prima condițiune dar, o condițiune materială sau mecanică, pentru *ca să existe o poezie* în genere, fie epică, fie lirică, fie dramatică, este: *ca să se deștepte prin cuvintele ei imagini sensibile în fantezia auditoriului*, și tocmai prin aceasta poezia se deosebește de proză ca un gen aparte, cu propria sa rațiune de a fi. Cuvântul prozaic este chemat a-mi da noțiuni, însă aceste noțiuni sunt abstracte, logice, desmaterializate, și pot constitui astfel un adevăr și o știință, dar niciodată o artă și o operă frumoasă. Frumosul nu este o idee teoretică, ci o idee învăluită și încorporată în formă sensibilă, și de aceea cuvântul poetic trebuie să-mi reproducă această formă. Noțiunea abstractă „cina cea de taină“ poate fi adevărată, dacă îi cunosc relațiunile esențiale din istorie, însă pentru aceasta nu este încă frumoasă; vroiesc să fac din ea o operă de artă, trebuie să o încorporez într-o materie sensibilă, să mi-o deping cu culori într-un tablou (Leonardo da Vinci) sau să o descriu prin cuvinte, care să-mi deștepte imagini de sensibilitate adecvate cu obiectul ei (Klopstock, *Messias*).

Prin urmare, un șir de cuvinte care nu cuprind alta decât noțiuni reci, abstracte, fără imaginațiune sensibilă, fie ele oricât de bine rimate și împărțite în silabe ritmice și în strofe, totuși nu sunt și nu pot fi poezie, ci rămân proză, o proză rimată.

Pentru a demonstra acest adevăr, demonstrațiune cu atât mai importantă cu cât din ignorarea lui multe din poeziile noastre nici nu intră în categoria operelor de artă, ci sunt proză stricată prin rime, vom intra în câteva amănunte ale producțiunilor adevărat poetice și vom arăta cum o sumă de particularități esențiale ale poeziilor frumoase se explică numai pe baza aceluia adevăr.

Poetul, chemat a deștepta, prin cuvintele ce le întrebuițează, aceleași imagini sensibile în conștiința auditoriului, ce trebuie să le aibă el în fantezia sa, are a se lupta cu o primă greutate foarte însemnată: cu pierderea crescândă a elementului material în gândirea cuvintelor unei limbi. La început cuvintele corespundeau unei impresii sensibile, și cine le auzea atunci își reproducea prin ele acea imagine materială din care se născuseră. Cu cât înaintează însă limba, cu cât experiența se întinde peste mai multe sfere și cuprinde cunoștința a tot mai multe obiecte de același fel, cu atât cuvântul ce le exprimă devine mai abstract, caută a se potrivi cu toată suma de obiecte câștigată din nou, pierde una câte una din amintirile sensibile de mai nainte și, devenind o noțiune generală, se ridică pe calea abstracțiunii spre sfera științei, însă se depărtează în proporție egală de sfera poeziei. Să luăm, d. e., cuvântul *eminent*. Când zice astăzi cineva „inteligență eminentă“, nu leagă nici o imagine sensibilă cu aceste cuvinte. Altfel a fost în vechime, în acea vechime romană, care a întrebuițat pentru prima oară cuvântul *eminens*. *Eminens* sta în legătură cu vechiul *meno*, care însemna a fi înălțat, a se ridica peste un nivel dat; de unde cuvântul *mensa*, care mai înainte vrea să zică orce ridicătură, masă, bancă, scenă pentru vinderea sclavilor etc.; *e-minere* arăta o ridicătură mai frapantă decât celelate, scoasă la iveală dintre toate, și *eminens* cuprindea dar pe atunci o imagine sensibilă foarte semnificativă. Astăzi a dispărut elementul material din concepțiunea acestui cuvânt, *eminent* este o noțiune exclusiv intelectuală. *Eminens* cel vechi putea fi o expresie poetică, *eminentul* de astăzi este o expresie esențial prozaică.

Ceea ce s-a întâmplat cu *eminens* s-a întâmplat cu cele mai multe cuvinte ale limbii române și a tuturilor limbilor indo-europene: cuprinsul lor, în procesul psihologic al formării noțiunilor, a devenit așa de eteric, încât nu mai posedă decât o slabă amintire de sensibilitate.

Ce importanță are această eterizare pentru știință am arătat cu altă ocaziune¹. Rezultatul însă pentru artă este că poetul nu mai poate întrebuița toate cuvintele limbii simplu, așa precum sunt admise astăzi pentru însemnarea obiectelor gândirii lui, ci trebuie sau să le illustreze cu epitete mai sensibile, sau să le învieze prin personificări, sau să le materializeze prin comparațiuni, în orice caz însă să aleagă, dintre toate cuvintele ce exprimă aproape același lucru, pe acele care cuprind cea mai mare doză de sensibilitate potrivită cu închipuirea fanteziei sale.

Dacă, precum am arătat, prin progresul logic al inteligenței limbistice într-un popor, gândirea cuvântului, care gândire avea la început trup și suflet, și-a pierdut cu timpul trupul și și-a păstrat numai sufletul, un suflet rece și logic, oglindă credincioasă a rațiunii omenești, poetul trebuie mai întâi de toate să încălzească acest product și să resusciteze în imaginațiunea auditoriului trupul evaporat din vechile concepțiuni de cuvinte.

1. Să privim acum mai cu de-amănuntul mijloacele poezilor de a sensibiliza gândirea cuvintelor. Primul mijloc este alegerea cuvântului cel mai puțin abstract. Un exemplu va lămurii pe deplin această afirmare. Când zic „simt durere“, cuvintele sunt numai prozaice, fiind

¹ *Despre scrierea limbii române...î.*

că-mi dau o noțiune intelectuală, dar nu mă silesc a o întrupa; când zic „durerea mă cuprinde“, locuțiunea a devenit mai poetică, fiindcă verbul este mai expresiv, sau, cum se zice, mai pitoresc. „Durerea mă pătrunde, durerea mă săgeată“ etc. sunt alte variațiuni corespunzătoare trebuinței de sensibilitate în cugetarea aceluiași lucru. Și astfel vedem poeții preferând cuvintelor abstracte pe cele ce exprimă o gândire mai individuală și calități mai palpabile.

A. Mureșanu, în loc de a vorbi de armata turcească, de Rusia, de patria română, cuvinte cu totul prozaice, sensibilizează aceste noțiuni și zice:

N-ajunse *iatahanul* barbarei semilune
A cărui plăgi fatale și azi le mai simțim,
Acum se vâra *cnuta* în *vetrele străbune*,
Dar martor ne e Domnul că vii nu o primim!

Schiller, în *Moartea lui Wallenstein*¹, zice:

Pălăria

De amiral mi-ai *smuls-o* de pe cap.
Și în alt loc:

Cu *ochi posomorât* Și bine le-ar veni să ne trimită Privesc ei pe străini în
țara lor, Acasă cu *un pumn de bani* etc. Camões zice (*Lusiada*, cântul V):

După ce am trecut linia arzândă ce separă lumea-n două.

Din aceeași particularitate poetică se explică farmecul fabulelor lui La Fontaine. Obiectul acestor fabule este cunoscut din alți autori, poate nici unul nu este original al lui. Dar ceea ce este original în La Fontaine este acea alegere admirabilă de cuvinte, prin care în modul cel mai simplu se exprimă lucrurile în natura lor palpabilă:

¹ Traducere română de EămiliaîMăaiorescuî, pag. 15, 22.

Maître corbeau sur un arbre *perché* Tenait en son bec un fromage, Maître renard par
l'odeur *alléché* etc.

Il ouvre un *large* bec, laisse tomber sa proie etc.

Shakespeare, modelul cel mai perfect pentru tot ce se va chema vreodată fantezie de poet, se ferește până la exagerare de cuvinte abstracte și, dacă le întrebuințează, le pune totdeauna alături o imagine sensibilă.

Exemple se află pe fiecare pagină a operelor sale. Să ne mărginim la câteva din cele traduse în românește, din *Macbeth*¹:

Să pot *răsturna* cu viteaza mea *limbă* Orice te-ar depărta de la *cercul de aur*.

„Cercul de aur“ în loc de coroana regală, la care aspira Macbeth. La finele actului I zice Macbeth:

Suăntîdeplin hotărât: *întins e orice nerv* / Spre teribila faptă.

În actul III, scena I:

...eu suăntîrădăcina / Și tatăl multor regi.

În scena 4:

Am *înotat în sânge* atâta de departe, Curioase gândiri. Încât de-a mă întoarce tot așa greu îmi vine Etc., etc. Cât de-a merge înainte. În cap îmi *clocotesc*

Amis, ne *creusez* pas vos chères rêveries,

zice Victor Hugo (*Feuilles d'automne*, 29).

2. Al doilea mijloc ce-l vedem întrebuințat de poeți pentru a produce materialul sensibil în gândirea cuvintelor din partea auditoriului sunt adjectivele și adverbele, ceea ce s-a numit „epitete ornante“.

¹ Traducere de P. Carp, p. 16, 23, 24, 52, 60.

Substantivul și verbul singur, chiar când se refer de-a dreptul la obiecte și acțiuni materiale, nu produc în mintea noastră decât o slabă amintire de sensibilitate, mai mult o nălucire a materiei decât o adevărată impresie. Când zicem, d. e., Hasdrubal fu ucis în bătălia de la Metaurus, nu ne gândim la imaginile sensibile ce ar trebui să fie cuprinse în aceste cuvinte. Nici pe Hasdrubal nu ni-l închipuim în figura lui, nici uciderea nu ne-o reproducem în cruzimea ei, nici bătălia, nici râul Metaurus: aceste substantive și verbe sunt numai semne uscate pentru gândirea abstractă a faptului istoric, gândire exclusiv prozaică.

Poetul nu poate întrebuința asemenea verbe și substantive goale, ci este silit a le îmbrăca, a le împrospăta în partea lor sensibilă prin anume relevare a ei. Aci este cauza care ne explică, d. e., epitetele constante ce le aflăm în Homer lângă persoanele principale din epopeile lui. Homer nu numește pe Ahil singur, nici pe Diomed, nici pe Pallas Atene etc. Căci ce sunt aceste nume? Cuvinte reci, care nu silesc imaginația să-și reproducă persoana în plenitudinea ei de viață palpabilă. De aceea Homer zice totdeauna poîz ocuz Acillelîz și *Achil cel grabnic la picior*, și te silește astfel să-ți construiești în fantezia ta o imagine mai sensibilă a eroului; Homer zice boŌn aga și u©V DiomŌdhV și *Diomed cel bun la strigăt*, glauĂpiV AJŌuh și *Minerva cu ochiul albastru* etc.

Shakespeare, în *Macbeth*, unde vorbește Banquo cu vrăjitoarele, le descrie: Se vede că înțelegeți, Căci fiecare pune degetul *ciuntit* Pe *zbârcitele* buze.

Și în alt loc:

Voi fi silit să iau De la noapte-mprumut vreuna din a ei *Întunecate* oare.

Alecsandri, în frumoasa poezie *Groza*, deșteaptă cea mai vie impresie prin adjectivele pline de sensibilitate cu care însoțește obiectele gândirii:

Galben ca făclia de *galbenă* ceară

Ce aproape-i ardea, Pe o scândură *vechie* aruncat afară De somnul cel veșnic
Groz-acum dormea...

.

Un moșneag atuncea, cu o barbă *lungă*,

La Groza mergând, Scoase doi bani *netezi* din *vechea* sa pungă Lângă mort îi
puse, mâna-i sărutând, Mai făcu o cruce și zise plângând
etc.

Frumos este adjectivul sensibil în strofa lui Mureșanu:

Înaltă-ți *lata* frunte și caută-n jur de tine Cum stau ca brazii în munte voinici
sute de mii...

Foarte plastic în descrierile sale este Bolintineanu:

Noaptea se întinde, și din geana sa *Argintoase* lacrimi peste flori vărsa.

.

Colo, sub o neagră stâncă,

Geme râul spumător,

Pacea nopții e adâncă,

Luna doarme pe un nor.

.

Caigi! vezi, noaptea vine

După dealuri *fumegând*.

Pe un pisc sălbatec și *vijelios*

Unde urlă-n poale Argeșul spumos,

Este o cetate

etc.

3. Un alt mijloc de a realiza aceeași condițiune neapărată a frumo-sului poetic sunt personificările

obiectelor nemișcătoare sau prea abstracte, precum și a calităților și acțiunilor. Prin aceasta se introduce în gândirea cuvintelor o nouă mișcare, neobișnuită în proză, și tocmai de aceea surprinzătoare, ce deșteaptă imaginea sensibilă și colorează schema palidă a cuvântului prin cea mai energică viziune.

Nici Homer nu mai întrebuințează verbul simplu a *săgeta*, ci zice:

„Săgeata zboară cu voluptate pentru a gusta carnea inimică“.

În Horațiu grija se urcă pe corăbii:

Scandit aeratas vitiosa naves / Cura. *Od.* II, 16.

În Sofocle ajutorul are „ochi voioși“ etc.

Cea mai pitorească fantezie și în această privință o are iarăși Shakespeare:

Lumina a intrat / Deja cu noaptea-n luptă,
zice Lady Macbeth.

Sacrilegul omor a călcat sfântul templu Al regelui furând viața din altar,
strigă Macduff:

Pân-a nu mântui Nocturnul liliac monachescul său
zbor Și pân-a nu trage cornuratul gândac, Somnoros bâzâind, clopotul
de noapte, Se-mplinește-o faptă de crudă pomenire,

prevestește Macbeth:

Grozavul omor, Ce santinela sa, lupul, l-a trezit Urlându-i ora
noptii, pășește stafios... Pământ nestrămutat, n-auzi pasul meu Oriunde m-ar purta,
ca nu pietrele tale, Destăinuindu-mi fapta, să lipsească pe noapte De grozava
tăcere ce-acum nevoiește.

Trecând la literatura noastră, deși nu ne putem aștepta încă la aceeași fantezie viguroasă, totuși constatăm întrebuințarea aceluiaș mijloc de personificare.

În exemplul citat din Bolintineanu:

Colo sub o neagră stâncă Pacea nopții e adâncă. Geme râul spumător. Luna doarme pe un nor,
impresia produsă din această strofă provine mai ales din personificarea lunii în versul din urmă.

Asemenea în o poezie a lui Gr. Alexandrescu:

Este ora nălucirii: un mormânt se dezvelește,
O fantomă-noronată din el iese, o zăresc,
Iese, vine către țarmuri, stă, în preajma sa privește —
Râul înapoi se trage, munții vârful își clătesc.

Dintre toate poeziile „Dlui Marelui Logofăt“ I. Văcărescu (publicate la 1848), aproape singurele strofe acceptabile ne par a fi cele dintâi din *O zi și o noapte de primăvară la Văcărești*, și frumusețea lor stă mai ales în personificarea amorului:

N-am să scap, în piept port dorul Răsunetului, frunza, valea, Peste ape, peste munți,
Apele mi-o înmulțesc! Văz că peste mări amorul Când o vrea își face punți. Mii
de piedici, mii de curse; Peste firea toat-a-ntins, La Carpați, mi-am adus jalea,
Lacrimi înzadar sunt curse: Lor am vrut să hărăzesc: Unde-oi merge, eu sunt
prins.

Aceste exemple vor fi de ajuns pentru a da o idee despre personificările poetice și pentru a dovedi

că și ele sunt născute din necesitatea de a sensibiliza gândirea prea abstractă a cuvintelor.

4. Să mai observăm în fine încă un mod prin care poetul caută să ajungă la același rezultat, comparațiunea, metafora, tropul în genere. Un obiect al gândirii se pune în paralelă cu altul, care trebuie să fie sensibil, și cu cât această paralelă este mai nouă și mai frapantă, cu atât imaginația este silită a-și construi figurile sensibile cuprinse în cuvinte.

Talent fără noroc Tămâia fără foc
E de prisos: N-are miros,
zice Goethe în proverbele sale rimate.

H. Heine compară:

Ca un rege e păstorul, Tron e dealul înverzit, Iar coroana e deasupra-i Soarele cel strălucit.	Și cu arbori-mpreună Vor pe rege-a adormi. În acest timp stăpânește Un ministru, acel câne Ce lătrând vrea să arate Că veghează peste stâne.
La picioare îi sunt mieii, Curtezani lingușitori,	
Cavaleri îi sunt vițeei, Ce aleargă printre flori.	Ca din vis oftează prințul: Cârmuirea e prea grea! Ah! aș vrea să fiu acasă Și lângă regina mea.
Țapii sunt actori de curte. Dar când păsări ciripesc, Clopotele când răsună, Fac orchestrul cel regesc.	Pe-al ei sân se odihnește Capul meu cel obosit, Și în ochii-i se cuprinde Un regat nemărginit!
Și toți cântă și încântă, Apa-ncepe a șopti,	

* * *

De tous les océans votre course a vu l'onde, Hélas! et vous feriez une ceinture au monde Du sillon du vaisseau,

compară V. Hugo (*Feuilles d'automne*, 6).

Tandis que votre ami, moins heureux et moins sage,
Attendait des saisons l'uniforme passage
Dans le même horizon;
Et comme l'arbre vert qui de loin se dessine,

A sa porte effeuillant ses jours, prenait racine Au seuil de sa maison! * * * Ca un glob de aur luna strălucea,

începe Bolintineanu una din cunoscutele sale balade istorice.

Mihai mândru vine iară, / Falnic ca un stâlp de pară.

Două observări dintre cele multe ce se pot face asupra acestei materii ne par la ordinea zilei pentru starea actuală a poeziilor române: cea dintâi se referă la noutatea, cea de a doua la justetea

comparațiilor.

Punctul de plecare pentru orice comparare poetică a fost necesitatea sensibilizării obiectelor. Însă pentru ca acest scop să fie atins, com-parațiunea trebuie să fie relativ nouă, altfel nu produce nici o imagine. Ceea ce am arătat că se întâmplă cu vorbele izolate se întâmplă și cu comparațiunile: prin uzul zilnic își pierde elementul sensibil. Auzind tot mereu una și aceeași comparare, nu mai avem pentru ea atențiune, și nu ne mai reproducem cuprinsul material. Când zic, d. e., curajos ca un leu, nu-mi mai amintesc figura leului, ci primesc locuțiunea oarecum ca un semn convențional pentru gândirea abstractă a unei calități. Precum prin deasa întrebuițare se tocesc monetele și se pierde chipul și pajura exprimate pe ele, așa din comparațiunile prea des auzite se șterge imaginea sensibilă; și cu aceasta toată rațiunea lor de a fi.

Rămâne acum la tactul liângvîistic al poetului de a simți care metaforă se poate întrebuița cu succes și care a încetat de a mai fi comparațiune sensibilă și, prin urmare, trebuiește, pentru un timp, sau cu totul depărtată, sau cel puțin modificată în poezie. În această privință, nouă ne pare că în poeziile române de astăzi sunt mai ales trei imagini așa de uzate și abuzate, încât poezii cei tineri ar face bine să se ferească de ele: aceste sunt florile, stelele și filomelele.

Toate amantele poezilor noștri sunt ca o floriceică sau ca o steluță sau ca amândouă în același timp (lucru mai greu de închipuit), toți prinții, toate aniversările, toate „zilele mărite“ sunt ca o stea mare, și toate impresiile poetice se deșteaptă când cântă filomela. Astăzi însă am citit atâtea flori și floricele, stele, steluțe, stelișoare și filomele în versurile române, încât acum primim aceste cuvinte numai ca niște semne uscate, obișnuite în vorbire, prin urmare fără nici un rezultat poetic.

Spre a mai putea fi întrebuițate asemenea metafore în literatura română, trebuie să înprospătăm în mod original prin alte cuvinte, care să fie în stare a renaște din nou imaginile în frumusețea lor primitivă. Drept model poate servi poezia lui Alecsandri, *Dedicațiune*:

Tu, care ești pierdută în neagra veșnicie Stea dulce și iubită a
sufletului meu...

. O, blândă, mult duiosă și
tainică lumină...

Aci imaginea își produce efectul ei fiindcă este pregătită și reînnoită prin celelalte cuvinte marcante: tu, care ești *pierdută în neagra veșnicie* etc. Cât de slabe, din contra (pentru a nu spune un cuvânt mai energic),

sunt comparațiuni ca aceste: Căci eu în lume sunt ca o floare, Și cu iubirea mă mai nutresc Și-a

filomelei dulce cântare Pare că-mi zice: ah, te iubesc!

Dragă Elizo, tu ești mai dulce Decât o roză, decât un crin...

. . . Frumoasă ca o roză erai în astă lume, Frumoasă ca o floare, ca floarea delicată... . .

. Tu ești o stelă, ce dai lumină...

. . . Ce e noaptea când nu cântă Filomele printre flori?

Dacă e vorba să comparăm tot cu flori, să ne luăm mai bine de exemplu poeziile populare, chiar cele mai de rând, care toate au cel puțin originalitate în determinarea florilor și nu vorbesc numai de roze și de crini. Cât este de expresivă următoarea strofă, născută pe străziile Bucureștilor!

Frunză verde măr sălcii, Alta blondă mijlocie
La grădină-n Cișmegiu, Ca o jună iasomie,
Două fete frumoșele Una are ochi de mură,
Mi-a furat mințile mele: Care inimile fură,
Una oacheșă și naltă Alta două viorele
Ca o dalie învoaltă. Ce te scoate din oprele

etc.

A doua condițiune pentru admiterea comparărilor este: ca ele să fie juste. Comparările sunt

chemate a da o imaginație sensibilă pentru gândirea prea abstractă, însă această imagine trebuie să fie potrivită cu gândirea, altfel sensibilizarea ei produce contrazicere și constituie o eroare. E de necrezut cât de des păcătuiesc scriitorii în contra unei așa de elementare reguli a conceperii, întrebuintând comparații false sau pline de confuzie.

Această parte a poeziilor române moderne este plină de erori uneori așa de comice, încât pot deveni un izvor bogat pentru almanahuri humoristice, și cu cât autorul vrea să fie mai solemn sau mai duios, cu atât, se înțelege, impresia este mai ridicolă.

Un poet compară:

Primăvara cea dorită de la sferele senine
Pe-a zefirului aripe între noi voioasă vine,
Sub ușoarele ei pasuri mii de flori au răsărit,
Câmpul, muntele și codrul de nou iar au înverzit,
Aerul senin s-adapă de-a suflării ei miroase,
Și din sânu-i rouează pe țarine ploi mănoase.

Primăvara vine cu pasuri ușoare și plouă din sân!

Altul zice: Talia-ți naltă și subțirică Mâna ta albă și mititică Ochii tăi negri de
abanos, Face din tine un cer stelos. Talie înaltă, ochi negri și mâna mică fac
un cer stelos!

Un poet cântă:

Să fiu zefirul, să fiu zambilă, / Prin cele fete să salt ușor.

Altul compară:

Sus la Petricica Își lua de furcă,
Când mergea fetica *Și ca o haiducă*,
Și sta ziulica, *Și ca o nălucă*,
Vițeii păzea — În tufiș *torcea*.

Și în alt loc:

Ochii cum îi joacă Ca o panduroaică

Ca la o șerpoaică, etc.

Citim într-o foaie nouă din Iași (septembrie 1866):

Ador tare adevărul, Precum e în floare mărul, Îl ador că e frumos, Al livezii pom
frumos.

Adevărul frumos ca mărul! Unul începe: Belă copilă, de grații plină, Coruri de
nimfe pe buza-ți lină Muză sublimă, soare d-amor, Le văd cum joacă
încetișor. Închipuiți-vă o buză pe care joacă coruri de nimfe!

Unul se adresează la iubita sa:

Tu, floare frumușică, ca cerul de măreață, / Ca dânsul de albastră... Iar altul zice:

Aste inimi prea-nfocate De al păcii imn legate Cu stâlپări de nemurire Cânt a patriei
iubire!

Ce imagine teribilă! Inimi înfocate, legate de un imn cu stâlپări de nemurire!

Dar destul și prea destul din această infirmerie a literaturii române, și să revenim la partea serioasă a cercetărilor ce ne ocupă.

Recapitulând rezultatul dobândit din analizarea precedentă a amănuntelor poetice, constatăm ca

demonstrate următoarele propoziții din începutul cercetării de față:

Particularitățile stilului poetic (expresii determinate, epitete, personificări, comparațiuni) purced toate din trebuința de a sensibiliza gândirea obiectelor; aceasta provine din necesitatea de a crea poeziei elementul material, ce nu-l află gata afară din sine, de care însă nu se poate lipsi nici o lucrare de artă, frumosul fiind tocmai exprimarea unei idei sub o formă sensibilă corespunzătoare.

Din aceste reflecții înțelegem în același timp ce vrea să zică mult discutata originalitate a poetului. Poetul nu este și nu poate fi totdeauna nou în ideea realizată: dar nou și original trebuie să fie în vestmântul sensibil cu care o învălește și pe care îl reproduce în imaginațiunea noastră. Subiectul poeziilor, impresiunile lirice, pasiunile omenești, frumusețile naturii sunt aceleași de când lumea; nouă însă și totdeauna variată este încorporarea lor în artă: aici cuvântul poetului stabilește un raport până atunci necunoscut între lumea intelectuală și cea materială și descopere astfel o nouă armonie a naturii.

Ne pare important a insista asupra acestor adevăruri fundamentale ale literaturii: căci tocmai ele sunt astăzi pierdute din conștiința tinerii noastre generații, și de aceea astăzi suntem în pericol de a nu mai avea unul din puternicele mijloace de cultură ale societății române. Este probabil că politica ne-a surpat mica temelie artistică ce o puseseră în țara noastră poeții adevărați, Alecsandri, Bolintineanu¹, Gr. Alexandrescu.

¹ Înțelegem pe Bolintineanu de mai nainte, până la 1852, când se făcu publicarea primelor sale poezii; căci peste ultimele lucrări ale sale (*Eumenidele* etc.) trebuie să aruncăm un văl.

Atât cel puțin este sigur, că cele mai rele aberațiuni, cele mai decăzute produceri între poeziile noastre de la un timp încoace, sunt cele ce au primit în cuprinsul lor elemente politice. Și cauza se înțelege ușor: politica este un product al rațiunii; poezia este și trebuie să fie un product al fanteziei (altfel nici nu are material): una dar exclude pe cealaltă.

De aceea vedem că poeziile politice, precum și cele rele istorice au toate vițiul corespunzător: de a fi lipsite de sensibilitatea poetică. Exemple vor explica mai bine ce însemnează aceasta, și pentru mai multă lămurire să începem cu o poezie foarte caracteristică a unei celebrități de ale noastre către C. Negri:

O, Negri! inamicii a tot ce dă mărire
Și viață României nu-ți vor putea
ierta Că ai luat o parte de lauri la unire
Prin insistența ta!

A face-un singur popor, o singură domnie Din două; a restrânge atâția
postulani: Crezi tu că o să facă vreodată bucurie
Acestor sclavi tirani?

Cuvântul datorie spre țară e un nume! Și patria o umbră, mărirea un
eres! A face să rămâie desprețuită-n lume
Și-n umbră mai ales,

A pune interesul persoanelor nainte De interesul țării, a nu simți vrun dor Când jugul
rău apasă aceste locuri sfinte,
Aceasta-i legea lor!
etc.

Toate aceste strofe cuprind un șir de cuvinte reci, fără imagine, și prin urmare nici nu sunt poezie: sunt un articol de jurnal pus în rime, o monstruoasă literatură. Dacă un adevărat talent poetic a ajuns la această decadență, ce să mai așteptăm de la ceilalți?

Unul ne face următoarea „poezie” epică:

CEI 300 EROI DE LA SATUL PUTINEIUL (1594)

Cu o despărțire de români aleasă Secerând cununa cea nemuritoare. Din oastea cea bravă a lui Bravu trasă, În această luptă trei sute olteni, Radu, Stroe, Preda, cei trei frați Buzești, Bravi ca și eroii din Călugăreni. Și Stoica și Radu, frați Calomfirești, Singuri se luptară, bravii mei români, În câteva ore bat oastea tătară Cu douăsprezece de mii de păgâni; Și în două rânduri ei o sfărâmară; Toți într-o unire bravii mei jurară Apoi pun pe goană hordele barbare. Pe păgâni să-nvingă sau cu toți să moară.

Manualul de istorie al lui Laurianu, pus în stanțe și trochee, și încă și aceste ca vai de ele. Un alt scriitor, care acum „debutează” în poezie, se adresează într-un ziar (din octombrie 1866) la Dumnezeu și-i spune între altele:

Împărați, regi, principii, dară, toți sunt o necesitate
Pentru popoli: unii știu să-și îplinească datoria ce-ai impus,
Altul însă, plin d-orgoliu, speculează onestitate,
Calcă în picioare legea, fără-a fi de tine pus.

Triste scene, suferințe, care strigă răzbunare;
Tot ce-i sacru, nici virtute, toate aruncate-n vânt —
E tiranul! El domnește fără vreo nerușinare.
Tată, fiu, soție, frate la el nu-i decât cuvânt.

Și așa mai departe în vro zece strofe, și, nota bene, toată această declamațiune politică este numai o introducere pentru a ajunge la exprimarea dorinței de a-și revedea amanta:

Elvirița absentează, nu-i viață pe pământ.

Într-un alt ziar nou (din august 1866) citim:

Să scriu la ode lingușitoare
N-am obiceiul, mărturisesc;
Chiar de cuvinte măgulitoare
Întotdeauna mă cam feresc;

Dar cu plăcere și cu căldură Aș scrie multe, pre legea mea,
Strâmbe, sucite, fără măsură, Fără de vină cum aș putea.

Aș face una acelui care
Democrația ar sprijini,
Și monstroasa centralizare
Ca pe o spaimă o ar goni.

.....

Aș face una cu mulțămire Acelui spirit îngrijitor, Ce prin școli bune
mai cu grăbire Ar da lumina și în popor
etc.

Sperăm că, din opoziția frapantă între exemplele din urmă și între poeziile citate mai nainte, cititorul va fi simțit deosebirea radicală ce desparte poezia de proză; fie aceasta simplă, fie rimată, și va fi înțeles că înainte de a putea fi vorba de poezie, trebuie cel puțin să se îplinească condițiunea mecanică a oricărei opere de artă: aflarea materialului sensibil care pentru poezie consistă în imaginile sensibile deșteptate prin cuvinte. O dată această condițiune împlinită, începe târîmul artelor, posibilitatea frumosului, critica estetică, și de aci înainte vin apoi cerințele artistice: ca dicțiunea să nu fie prea materializată prin imagini, ca cuvintele să fie așa de bine alese, încât să întrupeze în modul

cel mai simplu și pregnant ideile poetului etc. După măsura acestor cerințe se dovedește apoi adevăratul poet, și se deosebește chiar și în privința cuvintelor literatura clasică de literatura decadentei. Dar, după cum am văzut, de aceste considerații mai înalte nu s-a tratat în paginile precedente, și nici nu credem oportun a se trata în literatura noastră, prea tânără pentru o estetică mai rafinată. Pentru noi a fost prima necesitate: a marca în mod demonstrativ linia de separare între poezie și celelalte genuri literare, pentru ca, cel puțin pe această cale, să se lățească în juna generație un simțământ mai just despre primele elemente ale artei poetice.

II

Condițiunea ideală a poeziei

Trecând la partea a doua a cercetării noastre, ne propunem a analiza care este, în privința ideilor exprimate de poet, condițiunea fără a cărei împlinire nici nu poate exista poezia.

O veche împărțire a tuturor obiectelor gândirii omenești face deosebirea între lumea interioară sau sufletească și între lumea exterioară sau fizică. Însă și această lume fizică există pentru noi numai întrucât simțim ceva cu prilejul ei. Astfel, toate obiectele gândirii, fie externe, fie interne, se pot privi împreună și se pot deosebi dintr-un alt punct de vedere: în obiecte ale rațiunii reci sau logice și în obiecte ale simțământului sau pasionale, deosebire întemeiată pe cunoscuta dezbinare între minte și inimă.

Paralel cu această deosebire, constatăm pentru scopul ce ne ocupă următoarea propoziție limitativă: *ideea sau obiectul exprimat prin poezie este totdeauna un simțământ sau o pasiune, și niciodată o cugetare exclusiv intelectuală sau care se ține de tărâmul științific, fie în teorie, fie în aplicare practică.*

Prin urmare, iubirea, ura, tristețea, bucuria, disperarea, mânia etc. sunt obiecte poetice; învățătura, preceptele morale, politica etc. sunt obiecte ale științei, și niciodată ale artelor; singurul rol ce-l pot juca ele în reprezentarea frumosului este de a servi de prilej pentru exprimarea simțământului și pasiunii, tema eternă a frumoaselor arte ¹.

Și pentru ce aceasta?

Câteva din cauzele fundamentale ce deosebesc cele două sfere ale gândirii omenești ne par destul de simple pentru a putea fi explicate în cercetarea de față fără prea lungi digresiuni.

Și mai întâi poezia este un product de lux al vieții intelectuale, *une noble inutilité*, cum a zis așa de bine Mme de Staël. Ea nu aduce mulțimii nici un folos astfel de palpabil încât să o atragă de la sine din motivul unui interes egoist; ea există pentru noi numai întrucât ne poate atrage și interesa prin plăcerea estetică. Însă o condițiune fără de care nu poate fi interes și plăcere este ca, mai întâi de toate, poezia să fie înțeleasă,

¹ Goethe în *Faust* vorbește mult de științe, Corneille în *Horace* de fapte din istoria romană, Scribe (dacă este permis a-l numi lângă acești doi) în *Verre d'eau* de politica engleză: însă toate aceste numai pentru a arăta cu prilejul lor simțăminte și pasiunile omenești.

să vorbească la conștiința tuturor. Prin urmare, ea nu-și poate alege obiecte care se țin de domeniul ocupațiilor exclusive, precum sunt cele științifice, fiindcă aceste-ăa rămân neînțelese pentru marea majoritate a poporului, ci este datoare să ne reprezinte simțăminte și pasiuni, fiindcă aceste-ăa sunt comune tuturor oamenilor, sunt materia înțeleasă și interesantă pentru toți. Ceea ce separă pe oameni deolaltă este cuprinsul diferit cu care și-au împlinit mintea; ceea ce-i unește este identitatea mișcărilor de care se pătrunde inima lor.

Dar chiar mărginindu-se poetul științific la acea minimă parte din public care se alcătuiește din oameni speciali, din politicieni, filologi etc., se naște pentru dânsul o nouă împotrivire: ceea ce, chiar pe acest tărâm, este interesant astăzi, nu a fost interesant ieri și nu mai interesează mâine, și o poezie însuflețită numai de asemenea obiecte ar pierde din an în an din atracțiunea ei.

Astăzi se interesează societatea politică română de descentralizare; societatea ce se mai gândește la cercetări liângvîistice, de unificarea ortografiei și de terminațiunile cuvintelor noi: vor trece oare mulți ani până când aceste preocupări să fie șterse de la ordinea zilei? O dată descentralizarea făcută, ortografia și limba unificate, mișcarea cauzată prin aceste îndeletniciri trecătoare va înceta, și nimeni nu le va putea reînvia în propriul lor interes intrinsec.

Prin urmare, poezia rătăcită în sfera științei și a politicii rămâne întâi neînțeleasă și neinteresantă pentru marea majoritate a oamenilor contemporani, și este, al doilea, pierdută în generațiunile următoare chiar pentru cercul restrâns de indivizi pentru care a avut un sens și o atracțiune în ziua nașterii ei.

Însă prea rară este, este de prea mare preț și valoare acea creațiune a spiritului omenesc ce se numește poezie, pentru a fi expusă vicisitudinii mobile a zilnicelor interese. De magica figură ce poetul a creat-o din abundența inimii sale, trebuie să se frângă valul timpului și să o lase intactă pentru generațiunile viitoare, ca o scumpă moștenire seculară a geniului omenesc.

Numai copiii cei necopți, pentru a-și face o grădină, taie florile și frunzele din tulpina lor și le așează în nisipul spulberat: cea dintâi suflare a vântului le doboară, cea dintâi rază a soarelui le veștejește. Dar natura, marea noastră învățătoare, își împlântă rădăcina stejarului în pătura cea mai adâncă și statornică a pământului, și de acolo dă creațiunii sale putere de a lupta și de a trăi.

Să analizăm acum o altă cauză, mult mai importantă, pentru care poezia nu poate trata obiecte științifice.

Frumoasele arte, și poezia mai întâi, sunt *repaosul inteligenței*. În mijlocul fluctuațiunii perpetue, de care este mișcat acel straniu product al formațiunilor animaliere ce se numește minte omenească, arta se stabilește ca un liman de adăpost, spre a reda inteligenței agitate o liniște salutară. Aceasta a fost cauza din care s-a lătit odinioară poezia între oameni; aceasta este cauza din care astăzi își păstrează valoarea ei nemăsurată pentru fericirea geniului omenesc.

Dar activitatea științifică nu se potrivește cu această chemare a poeziei. Căci știința provine din acea însușire înăscută a minții noastre prin care suntem veșnic siliți a întâmpina orice fenomen al naturii cu cele două întrebări omenești: din ce cauză? spre ce efect? Însă primul efect ce-l descoperim se arată a fi totdeodată o cauză pentru un alt efect, care la rândul său este noua cauză pentru alte efecte, și pe nesimțite se deschide înaintea noastră linia timpului, care ne duce înainte într-un viitor nemărginit. Și asemenea cercetând înapoi, ni se arată prima cauză a unui fenomen ca fiind și ea efectul unei alte cauze, care iarăși este efectul unei cauze anterioare, și așa mai departe, se deschide și îndărătul nostru aceeași linie infinită a timpului. Și astfel omenirea, împinsă în sufletul ei de forma apriorică a cauzalității, se urcă și se coboară pe scara timpului în sus și în jos, până când mințile îmbătrânite ale generațiunii actuale se pleacă la pământ și lasă altei generațiuni sarcina de a împinge piatra lui Sisifos cu un pas mai înainte; această altă generațiune o lasă generațiunilor viitoare, și așa mai departe se dezvoltă știința, și nu are nicăieri repaos și niciodată sfârșit: căci prima cauză și ultimul efect sunt refuzate minții omenești; nici o limită eternă nu ne oprește, dar etern ne oprește o limită.

În această stare a inteligenței active se coboară arta ca o mângâiere binefăcătoare. Ea prinde atenția neliniștită și agitată spre infinit și, înfățișându-i o idee mărginită în forma sensibilă a frumosului, îi dă liniștea contemplativă și un repaos intelectual. Poezia în special trebuie să ne decline spiritul de la înlănțuirea fără margini a nexului cauzal, să ne manifesteze idei cu început și cu sfârșit și să dea astfel o satisfacțiune spiritului omenesc. De aceea ea este datoare să ne îndrepteze spre simțăminte și pasiuni. Căci tocmai simțămintele și pasiunile sunt actele de sine stătătoare în viața omenească: ele au o naștere și o terminare pronunțată, au un început simțit și o catastrofă hotărâtă și sunt doar obiecte prezentabile sub forma limitată a sensibilității.

Celelalte arte, prin chiar condițiunile lor materiale, sunt restrânse în acest cerc estetic și sunt ferite de rătăcirea științifică: nici teorii politice, nici reguli liângvîistice nu se pot sculpta în piatră sau exprima în muzică.¹ Poezia singură este în pericol de a-și confunda sfera, și aceasta din cauză că ea întrebuințează același organ pentru ideile ei pe care-l întrebuințează și știința pentru ale sale: adică limbajul omenesc. Cu atât mai mult însă este de datoria poetului a-și îndrepta atențiunea spre

diferența între aceste două sfere deosebite și a distrage mintea obosită de perpetua cauzalitate.

Recapitulând rezultatul dobândit din cercetarea teoretică de până-acum, afirmăm din nou adevărul cu care am început: ideea sau obiectul poeziei nu poate fi decât un simțământ sau o pasiune. Și precum am făcut în partea I, așa vom arăta și în această parte, că însușirile esențiale ale poeziilor celor frumoase în privința ideilor lor se explică numai pe baza acestui adevăr.

¹ Nimic nu este absolut în omenire. Jurnalele din noiembrie 1866 ne spun că un american a pus constituțiunea Statelor Unite în muzică; dar cel puțin aceasta ni se spune ca o monstruozitate americană. Când se va simți cu aceeași claritate de toți ai noștri că o poezie asupra constituțiunii este tot așa de monstruoasă ca acea muzică americană!

Poetul, chemat a exprima simțirile omenești, a aflat în însăși natura lor legea după care să se conducă. Între deosebiri ce disting afectul în genere, fie simțământ, fie pasiune, de celelate stări ale cugetului, se pot cita următoarele ca principale:

1. O mai mare repejune a mișcării ideilor. Observarea aceasta o poate face oricine. Exemplul cel mai lămurit dintre toate ni-l prezintă spaima, cu prodigioasa sumă de idei ce ne pot străbate mintea în momentele ei.
2. O exagerare sau cel puțin o mărire și o nouă privire a obiectelor sub impresiunea simțământului și a pasiunii. Lucrurile gândite iau dimensiuni crescânde, micul cerc al conștiinței intelectuale se preface în linte microscopică și, privite prin ea, toate senzațiunile și toate ideile momentului apar în proporțiuni gigantice și sub culori neobișnuite.
3. O dezvoltare grabnică și crescândă spre o culminare finală sau spre o catastrofă, dacă luăm acest cuvânt și în sens bun, nu numai în împrejurări tragice.

Aceste trei semne caracteristice ale afectelor sunt totdeodată cele trei calități ale poeziei.

1. Poezia adevărată, ca și pasiunea și simțământul, ne arată dar o grabnică tranzițiune de la o idee la alta și în genere o mișcare abundentă a gândirii. Gândirea fiind exprimată prin cuvinte, imitarea acelei particularități psihologice ne prescrie dar a stabili între idei și cuvinte un raport de precizie, astfel încât cu orice înmulțire de cuvinte să se înmulțească în aceeași proporție și suma de idei. Căci ceea ce întârzie tranzițiunea gândurilor și amortțește mișcarea abundentă sunt tocmai frazele cele lungi, în care după atâta auzire de sonori nu se produce nici un progres de înțelegere în conștiință. Prin urmare, regula ce o scoatem pentru poezie din această considerare a afectelor se poate exprima în mod negativ: poezia să nu se întoarcă în jurul aceleiași idei, să nu se repete, să nu aibă cuvinte multe pentru gândiri puține. O excepție aparentă sunt poeziile cu refren (cupletele); dar numai aparentă. În realitate, refrenul, deși păstrând aceleași cuvinte, cuprinde în fiecare strofă o idee nouă sau cel puțin o altă privire a ideii celei vechi. D. e.:

VOCEA MUNTELUI

Colo-n vale se coboară Trist și cu capul plecat
Un drumeț: doru-l omoară Să-ajungă de-unde-a plecat.

„Oare-amorul mă așteaptă Sau o piatră ș-un mormânt?” Atunci eco se deșteaptă Și răspunde:
„Un mormânt“.

Greu suspină și-înainte Grăbind pasul s-a-ndreptat, Groaza tulbură-a sa minte, Dorul l-a înaripat. „În mormânt așa de iute! Fie, pacea-i în mormânt!” Ș-atunci eco din cel munte Sună:
„Pace-i în mormânt!”

„Vino dară, vino, moarte, Ca pe-un dar eu te aștept,
Să merg nu pot mai departe Moartă-i inima în piept! Ah! de moarte nu mi-e frică
Mă tem că mă va uita!” Din văi un glas se ridică Și răspunde: „Va uita!”

Vai, furtuna-în piept zbucnește La sârmanul călător, Și o lacrimă lucește În ochiu-i: „Da' vreau

să mor, Dacă pacea pentru mine Pacea-i numai în mormânt!“ Și din văile vecine Eco strigă
:„În mormânt!“

(Imit. din Heine de M. Corne)

Din acest exemplu se vede că refrenul, departe de a face excepție, confirmă regula de mai sus că poezia să nu se repete și să nu revie în jurul aceleiași idei. Importanța acestei reguli merge așa de departe, încât olandezul Hemsterhuis a putut defini frumosul: o producțiune ce ne dă cele mai multe idei în cel mai scurt timp.

Toți poeții cei buni sunt exemple pentru aceasta, și dacă este poate cu puțință a le face obiecțiunea că sunt uneori prea concisi și chiar obscuri în expresiunile lor pregnante, nu li se va afla niciodată defectul contrariu, de a fi prea lungi, fiindcă aceasta s-ar îndrepta în contra propriei naturi a poeziei.

Considerată dintr-un punct de vedere exterior, această regulă implică, dar, pentru poezie cerința unei conformități între cuprins și întindere. Nu vrei să exprimi toate nuanțele simțământului, îți sunt ideile reduse la un cerc mai strâmt de privire: poezia să-ți fie scurtă. Numai când abundența noilor gânduri îți crește astfel în conștiință încât sparge forma prea strâmtă a unei strofe și te silește a o întrupa într-o nouă formă, numai atunci vei adăoga un nou șir de cuvinte și-l vei continua până când te agită acest impuls irezistibil.

E caracteristic a arunca o privire în faimoasa colecțiune de poezii a lui Heine, *Buch der Lieder*. Majoritatea poeziilor sunt de una, de două, de trei strofe, și totuși în ele se cuprinde o lume întreagă de idei poetice, de simțăminte și pasiuni. Însă în expresie nici un cuvânt de prisos; cea mai precisă legătură între son și idee! Din contră, cele mai multe poezii române sunt lungi, lungi de nu se mai isprăvesc, în cuvinte, nu în idei, și cu cât poetul este mai rău, cu atât poezia este mai lungă. Parcă mulțimea cuvintelor și cifra paginilor imprimate ar fi măsura valorii poetice!

Prin câteva exemple sperăm că se va lămuri pe deplin chestiunea de față. Începem cu două poezii¹ din colecțiunea citată a lui Heine:

Deodată eu am desperat Și-n fine toate le-am răbdat, Că voi putea răbda, Dar cum? nu mă-ntreba.

Un poet mediocru ar fi făcut zece strofe ca să exprime aceeași idee, și ar fi slăbit de zece ori efectul.

Aș vrea ca durerile mele Să-l auzi în orișice oră,
Vărsate într-un singur cuvânt Să-l auzi în orișice loc.
Să le pot arunca la vânturi,
Să le ducă etern pe pământ! Și pentru repaosul nopții

Când ochii abia ai închis, Să-l poarte la tine, iubito, El are să te urmeze Cuvântul de chin și de foc. Și până-n adâncul tău vis.

¹ Traducere de T. Scheletti.

Să vedem acum câteva exemple contrarii. A. Mureșanu începe poezia sa *Vinovatul* cu strofa:

Cât de dulce armonie Cum știa toate să ție Dormea cândva-n pieptul meu,
Nesmintit acordul său!

Toate știa să ție acordul său vrea să zică că era *armonie în pieptul meu*, și cele două rânduri din urmă nu fac decât a mai spune încă o dată ceea ce spusese mai bine rândurile dintâi.

Pân-acum priveam la soare, Ca un prunc ce-n al său joc La roata lui cea de foc,
Privește la zburătoare.

Cum privește copilul la zburătoare, așa priveam eu la soare! Eroarea acestei imagini este tocmai că nimeni nu privește de bunăvoie în soare; dar eroarea s-ar fi strecurat nesimțită dacă ar fi comis-o poetul numai în versul întâi, mai ales că cuvântul *la* permite două sensuri; însă versul al doilea se repetă și insistă:

Pân-acum priveam la soare, / *La roata lui cea de foc.*

Stranie îndeletnicire, și periculoasă!

Dar acum ș-o rază mică, De nu-i închid, rău mă strică. Când la ochii-mi s-a ivit,

Se poate o manieră mai lungă de a exprima această idee? *Dar acum ș-o rază mică mă doare, se-nțelege dacă-mi ajunge la ochi, se-nțelege dacă nu închid ochii.* Atât de bine se-nțelege, încât este urât de a o spune. Poezia nu e tratat de fiziologie.

Și așa merge poezia mai departe încă cinci strofe. Și când se sfârșește, te miri pentru ce s-a sfârșit. Putea să mai continue cel puțin vro opt strofe, cu aceeași economie de spirit.

Pentru a varia lectura, să revenim la un exemplu bun din Heine:

Lacrima ce am vărsat
S-a schimbat în floare.
Și suspinul ce-am oftat,

În privighetoare.

Și de mă iubești, copilo, Te-ncunun cu flori Și un cor te va-ncânta De privighetori.
Să mai cităm următoarea poezie a lui Alecsandri, remarcabilă prin sobrietatea cuvintelor și grabnica tranzițiune a gândirii:

STELELE

De la mine pân' la tine	Vărsat-am multe din ele
Numai stele și lumine!	Pentru soarta țării mele,
Dar ce sunt acele	
stele?	Multe pentru cei ce sunt
Sunt chiar lacrimile	Pribegiți de pe pământ!
mele	
Ce din ochii-mi au	Multe lacrimi de jelire...
zburat	
Și pe cer s-au aninat	Iar de dulce fericire
Cum se-anină despre	
zori	Ah! vărsat-am numai două,
Roua limpede pe flori.	Și-s luceferi amândouă!

Dar deja în contra *Pescarului* aceluiași poet am avea obiecțiuni de făcut în privința regulii ce ne ocupă. Cele dintâi cinci strofe sunt destul de variate în idei:

PESCARUL BOSFORULUI

De-ar vrea înaltul prooroc, Mohamed, strălucit, Să-mi fie ziua cu noroc Și dorul împlinit, De-aș prinde-acum în preajma mea Pe-al mării împărat, Ce poartă-n frunte-o mare stea, Un talisman bogat;

Eu, care sunt un biet pescar, Purtat din val în val — Eu, care dorm în luschiudar, În iarba de pe mal,
Eu, Abdulah, cel mai voinic Vâslaș de pe Bosfor, Ce n-am decât un biet caic Ș-un suflet plin de dor;

Allah! atunci orice-am dorit, Allah! orce-aș vrea eu, De la apus la răsărit Ar fi îndată-al meu;
Caftane, șaluri de Cașmir Cu late, scumpe flori, Iuți armăsari de la Misir Ca vântul de ușori,
Ș-un lung caic de abanos În aur prelucrat, Cu imnuri din Coran frumos
Pe margine săpat, Și treizeci de vâslași osmani Ce vesel ar zbura,
Mai rezezi decât Elcovani Pe-ntinsa Marmara.

Dar n-aș vrea nici stofe cu fir Și cu mărgăritar, Nici largi caftane de vizir, Nici falnic armăsar; N-aș
vrea nici săbii de Taban Deprinse la omor, Nici lung covor de Ispahan Ce saltă sub picior...

Dar strofa a 6-a reîntoarce gândirea la aceleași lucruri și slăbește efectul:

Allah! mă jur că de-aș avea A mării talisman, N-aș vrea să fiu vizir, n-aș vrea Nici padișah-
sultan;

N-aș vrea comori, n-aș vrea să am Nici chioșcuri, nici sarai, Nici să dezmierd în Bairam Huriile
din rai.

Apoi poezia culminează în următoarea strofă finală:

Ci-n mreją dulce prefăcând Duios-inima mea, M-aș duce-ncet și tremurând Să prind norocu-n
ea,

Să prind copila lui Topal, Frumoasa Biulbiuli, Ce cântă noaptea lin pe mal, Pe mal la Candili!

Scoțându-se afară strofa a șasea, poezia ar câștiga în efectul ei cel frumos.

Însă cu toată claritatea sperăm că se va simți eroarea menționată aci din următoarele strofe ale
unui alt „poet“, a cărui citare alături de mai sus nu o putem scuza decât prin scopul didactic
ce și l-a propus cercetarea noastră:

ÎNTRISTAREA¹

Mult mi-e inima-ntristată, Furtuni rele de la soartă Căci prea rău mă văd ursit, Peste mine-au
năvălit.

¹ Poezia o reproducem din *Versuinții romani*, adică: *Culesiune versuarie din foile naționale*, editată
de studenții școlilor orădene. Oradea-Mare, 1854. Această stranie adunătură este plină de poezii de
același calibru.

Niciodată vre un bine O! dea cerul vreodată,

Stător nu am avut, Să pot să mă liniștesc — Relele toate cu mine Cu lumea cea înverșunată
Petrecere ș-au găsit. Să pot să mă înfrățesc.

Din a mea mică pruncie

Cu norocul m-am luptat, Dar el tot cu dușmănie

În mai rău m-a cufundat.

Dușmănia, neunirea

Ca fumul piară din noi; Și dreptatea, fericirea

Cerul sădească-ntre noi.

Favor deloc n-am găsit

În crudă anima lui, Ci cu totul s-a silit

Să mă-nchin cruzimei lui.

Să nu mai fim niciodată Unul altuia vrăjmași; Ci cu anima curată S-ajutăm pe pătimiși.

etc., etc.

E cu neputință a citi asemenea lucruri până la sfârșit. Toată strofa următoare își dă osteneala să
mai spuie încă o dată ceea ce ne-a spus strofa precedentă.

Și cu toate aceste numai o mică reflecție asupra artei lor ar spune acestor poeți că dușmanul cel
mai mare al poeziei este tocmai cuvântul. Ceea ce îngreuează efectul, ceea ce poate produce

simțământul de monotonie și de urât într-o lucrare poetică este mai ales mulțimea de cuvinte. S-a arătat în partea I a studiului de față că materialul poeziei nu sunt cuvintele, ci imaginile deșteptate prin cuvinte în fantezia cititorului. Cuvântul nu este, prin urmare, decât un mijloc de comunicare, necesitatea fizică de care este înlănțuită ideea în trecerea ei din mintea poetului în mintea auditoriului. El nu are existență de sine, ci are singura misiune de a fi un organ de care să se anine gândirea în comunicarea ei, și trebuie să se mărginească strict la împlinirea acestei misiuni. Și aci, ca și în regulile anterioare, este o linie de demarcațiune foarte pronunțată între poeții cei chemați și între simplii fabricanți de rime.

O observare mai este de făcut la acest paragraf, sau mai bine zicând o întâmpinare de combătut.

S-a zis că poezia să fie abundentă în idei: cum se potrivește aceasta cu scurtimea ei? Bine că scurtimea face impresia frumoasă a unui raport precis între cuvânt și gândire, dar nu pare mai puțin adevărat că, d. e., într-o singură strofă cu puținele ei cuvinte, fie acesteăaîoricât de precise, suma de idei nu s-ar putea numi abundentă și n-ar constitui o vie mișcare a gândirii. Cum se explică atunci justetea poetică a poeziilor celor mici?

Dacă analizăm efectul ce ni-l produc, constatăm în noi o mulțime de *idei de ale noastre proprii*, deșteptate *cu prilejul citirii și alături de cuvintele poetului*. Nu numai ceea ce spune poezia ne ocupă conștiința, ci ea se află a fi în atâtea raporturi cu alte cercuri de gândiri ale noastre, încât și acesteăaî sunt reproduse în conștiință și însoțesc și ilustrează oarecum percepțiunea poetică. Farmecul acestui fel de poezii nu este atât în ceea ce spun, cât în ceea ce rețin și ce lasă în liberul joc al fanteziei lectorului. Experiența o putem face îndată cu strofa citată din Heine:

Deodată eu m-am desperat Și-n fine toate le-am răbdat, Că voi putea răbda, Dar cum?
nu mă-ntreba.

Nu mă-ntreba, fiindcă nu-ți pot răspunde, fiindcă tocmai culmea simțământului, în durere, ca și în bucurie, nu se va deschide niciodată cu cuvintele reci, ci va fi reținută ca un rest inexprimabil al adâncului inimii omenești. Dar simțământul pentru care eu n-am aflat expresie în cuvinte reprodu-ți-l tu prin propria simțire, și, cu imaginațiunea înviată prin puținele mele indicări, scoate la lumina conștiinței tale ceea ce este ascuns în cugetul meu.¹

Să luăm alt exemplu, și vom afla același fenomen:

Dacă privesc în ochii tăi,
Durerea mi s-a stins,
Și dacă gura ți-o sărut,
Un farmec m-a cuprins.

Pe pieptu-ți de mă odihnesc, În inimă tresar, Dar dacă-mi spui: eu te iubesc, Aș vrea să
plâng amar. (Heine)

¹ Compară Edgar Poe, analiza poeziei sale *Corbul*, publicată în traducere franceză în *Histoires grotesques et extraordinaires*.

Pentru ce? Lectorul să o simtă, s-o afle în sine, și multele posibilități ale explicării, diferite după diferenții indivizi, constituie abundența de idei ce caracterizează producțiunea poetică.

Alt exemplu:

Adese ochiul tău îmi pare
Întunecat de-un tainic dor,
Dar eu cunosc a ta-ntristare:

Viață pierdută, pierdut amor!

Și niciodat' n-a revenit Copilăria cea trecută, A ta ursită s-a-implinit; Amor pierdut, viață
pierdută! (Heine)

În fine un exemplu din Goethe:

De sub pământ Gustă din el:
Un ghiocel Să știi că natura De-abia ieșise Când i-a creat,
Tinerel. Pentru olaltă Veni o albină, I-a destinat.

O perspectivă întreagă asupra frumoasei armonii în natură se deschide cu aceste cuvinte; dar poetul înțelept a dat numai un îndemn gândirii și a lăsat liber șirul reprezentărilor să se dezvolte în conștiința cititorului după propria sa individualitate.

Voltaire a zis-o: „*le secret d'être ennuyeux c'est de tout dire*“, și dacă prima cerință pentru un artist este ca să știe ce să spună, desigur a doua cerință este ca să știe ce să nu spună.

Când curentul electric se transmite dintr-un loc în altul, numai o parte a lui merge pe firele văzute de metal: o altă parte, tot așa de esențială, străbate în ascuns prin pătura umedă a pământului. Tot așa, în lumea inteligenței, cuvântul zis este numai un fragment al raportului ce se stabilește între suflet și suflet: restul se acordă pe tăcute și formează ascunsă armonie a simțurilor omenești.

2. A doua asemănare între poezie și pasiune este un fel de exage-rare a gândirii. Orice simțământ produce o încordare extraordinară a înțelegerii momentane, și sub presiunea ei ideile lucrează asupra conștiinței noastre cu acea energie caracteristică al cărei rezultat este mă-rirea obiectelor și perceperea lor în proporții și sub culori neobișnuite.

Mijloacele prin care se manifestă aceeași particularitate în poeziile cele frumoase sunt felurite.

Mai întâi se poate constata observarea ei în alegerea obiectivului. Obiectul poeziei este o idee care, fie prin ocaziunea, fie prin energia ei, se distinge și se separă de ideile ordinare, înălțându-se peste sfera lor. Simțământul care-i servește de fundament l-am putut avea toți; gradul intensității lui, forma și combinațiunea sub care se prezintă sunt originale și proprii ale poetului. Această intensitate și combinațiune nouă ne explică pentru ce, privite din punct de vedere prozaic, poeziile par de regulă exagerate. Dar tocmai exagerarea lor, ținută în marginile frumosului, este timbrul emoțiunii artistice sub care s-au conceput.

Câtă exagerare, ce personificări nereale, însă în același timp ce simțământ adevărat al naturii se manifestă în următoarea poezie:

CONSOLAȚIUNE

Și dacă nici o iubită	Și dacă pe acest pământ
La moarte-mi nu va	Mă va uita oricine,
jeli,	
Cu rouă totuși florile	Dumbrava și câmpiile
Mormântu-mi vor	Se vor gândi la mine.
stropi.	
Din trecători dacă	
nici unul	Căci și câmpia, și dumbrava
La el nu va privi,	Și florile, și luna
A lunii rază	De-a lor poet își vor aduce
călătoare	
Cu dor se va opri.	Aminte totdeauna.
	(Trad. din Justinus Kerner)

Un alt mic exemplu îl extragem din Lessing:

CÂNTEC SPANIOL

Ieri eram plin de amor. Totuși gândesc Azi pătimesc, Astăzi și mâine Măine-o să mor: La ieri cu dor.
Cât de decisivă este alegerea obiectului, din acest punct de vedere, se va lămuri mai bine din

exemple contrarii, precum în genere regulele estetice au mai multă valoare negativă: nu pot crea binele, dar indică răul și contribuiesc la evitarea lui.

Trăiască pipa consolatoare,

Începe un „poet“,

Și cu țigara ce ne distrăm, (?)
Ele-n necazuri ne dau uitare,
Oare fericii (?) la ele aflăm.

Când n-ai mijloace de amăgire
Pentru vro jună ce o iubești,
Cere la pipă povățuire,
Ea-ți va da-n grabă câte voiești,

și așa mai departe vro zece strofe, în care înjosirea ideilor este întrecută numai de cacofonia limbii (*Ea-ți va da-n grabă* etc.).

Un alt poet, pe care-l luăm tot din sus-citata „culesiune“ a studenți-lor orădeni, se adresează la *una formosa* (citește: o frumoasă):

Soarele vieții mele
Resipitoare de rele,
Tu ești, o! nimfă frumoasă
Ca Melita amorosa.

A! Ce zic? portretul tău Singur e în stare, zău!
Ca să-mi insufle viață,
Nina, când nu ești de față.

C. P. A.

Măsura ritmică a cuvintelor, rima cea măgulitoare, melodioasa cadență și tot ce alcătuiește forma poeziei nu s-au descoperit de geniul omenesc pentru ca orice scriitor să ne spună că ia povățuiri de la pipă în chestiuni de amor. Asemenea lucruri sunt platitudini prozaice, dar nu concepțiuni de artă.

Cu cât are mai mult simțământ poetic și mai distinse comparațiuni Barbu, ȝiganul din Iași, când cântă plin de melancolie:

Dragi boieri de lumea nouă,
Ziua bună vă zic vouă:
Eu mă duc, mă prăpădesc
Ca un cântec bătrânesc.

Ah, gândiți c-am fost odată Glasul lumii desfătăată, Ș-închinați
câte-un pahar Lui biet Barbu lăutar!

Cunoaștem obiecțiunea ce o fac poeții „pipei“ și companie în contra acestei critici: poezia frumoasă trebuie să fie adevărată, *rien n'est beau, que le vrai* etc.

Obiecțiunea seamănă cu cei ce o fac.

Tot ce e frumos e adevărat! Fie; deși îți vine să întrebi cu Pontius Pilatus: ce este adevărul? Dar de aici încă nu rezultă că tot ce este adevărat trebuie să fie și frumos.

Nimeni nu contestă domnului C. P. A. că se uită la portret când nu-i este *Nina de față*; dar de aci nu urmează că această întâmplare adevărată să fie poetică. Din multele idei cu realitate ce trec prin capetele omenești, numai acele sunt și frumoase care, sub vălul unei sensibilități adecvate, ne prezintă simțăminte distinse prin forma, intensitatea sau ocaziunea lor.

Și în toate cazurile cuvântul *adevărat*, în aplicarea sa la artă, trebuiește înțeles *cum*

grano salis. Ce este adevărat în frumoasa strofă citată: Și dacă pe acest pământ
Dumbrava și câmpiile Mă va uita oricine, Se vor gândi la mine?

Este adevărat că se vor gândi câmpiile la poet? Nu; dar adevărat este că poetul și-o închipuiește,
și că această închipuire îl mângâie.

Cuvintele poetului pot, dar, să fie tot așa de puțin reale în înțelesul lor exact ca nălucirea nebuniei,
numai simțământul cel profund al naturii să fie păstrat; și cine a înțeles odată natura vizionară a
întregii existențe nu se va mira de aceasta.

Cu alte cuvinte: *adevărul artistic este un adevăr subiectiv*, și el nu prescrie niciodată lui C. P. A. de
a face câte o poezie din toate evenimentele sale private, ci îi prescrie să-și întrupeze în forma poetică
numai acele simțăminte adevărate care se disting prin noblețea lor și, introducând o suflare de
idealism în existența de toate zilele, sunt demne de a manifesta o subiectivitate de om. Și aci este
punctul unde se vede din nou cât de osebită este poezia de ocupațiunea științifică.

Un alt mijloc, prin care poezia caută a imita și a produce energia afectului, este contrastul, și ca
exemplu cităm mai întâi următoarele versuri noi ale unui june poet român:

Pe când frunza-ngălbenită
Pe creangă murea,
Inima-mi întinerită
Vesel te iubea.

Azi pe creangă cu plăcere Frunza vei zări, Azi inima-mi de durere Poate va muri.
(M. D. Corne)

Ce efect frumos pot să producă contrastele ne probează
următoarea poezie a lui Goethe: MÂNGÂIERE ÎN LACRIMI¹

„De ce, amice, ești mâhnit,
Când veseli toți ne-am strâns?
Eu după ochii tăi cunosc:
Desigur tu ai plâns.“

„Fii sprinten, dar și cu curaj, Ești tânăr plin de foc, În anii tăi
oriunde-ajungi Cu-amor și cu noroc.“

„Și dacă-am plâns, retras de voi,
Am plâns de chinul greu,
Și lacrimi curg așa de dulci
Alin sufletul meu.“

„Ah, nu, acolo n-am s-ajung! Stă prea sus ca să sper, Lucește
blând ș-așa frumos Ca steaua cea din cer.“

„Amicii tăi voioși te rog
În sânul lor să vii
Și orice-n lume ai pierdut
Mâhnit să nu mai fii.“

„De stele să ne bucurăm, Dar nu să le dorim, Și cu plăcere
noaptea-ades La ele să privim.“

„Strigați, vuiți, dar să vă spun
Ce pătimesc nu pot.
Ah, nu! eu n-am pierdut nimic,
Deși-mi lipsește tot.“

„Și cu plăcere zile-ntregi Privesc ades la ea; Lăsați ca nopțile să

plâng Cât inima mea vrea.“

Un nou șir de reflecții decurge din acest paralelism între poezie și simțământ îndată ce privim partea lui negativă. Dacă este greu și de multe ori imposibil a analiza natura pozitivă a cerințelor poetice,

¹ Traducere de N. Schelitti.

este, din contră, mai ușor și mai sigur a arăta ceea ce este oprit în poezie, și aci *estetica* practică își împlinește misiunea ei cea mai folositoare.

Din aceea că poezia, ca și pasiunea, mărește obiectul și se înalță într-o sferă distinsă, rezultă, *ex contrario*, că ea trebuie să se ferească de micșorare și de înjosire.

Vorbind mai întâi de defectul micșorării, atingem o chestiune destul de importantă pentru poezia română actuală: chestiunea diminutive-lor. Formele de substantive și adjective în *ică, țică, șică, oară* etc. sunt astăzi vițiu contagios de care sufer *mai toate* poeziile române. Câte scapă de înjosirea ideilor mor de boala diminutivelor. Fiecare poet crede că nu este destul de poetic, de delicat, dacă nu și diminuează cuvintele, și acum am ajuns așa de departe, încât cu greu se va mai afla vreo poezie română care să nu fie bântuită de aceste forme de decadență liângviistică.

Scumpa mea Mariță Asta-i tot ce cer Zâna mea din cer, Ș-apoi Ionițică la dă-mi o guriță

(Nu-i e destul *Ioniță*, a făcut *Ionițică*!)

Ce fac cu onoare, Gurița ta, fetiță, e dulce, rumeioară, Știi c-o gurițică E garofița creată în a ei primăvară... E ca și o floare Și talia-ți gingașă e foarte mlădioasă,
etc. A tale piciorușe, o scumpa mea frumoasă

. etc.

Ia această cruciuliță Și păstrează-o-n sânul tău, Tu mai dă-mi a ta guriță etc.

. De-ți place, scumpă Lino,
aceste versulețe

etc., etc.

.

Mariță, guriță, Ionițică, cruciuliță, garofiță, piciorușe, versulețe — pentru Dumnezeu! Ce limbă este aceasta? Ce forme de copii nevâr-stnici? Ce lingușire bizantină? Cu asemenea terminațiuni linse și corupte are să se producă energia, intensitatea, vigoarea impresiunii poetice?

Să ne înțelegem: ce rol pot juca diminutivele în poezie? Poezia are să mărească efectul; prin urmare, numai acolo unde anume prin micimea obiectului se produce impresiunea cea mai marcantă, numai acolo diminutivul poate avea locul său special. Toți poeții cei mari ne învață aceasta. Să ne aducem aminte de exemplul citat din

Goethe:

De sub pământ	Gustă din el:
Un ghiocel	Să știi că natura
Abia ieșise	Când i-a creat
Tinerel.	Pentru olaltă
Veni o albină,	I-a destinat.

Și textul german cuprinde diminutive, unul din puținele exemple de diminutive în Goethe. Pentru ce? *Micimea obiectului* este punctul de contrast. Ideea este: armonia cea mare a universului se manifestă până în cele mai mici ființe ale sale. Prin urmare, diminutivul are aci rațiunea sa de a fi.

Dar când se află diminutive în fiecare strofă și la fiecare ocaziune, când gura este mică, piciorul mic, Maria mică, Ioniță mic, garoafa mică, versul mic, atunci e mic și poetul, mică și literatura, și toate se află în decadentă.

E de necrezut până unde merge această manie în literatura noastră. Un june student, altminteri plin de inteligență, începe a publica niște încercări poetice și le dedică lui V. Alecsandri într-un sonet, care se termină astfel:

Primește, poete, aste versurile, Vreau să leagăn gingaș dorul ce-am visat! Căci sub ale tale falnice-aripele

A-și închipui pe dl Alecsandri cu aripi este deja o întreprindere îndrăzneată; dar dacă aripele sunt mari, treacă-meargă! Însă a-și închipui pe dl Alecsandri cu aripile este o imagine de un ridicol așa de pronunțat, încât, pentru onoarea gustului omenesc, trebuie să căutăm un fel de explicare la întrebuintărea ei.

Explicarea este ușurința rimei. Versuri și aripe nu se rimează; hai să facem *versurile și aripele!* Bălaie și vale nu merge; hai să zicem:

Mariuța bălăioară Și le-aruncă în vâlcioară. Împreună două flori

Gură și garoafă nu se potrivește, hai să zicem: *tu ai guriță ca o garofiță*; și așa în infinit. Diminutivele românești, în diferență de cele germane, au nefasta proprietate de a cuprinde în terminarea lor silaba intonată; prin urmare, orice cuvânt românesc rimează (când în rimă masculină, când în rimă feminină) cu orice alt cuvânt de același gen îndată ce se pune în diminutiv. *Hinc lacrimae*.

Și pentru această neglijență, pentru lenea poetului de a-și căuta o altă rimă, se corupe poezia întreagă și se introduce în literatură o efeminare și un spirit de miniatură precum nu se mai află nici în ultima decadentă a lingușirilor persane și turcești.

Cu cât o rimă este mai ușoară, cu atât este mai ieftină și mai comună, și poetul trebuie să se gândească de două ori pentru a o întrebuinta. Un poet distins nu va rima niciodată *guriță-garofiță*.

Adăugați la aceasta că noi românii avem o cauză specială de a ne feri de diminutive în poezie, și aceasta este întrebuintărea lor din partea ȝiganilor. Toți cunoaștem diminutivele servile ce le obișnuia această ginte asuprită, când vorbea limba noastră, și de atunci încoace diminutivele sunt *par excellence* o manieră ȝigănească. Ca să simțiți aceasta cu tot dezgustul, citiți următoarele strofe ale unui autor, nu de rînd, ci ale unui autor care este astăzi unul din bunii scriitori în proză, dar pe care în poezie... aveți să-l judecați după diminutivele sale¹:

Ții tu minte, oară, pentru-ntăia oară Când la tulpiniță, jos lângă gârliță,
Noi ne sărutam?

¹ C. Bolliac

Ții tu minte, oară, noaptea de la moară, Grămadă-n droșchiță, când eu pe chichiță
Țineam mâna ta?

Ții tu minte, oară, în acea căscioară etc. Ții tu minte, oară, acea dumbrăvioară
etc., etc.

Cu asemenea lucruri avem de gând să punem fundamentul literaturii române?

Dacă în rândurile precedente ne-am opus în contra abuzului diminutivelor, cu aceasta nu am voit să zicem că ele sunt cu totul de alungat. Din contră, suntem siliți a le primi în poeziile noastre mai mult chiar decât în poeziile oricărui alt popor, afară de cel italian; fiindcă numai noi și italienii avem în limbă atâtea forme diminutive și totdeauna atâtea ușurință de a le aplica la orice cuvânt. Prin urmare, diminutivele sunt oarecum o particularitate caracteristică a limbii noastre, și din această cauză vor avea totdeauna o mare întindere la noi. Dar cu atât mai mult poeții să se simtă provocați a se feri de

exces, a nu întrebuința diminutivele nepotrivite cu natura cuvântului (*versurile, droșchiță etc.*), în genere a nu întrebuința diminutivele prea des și, în orice caz, a nu le întrebuința într-un mod silit, numai pentru a produce rima.

Și aci, ca în toate chestiunile ce se referă la natura limbii, poezia populară ne poate servi de model. Cităm, ca exemplu, frumoasa poezie din România-mică, *Oltule, Oltețule*:

Oltule, Oltețule! Ce te repezi ca un zmeu
Seca-ț-ar pâraiele. Și-mi oprești pe Nițul meu!
Să crească duduile,
Să trec cu picioarele. Schimbă-ți, schimbă-ți apele

Slăbește-ți vârtejele,
Oltule, râu blestemat, Să-ți văd petricelele,
Ce vii așa turburat? Să treacă fetele,

Să le speli picioarele.

Iaca neica! Nu e neica!
Că de-ar fi venit neicuța,
L-ar fi cunoscut leicuța,
Bine, bine, nu e neica!

Vino, Nițule băiete,
Ce faci lelea să te-aștepte?
Busuiocul a-negrit,
Rosmarinu-a-ngălbenit.

Vântule, du-te de-i spune
Că zăbavele nu-s bune,
Că Florica duce dorul
Și i-a-nțelenit ogorul.

Lelea plânge, se jelește,
Nimeni n-o mai îngrijește.
Vino, Nițule băiete,
Ce faci lelea să te-aștepte?

În toată poezia nici un diminutiv nu este nefiresc sau silit din pricina rimei. *Petrele-fetele* s-ar fi rimat mai bine decât *petricelele-fetele*, deși amândouă nu sunt rime curate; și *neica-leica* era o rimă tot așa de bună cu *neicuța-leicuța*. Diminutivele sunt dar, aci, numai dezmier-dări populare.

O altă regulă negativă ce se poate învăța din același punct de asemănare între poezie și pasiune este ca poetul să nu-și înjosească obiectul. Dispoziția poetică se înalță peste sfera de toate zilele; poetul trebuie să o mențină la această înălțime și să nu o coboare la un nivel inferior. Cea mai mare atenție merită, în această privință, alegerea cuvintelor; un singur cuvânt comun este în stare să nimicească toată impresia frumosului, și aceasta pe drept: fiindcă o asemenea înjosire din partea poetului dovedește că era însuși lipsit de entuziasmul poetic pe care ar voi să-l deștepte în noi. *Si vis me flere, dolendum est primum ipse tibi*, zice Horațiu în epistola *Ad Pisones*.

Iubeam cu frăgezime o jună pentru care Viața mi-aș fi dat-o; dar, vai! o am pierdut! Să fiu iubit de dânsa, doream cu înfocare, Dar toat-a mea speranță ca vântul a pierit. O, cât părea de dulce sublima-i sărutare,

Eram nebun de dânsa, nu *minț*, o am iubit
etc.

Mă *costă* c-am pierdut-o, mă *costă* pân' la viață etc.

.
Ce sunet mă *stârnește*
În a nopții grea tăcere?
Mamă bună, ia privește
Cine-alin-a mea durere?

etc.

Angerul vieții mele;
Tu ești frumoasa zeiță!
Tu între supărări grele
Al meu liman, *porumbiță!*

.
De când n-avui *convenire*
Cu tine, frumoasă zână,
Anima mea, de pierire
Nu-mi răsare zi senină.

Amoru-n piept *sbocotește* Și *poftește doftorie*, Dar nimic
nu-i folosește Făr' tu! — orcine să vie.
etc.

Se înțelege de la sine că înjosirea este ceva relativ. Totul atârână de la nivelul la care te pui. Cutare cuvânt este permis într-o poezie populară fiindcă aceasta începe cu expresii obișnuite și apoi se înalță în sfera poetică; pe când același cuvânt în mijlocul unei versificațiuni alese înjosește și nimicește frumosul. Farmecul poeziilor populare e distanța relativă între ideile de rând, care servesc de fond, și între subita noblețe de simțământ, care străbate și se înalță peste dânsule.¹

Din contră, poeziile literare cele rele au un fond de cuvinte alese, de simțăminte cu pretenția de a fi distinse, și deodată din înălțimea lor artificială le aruncă câte un cuvânt înjosirea de toate zilele, care acum îți pare îndoit de comun.

Unei poezii populare îi este permis să zică:

Frunză verde de piper!
Dacă nu e un mister
Că ești Dumnezeu în cer,
Dă-mi și mie ce îți cer;
Că nu-ți cer vrun lucru mare
Să-ți fie cu supărare,

Nici nu cer vro bogăție Ca să-ți fie de mânie: Ci-ți cer pe
drăguța mea, Care m-am iubit cu ea Din vârsta
copilărească, Din coliba părintească,

¹ De aici se explică profunda impresie ce o produc scenele populare din dramele lui Shakespeare, cu tot cinismul lor.

Frunză verde flori de soc!
Bată-l crucea de noroc,

Că tot umblă în gropi dând
Și nu dă la toți pe rând.
Unii cere bogăție,

El le dă drăguțe-o mie;
Unii cere flori de crini,
El le dă mănunchi de spini.
Nu mai e noroc în lume,
Și-a pierdut și el de nume!

Dar unei poezii literare nu-i e permis să se intituleze „geana de lacrimi” și apoi să zică:

Geana-mi de lacrimi e ca o salbă, / Arde-te-ar focul, demon spurcat! etc.

Sau cum zice altul:

Iarăși am văzut-o, mare Dumnezeu! Inima îmi arde, tâmpilele îmi bat, Și iar în durere e sufletul meu,
Sufletul meu zboară, parcă sunt *turba!*

Sau cum zice Andrei Mureșanu în *Un rămas bun de la Brașov*:

Rămâneți, baști învechite,
Ce ades vă cercetam,
P-a voastre ruini *turtite*
Doamne! mult mai cugetam,
Că asemenea ursită
Va fi mie *rinduită!*

*Tâmpă*¹, frumoasă Sioane!
P-al tău vârî când mă suiam,
Ca în *nescari vii icoane*
Tot *ținutul* revedeam!
Oar' lăsa-m-a cruda soartă
Să te mai *calc păn' la moarte!*

Dar la ultimul grad de înjosire s-a coborât un scriitor ale cărui versuri cuprind exemple miraculoase pentru tot ce este neiertat în poezie. Trebuie să ne mărginim a extrage pentru cazul nostru câteva rânduri din o baladă a sa, intitulată:

TRIUMFUL AMORULUI

În natura toată totul repoză. Numai o copilă singură veghea Până și chiar *gârla* în albia sa: Și-n tăcerea nopții astfel ea cânta:

Cânta că este orfană și că numai prin onoare poate să dobândească pe „Costică”.

¹ Muntele de lângă Brașov.

Însă în fereastră bate oarecare, Numaidecât Liza suflă-n lumânare,
Totu intră-n tăcere. Un glas mângăios În liniștea nopții vibr-armonios:

- .— Eu sunt, Elizo, nu te speria, Dar aprinde lampa, să văd fața ta.
- .— A! tu ești, Costică? — Eu, angelul meu, Și aștept d-aseară sub balconul tău.
- .— Frumoasă purtare! Bine șade zău! Să șezi toată noaptea sub balconul meu!
- .— Ci ia lasă gluma, dă-te iute jos, Și dă-mi o guriță, angel radios!
- .— Să-ți dau o guriță, pe fereastră, eu? Nu mă cunoști încă, domnișorul meu. Eu îmi țiiu parola pe

care ți-am dat, După cununie să-ți dau sărutat.

□.— Dar nici eu parola, Lizo, n-am uitat,

□.Ci dă-mi o guriță, căci am înghețat. etc.

□.— Dă-mi o sărutare, o, Eliza mea, Și îți jur că mâine tu ești soața mea!

□.— Fapte! fapte! fapte! căci de jurământ

□.Și de vorbe grase prea sătulă sunt. etc.

□.— Adio, Elizo! mă duc să mă-nec...

□.— Adio! vezi însă unde-i lacul sec¹ ... etc., etc.

Rezultatul este că a doua zi Costică se însoară cu Liza.

Cine ar fi crezut că asemenea platitudine de mahala să se îmbrace vreodată în haina poeziei?

Și fiindcă am vorbit de „Costică” și de „Liza”, să mai considerăm un alt pericol de înjosire al poeziei: numele proprii. În poeziile epice cu fundament istoric numele proprii sunt, în mare parte, impuse

¹ C. D. Aricescu.

poetului; nu le poate nici ocoli, nici schimba. Dar ele în asemenea cazuri nu strică impresia poetică: faptul că sunt istorice le dă oarecare noblete de vechime și le ridică peste sfera comună. Însă în poezii lirice numele proprii sunt periculoase. Unele pot trece, d. e. *Elena*, poate din amintirea antichității grecești, *Maria*, poate din cauză că este purtat de o ființă venerată a religiunii creștine etc. Dar cele mai multe înjosesc poezia aducând lectorului mai întâi aminte de cutare sau cutare persoană foarte prozaică și comună, care poartă același nume.

Dar de ce, fetiță, De al tău Ioniță Așa crudă ești, Nu compătimești?

* * * Îmi ziceai odată, îmi aduc aminte Te iubesc, Costică, te iubesc fierbinte, Cu o voce dulce, ce mult mă-ncânta: Și nu-ți cer nimica decât mâna ta!
* * *

Doamne, cât e de frumoasă Și cât e de drăgăstoasă Lizișoara mea! Când mă uit la ea...

Eliza s-ar putea zice, *Lizișoara* e cu neputință în poezie; *c'est du style de femme de chambre*.

Încă o dată: poetul nu are să reproducă realitatea crudă; și dacă pe amanta sa o cheamă în realitate Safta sau Lizișoara, atunci să-și păstreze numele pentru el, dar să nu-l pună în poezie, căci prin aceasta și-o înjosește. De poet trebuie să se zică ceea ce zicea Schiller de amiciția junelui Piccolomini:

Căci el sta lângă mine ca juneța mea Și din realitate îmi făcea un vis, Asupra tipelor palpabile A lucrurilor astei lumi vulgare Tinzând al aurorei magic vâl.

De sufletul lui june, luminate și Miroculoase deveneau, În ochii mei uimiți, figurile Banale, seci ale vieții.

3. Cea din urmă asemănare între pasiune și poezie ce ne-am propusă o analiză este *dezvoltarea grabnică și crescândă spre culminarea finală*, ce o au amândouă deopotrivă.

Pasiunea este o stare anormală a sufletului omenesc. Încordarea senzațiunilor, prin care se caracterizează, nu poate dura mult fără a pune sufletul în pericol, și terminarea ei, în proporție cu natura acestui afect, constituie totdeauna o criză intelectuală și fizică, a cărei scară variază de la plâns până la nebunie. Șirul fenomenelor pasiunii nu este decât apropierea crescândă spre acea catastrofă.

Poezia ne arată aceeași însușire: și ea are cu necesitate un punct de culminare, în care se concentrează ideile ei și pe lângă care toate celelalte expresiuni erau numai elemente pregătitoare, oarecum trepte de înălțare; și desigur strofa în care culminează poezia este cea dintâi, care s-a

înfățișat în fantezia poetului în momentul concepțiunii și pentru răsărirea căreia poetul a compus pe celelalte; ea este esența, este fapta poeziei și totdeodată măsura pentru efectul ce-l produce; de la ea atârnă lungimea sau scurtimea lucrării, de la ea și tonul în care este concepută: atâtea strofe și acea culoare trebuie să aibă o poezie, câte și care se cer pentru ca strofa culminantă să ne facă impresia cea mai mare.

Un exemplu bun este poezia lui Goethe, *Erlkoenig*¹:

CRAIUL CODRULUI

Prin vânt, prin codru-n al nopții sân Flori pentru tine am câte-i vrea.
Trece călare tatăl bătrân. Rochiți de aur muma ți-a da.“
El ține-n brațe copilul său
Și-l strânge dulce la piept mereu. — Tată, pe rege n-ai auzit

În taină câte mi-a făgăduit?

- .— Copile dragă, ce teamă ai?— Copile-ți pare, te-ai înșelat,
- .— Tată, nu vezi pe-al codrului crai Prin frunzi uscate vânt a suflat, Cu o coroană pe capul său?
- .— E ceața numai, copilul meu.

„Copile dulce, mult te-așteptăm, Jocuri frumoase hai să jucăm,
„Cu mine, dragă, de vei veni,
Fetele mele te vor sluji,
Fetele mele te-or dezmierda
Și-n visuri dulce te-or legăna.“

¹ Traducere de N. Schelitti.

- .— Nu vezi tu, tată, colo cum joc— Tată, ah, tată, mâna a-ntins! A regelui fete pe negrul loc? Craiul pădurii iată m-a prins.
- .— Uită-te bine, sunt trunchiuri mari Și crengi căzute din vechi stejari! Tatăl în spaimă aleargă mereu, Băiatul geme în brațul său,

„Plăcuta ta față mult o iubesc, Și când în curte el a intrat, De nu vii singur, eu te răpesc.“
Mort pe copil în brațe-a aflat.

Ca exemplu va fi tot așa de lămurită următoarea poezie mai
scurtă de Th. Gautier¹: NORUL

Sultana vrea să intre în baia din grădină,
Ea ultima sa haină acum a azvârlit,
Și păru-i în libertate ca o manta divină
Pe corpul său cel fraged voios s-a răspândit.

De sus iată sultanul la dansa că privește,
Și barba își dezmeardă, zicând în gândul său:
Pe turn eunucul aprig se plimbă și păzește,
Și nimeni p-astă lume n-o vede decât eu.

Dar lucru de mirare! un nor din cer răspunde
Zicând: „Și eu, o, Doamne, o văd colo de sus,
Văd sânul-i ce se umflă sub limpedele unde
Și corpul-i ce nud șade sub ochii mei expus“.

Ahmet se făcu galben ca luna întristată,
Scoase din brâu hangerul cu artă cizelat...
Sultana favorită în sânge stă-necată,
Iar norul cel fantastic pe ceruri a zburat.

În aceste două poezii este o *faptă* de catastrofă, care-nseamnă culminațiunea; însă culminațiunea există și acolo unde poetul arată numai impresiuni interioare.
D. e.:

¹ Traducere de V. Pogor.

În a lacului tăcere
Raza lunii se adapă, Roze palide-mpletește
Printre trestia din apă.

Cerbi se plimbă lângă țermuri Sus la cer cătând,

Ce zburat, ce vâjâire!
E un pâlț de ciocârliei!
Multe flutură prin arbori,
Alte zboară pe câmpii;

În tufiș de-abia se mișcă Paserea visând.

Ochiul meu se pleacă-n lacrimi Prin întreaga-mi fire Ca o rugăciune trece O dulce-amintire.
(Trad. din Lenau)

Una sus la cer se urcă
Pe scara cântului său;
Însă cea mai cântăreață
S-a ascuns în pieptul meu.

(Trad. din Uhland)

Pentru susținerea opiniei noastre vom cita acum, ca și la paragrafele precedente, câteva exemple de poezii rele, a căror eroare consistă în neobservarea regulii de culminare.

Cea dintâi eroare în această privință se poate comite prin lipsa totală de gradare treptată. Atunci strofele urmează unele după altele fără vreo măsură după care să se așeze șirul lor, așa încât strofa din mijloc ar putea să fie tot așa de bine cea dintâi sau cea din urmă, și poezia nu mai produce impresia unui întreg organic, ci a unei înșirări de strofe desuite.

Îngerel, suflet curat!
A ta roșioară față, Trup tinerel delicat,
Îmi scurtează-a mea viață.

Darurile de la fire
Cu care ești înfrumșețită, Sunt mai sus de omenire,
Prea frumoasă Afrodită!

Nici Minerva, nici Juna,

Ma nici frumoasa Diana, Nu e ca tine nici una,
Nici a lui Venus icoană.

Luna e strălucitoare,
Însă ale sale rază Nu-s așa desfătătoare
Ca delicata ta vază.

A tăi frumoși ochișori Scot ruge în verce față, Precum face uneori Soarele în nor roșată.

De a tale dulci cuvinte De-ar fi inima de piatră Sau oricât de aspră minte, Tot se va muia
îndată.

Orice strofă din această poezie, extrasă iarași din mult-citata *Culesiune* a studenților orădeni, se poate scoate din șirul său și se poate pune în locul oricărei strofe anterioare sau posterioare, fără a schimba impresia.

O altă eroare în contra regulii noastre este lipsa gradațiunii în culminare. Atunci partea cea mai însemnată a poeziei, impresia ei cea mai intensivă, se cuprinde încă de la început, și tot ce urmează este numai o scădere a simțământului: poezia nu merge spre culmina-re, ci spre cădere.

Simț că consumă fără-ncetare Și nu pot altfel decât prin moarte Un foc putinte sufletul meu, Iar
lângă dânsa să mai trăiesc. Câteodată în disperare Uit chiar voința lui Dumnezeu. Vai! suvenire de
fericire

Încă păstrează inima mea, Însăși natura azi mă desparte În
toate aflu nemulțumire, De o ființă ce o iubesc, Căci eu departe suspin de ea.

Cum un poet adevărat, care simte în realitate și nu simulează numai, ar putea vreodată, după ce a început a ne spune că este așa de disperat încât uită de Dăumneîzeu și vrea să se ucidă, să termine zicând că este nemulțumit și că suspină!

După ce am constatat că se află identitate între poezie și între semnele caracteristice ale simțământului și pasiunii, și totodată că în poeziile cele rele eroarea provenea din ignorarea acestei identități, conchidem prin inducțiune ceea ce afirmasem *apriori*, că poezia cea adevărată nu este decât un simțământ sau o pasiune, manifestate în formă estetică.

De aci rezultă că tot ce este produs al reflecției exclusive, politica, morala, teoriile științifice etc., nu intră în sfera poeziei, și orice încercare pentru aceasta a fost o eroare. Exemple sunt din nenorocire prea multe în literatura română pentru a mai avea trebuință de o nouă citare în cercetarea noastră. Câteva, adică cele politice, se află la finea părții I; pentru altele, și mai ales pentru falsa aplicare a formei poetice la opinii asupra științelor, a patriei, a viitorului, a lui Dumnezeu etc., ne pot servi de colecțiune exemplară poeziile lui Heliade, care, cu toată vioiciunea inteligenței, nu arată în scrierile sale nici o inspirațiune de adevărat poet, ci numai o adunare de reflecții manierate.

Să nu uităm că în poezii cei mari, a căror chemare poetică este mai presus de contestare, în Corneille, Racine, Shakespeare, Goethe, nu se află nici un vers de politică sau de teorii serioase asupra științelor. Nu că poezia ar fi nedemnă de reflecția științifică sau reflecția științifică nedemnă de poezie: dar aceste sfere provin din operațiuni așa de radical deosebite ale minții omenești, încât confundarea lor este cu neputință, și anume cu neputință într-o stare sănătoasă a literaturii. Unde se întâmplă este un simptom rău nu numai pentru literatură, ci și pentru viața publică. Căci nesocotința deosebirii sferelor în literatură merge paralel cu ignorarea competenței autorităților în stat, și când se introduc reflecții politice în poezie, se introduc și fantezii poetice în politică, două confuzii între care este greu de hotărât care este mai primejdioasă.

Recapitulând acum toate concluziunile ce am încercat să le demon-străm în studiul de față, dobândim următoarele idei principale asupra poeziei:

Poezia cere, ca o condiție materială a existenței ei, imagini sensibile; iar condiția ei ideală sunt simțăminte și pasiuni.

Din condiția materială se explică determinarea cuvintelor, epitetele, personificările și comparațiunile juste și nouă și totdeodată regula negativă, că poezia să se ferească de noțiuni

abstracte.

Din condiția ideală se explică mișcarea reprezentărilor, mărirea obiectului și dezvoltarea gradată spre culminare, și totdeodată regula negativă că poezia să se ferească de obiecte ale simplei reflecțiuni.

Aceste adevăruri le-am demonstrat pe cât se poate demonstra în materie estetică, atât prin cercetări teoretice, cât și prin experiența din exemple.

Scopul lor nu este și nu poate fi de a produce poeți; niciodată estetica nu a creat frumosul, precum niciodată logica nu a creat adevărul. Dar scopul lor este de a ne feri de mediocritățile care, fără nici o chemare interioară, pretind a fi poeți, și acest scop îl poate ajunge estetica. Căci asemenea discipline au două mari foloase:

Ele îndeamnă întâi pe acela care are talentul înăscut, să se perfecționeze în arta sa, deșteptându-i atenția asupra multor particularități importante, pe care le-ar fi trecut cu vederea.

Ele contribuie, al doilea, să dea publicului o măsură mai sigură pentru a deosebi adevărul de eroare și frumosul de urât.

În această din urmă privință ne-a părut importantă pentru noi o cercetare critică asupra poeziei române. Căci mica noastră literatură poetică este în pericol de a confunda acea deosebire elementară. Majoritatea poezilor nu merită numele ce și-l uzurpă: din producțiunile lor se vede numai o fantezie seacă de imagini originale și o inimă goală de simțiri adevărate, și mai bine le-ar fi fost lor și nouă dacă niciodată nu ar fi luat pana în mână și nu ar fi lăsat în public producțiunile lor nedemne de limbajul muzelor. Căci dacă lipsa de orice literatură este unul din semnele de barbarie a popoarelor, o literatură falsă și urâtă este cel dintâi pas spre degradarea culturii începând.

Aci devine prima datorie a științei de a se opune în contra răului contagios. O critică serioasă trebuie să arate modelele bune câte au mai rămas și să le distingă de cele rele și, curățind astfel literatura de mulțimea erorilor, să prepare junei generațiuni un câmp liber pentru îndreptare.

ASUPRA POEZIEI NOASTRE POPULARE

(DIN „CONVORBIRI LITERARE“ DE LA 5 IAN. 1868)

POEZII POPULARE ROMÂNE adunate de dl Vasile Alecsandri

Poezii populare ale românilor adunate și întocmite de Vasile Alecsandri, tipărită cu spesele azilului Elena Doamna. 1 vol. în 8°, VIII și 416 pag., București, Tipografia lucrătorilor asociați, 1866

Jurnalele române nu și-au îndeplinit încă datoria lor față cu colecția de poezii populare publicată de dl Alecsandri. Mai toate foile noastre periodice însemnează în rubrica intereselor, de care promit să se ocupe, și cuvântul de *literatură*, însă mai toate sunt de o neglijență remarcabilă pentru această parte a vieții noastre publice. Noi cei dintâi admitem că pentru multe din producțiile literare ale românilor ce o merită, dar cu atât mai mult când este vorba de o publicațiune ca aceea a dlui Alecsandri, tăcerea ne pare o lipsă de conștiință.

Convorbirile literare, îndată la aparițiunea cărții în chestiune, și-au împlinit datoria de a o anunța în câteva rânduri călduroase publicului cititor. Însă acel anunț al momentului nu este îndeșul pentru cerințele criticii literare, și noi ne folosim cu plăcere de ocazia ce ni se oferă pentru a reveni încă o dată la lucrarea dlui Alecsandri. Căci, pe lângă rangul necontestabil ce această colecțiune de poezii ne pare că ocupă înaintea tuturor publicațiilor din ultimul deceniu al literaturii noastre, cartea dlui Alecsandri este și va rămâne pentru tot timpul o comoară de adevărată poezie și totodată de limbă sănătoasă, de notițe caracteristice asupra datinelor sociale, asupra istoriei naționale și, cu un cuvânt, asupra vieții poporului român.

Dl Alecsandri împarte poeziile, culese și întocmite de d-sa din gura poporului, în balade (cântece

bătrânești), doine și hore. În ele găsim poezia aproape a întregului popor: Moldova și Țara Muntenescă, Transilvania și Basarabia sunt deopotrivă reprezentate. Mai la fiecare poezie, la fiecare aluziune socială din ea, la fiecare cuvânt mai greu, dl Alecsandri a făcut note explicative, care, în cea mai mare parte a lor, adaugă la meritul cărții și cuprind observațiuni pline de interes.

În articolul de față am dori să ne dăm în câteva cuvinte samă de impresiunea binefăcătoare de care ne pătrunde citirea acestor poezii.

Ceea ce le distinge întâi în modul cel mai favorabil de celelalte poezii ale literaturi noastre este naivitatea lor, lipsa de orice artificiu, de orice dispoziție forțată, simțământul natural ce le-a inspirat. Sunt două moduri de a privi lumea care ne încunjură: cu reflecția rece, speculativă sau speculatoare, și cu inima plină de simțiri. Din cel dintâi mod ies pentru literatură cărțile de știință, din cel de al doilea, lucrările de artă. Ceea ce constituie defectul operelor de artă celor rele este confundarea acestor sfere, este lipsa de inspirare sentimentală și producerea sub impresia reflecției. Cei mai mulți poeți ai noștri cântă fără cauză firească, simulează inspirați ce nu-i agită, descriu senti-mente ce nu-i însuflă, și nu este o excepție junele de 17 ani care în anul trecut trimisese spre publicare un caiet de poezii plin de „iluzii piedute asupra sexului frumos”. În acești oameni nechemăți și nealeși predomină calculul, ei iau pana în mână fără a ști încă ce să cânte, se hotărăsc mai întâi să facă „o poezie” și apoi își răsfoiesc mintea pentru a găsi o materie convenabilă, și astfel lucrarea lor face o impresie tot așa de rece ca și reflecția din care a izvorât.

Nimic din toate aceste în poezia populară! Și ce ambiție calculatoare ar putea îndemna pe simplul sătean ca să-și întrupeze simțirea în forma poetică! Ceea ce abundența tristeții sau bucuriei i-a scos din adâncul inimii sale nu este niciodată al lui; în *toate* inimile își află un răsunet și la toate le devine o proprietate: fapta lui devine fapta lor, el însuși piere necunoscut. Cea mai adâncă simțire numai îl silește astfel a se arunca afară din sine, și de aceea din poezia lui îți vorbește însăși durerea și însăși bucuria, dar nu un individ care suferă, un individ care se bucură. Însă tocmai aceasta este semnul adevăratei poezii, și ne putem explica cum asupra *Iliadei*, atribuite lui Homer, s-a născut controversa dacă în adevăr este compusă de un poet Homer, sau este numai un șir de balade populare de autori necunoscuți, într-atât poetul celei mai frumoase epopei s-a consumat și s-a pierdut fără vreo urmă a individualității sale în lucrarea ce a produs-o.

Pentru a însuși această explicare teoretică cu exemple, vom cita din cartea dlui Alecsandri câteva poezii luate după prima răsfoire, care toată poartă acel semn de adâncă inspirație adevărată:

Drum la deal și drum la vale
Îmi fac veacul tot pe cale,
N-am în lume sărbătoare,
Nici n-am partea mea la soare.

Ostenit mereu de ducă, Noaptea-n codri mă apucă,
Copacilor sunt năluca.

(*Doina din Valahia, pag. 277*)

Sub tufe de clocotel Sloi de gheață-n miez de vară. Zace-un tânăr voinicel — Oh! draguț
bărbatul meu, Cu mândruța lângă el. Ajuta-ți-ar Dumnezeu!
— Scoală, scoală, măi bărbate, Nu mai tot zace pe spate,
Că mi-am urât zilele
Mutând căpătâiele
Când la cap, când la picioare,
Când la umbră, când la soare.

Eu toți munții am călcat, Mură-albastră n-am aflat, Sloi de
gheață n-am găsit, Că pământu-i încălzit.

— Muierușcă din Brașeu! Mură-albastră-i ochiul tău,

— Oh! dragă muierea mea, Nu pot, nu pot, chiar de-aș vrea.

Boala mea nici că s-a duce
Pân' ce tu nu mi-i aduce
Mură-albastră și amară,

Care mă ucide rău. Sloi de gheață netopită E chiar inima-
ți răcită Și de mine deslipită!

(pag. 53)

BUSUIOCUL

□.— Busuioace, busuioace, Că mă poartă lelea viu? N-ai mai crește, nici te-ai coace! — Tu ești viu, dar eu sunt mort,

□.— Dar de ce să nu mă coc,Și de-abie-n lume mă port. Că mă port fetele-n joc? — Mergi în horă, saltă-n joc,

□.— Trandafire, n-ai mai fi, S-ai parte de busuioc.

Nici în cale-ai înflori! Vin la horă ici în șir,

□.— Dar de ce să nu mai fiu,S-ai parte de trandafir. (pag. 341)

Izvorând astfel poezia populară din plenitudinea simțământului, în ea ne aflăm apărați de acele aberațiuni intelectuale care strică inspirarea multor poeți, chiar a celor cu talent.

Politica, declamările în contra absolutismului, reflecțiile manierate asupra divinității, imortalității etc., etc. nu ating cuprinsul lor sentimental și nu silesc pe cititor a recădea din înălțimea impresiei poetice în mijlocul preocupărilor de toate zilele.¹

Nu că doară poporul ar fi nesimțitor la asemenea lucruri; dar el când face poezie, nu face politică, când inima îi saltă, încetează sarcina reflecției. Și la români se găsesc poezii contra Rusiei și a Austriei, dar nu fiindcă Rusia este „cnuta colosală de la nord” și Austria „despoticul absolutism”, ci fiindcă străinul îi rămâne străin sub orice formă politica l-ar subjugă.

Exemple aflăm multe în cântecele din Basarabia și în doinele din Transilvania.

Frunză verde de măslină,
Trecui Nistrul, apă lină,
Să vedem pânea de-i bună

Ca și-n țara mea străbună. Fie dulce ca și mierea. Mie-mi
pare că-i ca fierea.

(pag. 405)

Când eram la mama fată
Purtam rochii de bucată,
Dar de când m-am măritat
C-un moscal din cea sat,
Nici n-am fustă de purtat,
Nici papuci de încălțat!

Inima-mi e cu lăcată;
Când aş discuia odată,
Ar cunoaște lumea toată,
Cât amar și cât venin
Bea inima la străin.

(pag. 406)

DOINĂHAIDUCEASCĂ

Murgule, coamă rotată,
Mai scoate-mă-n deal o dată
Să-mi fac ochișorii roată,
Să mă uit la lumea toată.

Veni-ar timpul să vie.
Ca românul iar să-nvie
Și de hoți să mântuiască
Țara lui Ardelenească!

¹ Vezi mai sus critica poeziei române, pag. 25. În ed. de față, p. 33 *ân. ed.î.*

Asta nu-i țară de câni, Nu-i pământ de ungureni,
Ci e țară de români, Ci de neaoși pământeni!
(pag. 311)

VRĂBIUȚA

Vrăbiuță de pe deal,	Ungureanul cel urât?
Zbori degrabă în	De-or fi vii, să mă răpăd
Ardeal	
Și te-ntoarce de îmi	Într-o fugă ca să-i văd,
spune	
Or vești rele, or vești	De-or fi morți, să mi-i răzbun
bune.	
Du-te, vezi dacă mai	Cu-o măciucă de alun
sunt	

Frați de-ai mei pe-acest pământ, Ce-i bună de descântat
Sau dacă i-a omorât Și morții de răzbunat.

(pag. 317)

Cu toate aceste, autorii și publicul „din societate” s-ar înșela foarte mult când ar crede că simțământul naiv al poporului nu este compatibil cu ideile cele înalte. Lumea se poate aprofunda tot așa de bine pe calea inimii ca și pe calea reflecției, și din aceea că poporul își exprimă numai simțirile sale nu rezultă că i-ar lipsi meditațiunea și delicatețea în exprimarea ei. Îndrăznim chiar să credem că mulți poeți de salon ar fi încântați când ar putea descoperi în fantezia d-lor ideii cu o umbră numai de frumusețea celor populare, precum le aflăm, d. e., în următoarele poezii:

BADE TRANDAFIR

Bade, trandafir frumos!
Vrut-ai să te-arăți duios,
Dar te-ai arătat ghimpos
Și din minte nu m-ai scos.

Eu ți-am dat buzele mele; Cerut-ai o viorea, Ți-am adus
inima mea.

— Dacă vrei dragoste-aprinsă,

— Vai! leliță din cel sat!
Ce-ai cerut și nu ți-am dat?
Cerut-ai faguri de miere,

Adă-mi gură neatinsă, Și o inimă fecioară Ca apa de la izvoară.

(pag. 309)

Sus în vârf de brăduleț
S-a oprit un șoimuleț,
El se uită drept în soare

Tot mișcând din aripioare. Jos, la trunchiul bradului, Crește floarea fragului,

Ea de soare se ferește Și de umbră se lipește.
— Florică de la munte, Eu sunt șoim, șoimuț de frunte,
leși din umbră din tulpină,
Să-ți văd fața la lumină,
C-a venit până la mine
Miros dulce de la tine.
Cât am pus în gândul meu
Pe-o aripă să te ieu
Și să mi te port prin soare
Pân' te-i face roditoare
Și de mine iubitoare.

— Șoimuleț duios la grai,
Fiecare cu-al său trai.
Tu ai aripi zburătoare
Ca să te înalți la soare,
Eu la umbră, la răcoare,
Am menire-nfloritoare.
Tu te leagăni sus pe vânt,
Eu mă leagăn pe pământ.
Du-te-n cale-ți, mergi cu bine,
Făr-a te gândi la mine.
Că e lumea-ncăpătoare
Pentr-o pasăre ș-o floare!

(pag. 31)

Nu mai puțin frumoase sunt poeziile populare cât pentru delicate-țea expresiilor și energia și justetea comparărilor; d. e., când zice

Păunașul Codrilor (pag. 24):

Nu, eu mândra nu ți-oî da	În cosițe i-am jurat
Pân' ce capul sus mi-a sta,	Să n-o las de lângă mine
Că eu când o am luat	Și s-o apăr de oricine.

Sau când spune în *Doncilă* (pag. 113): Rămâi, soro, sănătoasă, Într-un păhărel pe masă. Ca o viorea frumoasă

Sau când compară cu vioiciune plastică (p. 290):

Voinicelul nearmat E ca știuca pe uscat, Voinicelul fără cal E ca peștele pe mal Și ca mărul lângă drum, N-are pace nicidecum, Câți trec îl zburătuiesc Și de crengi îl sărăcesc Dar voinicul înarmat Și p-un zmeu încălecat Drăgălaș e și frumos Ca luceafăr luminos.

Sau la pag. 79:

Doamne-ajută! el zicea. Ca un vânt înviforat
Barda-n mână apuca Într-un lan de grâu uscat.

Am trece mult peste marginile unui articol de revistă când am sta să relevăm toate frumusețile din colecțiunea dlui Alecsandri. Un singur punct ne permitem încă să semnalăm atenției cărturarilor noștri: cuvintele cele originale, care ne surprind mai pe fiecare pagină a acestor poezii populare. Ce importanță are originalitatea cuvintelor pentru poezie am arătat mai pe larg în o cercetare anterioară asupra acestei materii: aci voim numai să cităm câteva exemple din colecți-unea de față:

Eu la umbră, la răcoare Tu ai bani de vânturat.
Am *menire*-nfloritoare. (pag. 42)

(pag. 31)

Un brad verde, *cătinat*
Pe biserică plecat. Sora cea *mezină*.

(pag. 21) (pag. 14)

Unicelul. Vă ia unul câte unul (pag. 18) Și din fugă vă cosește
Și vă taie chip *snopește*. (pag. 81)

Terminând aceste puține observări asupra colecțiunii dlui Alecsandri, nu avem decât să-i mulțumim D-sale și celor ce l-au ajutat în culegerea și publicarea poeziilor populare pentru lucrarea cu care au înzestrat literatura noastră.

LIMBA ROMÂNĂ ÎN JURNALELE DIN AUSTRIA
(1868)

Stilul jurnaliștilor români din Transilvania, Bucovina și Banat a ajuns într-o stare ce nu mai îngăduie tăcerea cu care a fost primit până acum. Prin formarea noilor expresii și prin construcțiunea lor sintactică, compatrioții noștri de peste Carpați introduc pe toate zilele în limba română o denaturare a spiritului propriu național, care în întinderea ei de astăzi a devenit primejdioasă, cu atât mai mult cu cât cei ce au cauzat-o și cei ce o continuă nu par a avea conștiința răului, ci răspândesc încrederea de a fi cei mai buni stiliști ai literaturii române.

Încă zece ani de o asemenea convingere publică, încă o generație de tineri cu același sistem de expresii, și limba română poate deveni o ruină, nu reparată, ci stricată prin construcții străine fără nici o adaptare de stil și incapabile de a-i manifesta propria idee în modul ei original.

Rândurile de față au scopul de a arăta acea direcție falsă a autorilor români din Austria și de a deștepta în spiritele, care în mijlocul contagiului general vor mai fi putut păstra judecata lor sănătoasă, o tendință de reacțiune.

Susținem dar și ne vom încerca să dovedim că jurnaliștii români de peste Carpați, nu rareori, pe ici pe colo, din scăpare de vedere, ci sistematiceste, după deprinderea obștească, în fiecare număr publicat de dânsii, fac greșeli neiertate în contra limbii române, introducând construcțiuni false de cuvinte, stil greoi antiromân și mai întâi de toate

o monstruoasă germanizare în expresii. Și când vorbim de jurnaliștii români de peste Carpați, nu înțelegem pe cei obscuri, ci înțelegem pe cei de frunte și cei mai recunoscuți, în prima linie pe cei de

la *Gazeta Transilvaniei*, *Albina*, *Telegraful român*, *Federațiunea*, *Foaia Societății* din Cernăuți, *Transilvania*, pe lângă care vom cita numai în treacăt *Concordia* și *Familia*.

Recunoștința ce se datorește acestor foi pentru serviciile aduse cauzei politice a românilor austrieci nu ne poate scuti de datoria unei opozițiuni energice în contra formei cu care se prezintă; căci ușor s-ar putea întâmpla ca în rezultatul final câștigul dobândit în politică să fie cumpănit prin pierderea suferită în limbă.

I

În haosul erorilor de care avem să ne ocupăm, vom introduce mai întâi o ordine a pertractării. Din antologia îmbelșugată ce ne-au înfățișat-o numerele de jurnale apărute în aceste patru-cinci luni ale anului 1868 (căci nu am avut trebuință să ne întindem peste un timp mai îndelungat), vom așeza citațiunile în trei grupări deosebite; vom arăta întâi germanizarea limbii, vom cita apoi îngreuierea stilului paralel cu exagerarea lui și vom vorbi, în fine, despre falsa originalitate în formarea și întrebuințarea cuvintelor.

Probele de germanisme în foile române austriece sunt așa de numeroase, încât (cu singura excepție a *Archivului* filologic al dlui Cipariu, care este scris în limbă curată) nu am aflat nici o coloană a vreunui număr care să fi fost lipsită de ele. Cităm din foile ce le avem înaintea-ne câteva exemple.

Gazeta Transilvaniei din 7 febr. 1868 zice:

„După un telegram generalul Neipperg s'ar fi străpus la Brünn. O muzică de pisici i se pregătea în Posoniu.“

Ce va să zică un *general străpus la Brünn*? Lectorii din România liberă vor crede, la prima citire, că este o greșeală de tipar și că ar trebui să fie *străpuns*. Dar cine cunoaște sistemul jurnaliștilor transilvăneni, de câte ori nu înțelege un cuvânt, îl traduce în nemțește și apoi îl retraduce în românește. *Străpus*, tradus în nemțește, ne dă *verlegt* și *versetzt*, și aceasta însemnează pe românește *strămutat*. Astfel, aflăm că generalul nostru a fost strămutat la Brünn.

Însă altă greutate! Ce întâmplare neînțeleasă este aceea cu *pisicile* care îi pregăteau generalului o *muzică*? *Muzică de pisici* se cheamă nemțește *Katzenmusik*, ceea ce va să zică pe românește, cu un termen admis la noi ca în toată Europa (vezi și vocabularul francezo-românesc de Poenaru, Aron și Hill), *charivari*, adică o „muzică făcută în bătaie de joc“.

În *Albina* din 28 aprilie 1868 citim:

„*Pesti Naplo*, organul corporal al partidei guvernului.“

Traducând acest organ corporal, dăm de *Leiborgan*, și *Leiborgan* însemnează organ favorit, organ de predilecțiune, și astfel *Pesti Naplo* devine jurnal favorit al partidului guvernamental.

Telegraful român din 25 aprilie 1868 ne spune că:

„Succesul acesta nu poate fi dătător de măsură.“

„Dătător de măsură“ este traducerea literală din nemțescul *massgebend* și însemnează: decisiv, hotărâtor, așa încât după dânsul să poți prevedea sau măsura și alte fapte. Ce ar zice francezii când le-ar vorbi un jurnalist *d'un succès donateur de mesure*!

Albina din 19 aprilie 1868 zice:

„Motivându-și deputațiunea rogarea sa, Dl Ministru aduse una și alta în contra.“

Pe nemțește: *der Herr Minister brachte eins und das andere dagegen vor*, iar pe românește: dl ministru făcu mai multe obiecțiuni.

În *Gazeta Transilvaniei* din 7 februarie 1868:

„Introducerea unei taxe uniforme de 40 cr. s'a propus în Senat a se pune în viață.“

Die Einführung einer Taxe soll ins Leben treten, adică: introducerea unei taxe se va pune în practică, sau mai bine: o taxă uniformă de 40 cr. se va introduce.

Albina din 5 februarie 1868:

„Monitorul francez trebuia să bage în socotință”,

adică: să ia în seamă, să ție seamă de; nemțește: *in Rechnung, in Anschlag bringen*.

Gazeta Transilvaniei din 24 aprilie 1868:

„În consunetul statutelor se convocară membrii reuniunii.”

În consunetul statutelor? În consunetul trâmbițelor, dar nu al statutelor! Nemțește: *im Einklange mit den Statuten*, românește: în conformitate cu statutele.

Tot *Gazeta* zice în no. din 17 aprilie 1868:

„După sunetul învoielii ratificate.”

Un sunet de învoială! Nemțește: *laut ratifizierten Abkommens*, românește: după cuprinsul învoielei, sau, cum se zicea în stilul vechi de tribunale: după glăsuirea tocmelei.

O altă analogie falsă o vedem în *Telegraful* din 25 aprilie 1868:

„Se sună, că în personalul acestui oficiu se vor face schimbări”,

adică: se aude că; nemțește: *es verlautet*. Asemenea în *Albina* din 12 mai 1868:

„Între alte afaceri de restanță intonăm cestiunea naționalităților.”

„Intonăm” un cântec, dar nu intonăm o chestiune de naționalitate. Însă nemții zic: *eine Frage betonen*, adică a releva, a accentua.

Telegraful din 28 aprilie 1868 zice:

„Keglevich mai vine o dată asupra interpelațiunei de alaltăeri. La aceasta răspunde ministrul, că el nu poate avea în vedere numai singuratecii, ci tesaurul întreg al Statului.”

„Keglevich mai vine o dată asupra” vrea să zică: mai revine, nemțește: *kommt nochmals auf*, „singuratecii”, pe care nu-i poate avea în vedere ministrul, sunt indivizii, nemțește: *die Einzelnen*.

În *Federațiunea* din 22 apr. 1868:

„Un public ales constatator din baroni, conți, principi.”

Românește: compus din. Nemțește: *bestehend aus*.

„Pot spune din fântâna credibilă.”

Românește: de la o persoană demnă de crezut, sau din izvor destul de sigur. Nemțește: *aus glaubwürdiger Quelle*. Închipuiți-vă un francez care ar zice: *Je peux affirmer de fontaine croyable*.

Tot *Federațiunea* din 9 mai 1868 spune:

„D. Radich fu încredințat cu prezintarea lor la casa magnaților.”

Românește: D. Radich fu însărcinat cu prezentarea. Nemțește: *H. R. wurde betraut mit*.

„Se citește referatul în cauza urcării de plată a domesticilor casei.”

Românește se zice sporire de leafă. Numai nemții zic mai bine *Erhöhung des Gehalts*, în loc de *Vergrößerung*. Sunt forme de vorbire consacrate prin uz, pe care nu-i este permis unui autor să le prefacă fără nici o cauză binecuvântată. Ce am zice noi de un neamț care ar traduce cuvântul nostru „nepomenit” cu *unerwähnt*? Nu e vorbă, și *unerwähnt* vrea să zică nepomenit; dar terminul german admis în certe locuțiuni este *unerhört*, și prin urmare nu se poate înlocui cu *unerwähnt*.

„Domesticii casei” este traducerea literară și nechibzuită a germanului *Hausdiener*. Domestic cuprinde deja în sine ideea de casă (*domus*), așadar domesticii casei nu merge. Servitorii!

În *Albina* din 25 aprilie 1868:

„O foaie nemțească, care stă aproape de minister.“

Românește: care este inspirată de minister, nemțește: *dem Ministerium nahe steht*.

În *Federațiunea* din 15 aprilie 1868:

„Lupta va fi cu atât mai crâncenă, deoarece astăzi...”

Românește: cu atât mai crâncenă, cu cât astăzi. Dar nemțește: *der Kampf wird um so hartnäckiger sein, indem* — cu observațiune că și acest *indem* se găsește numai în stilul cel neîngrijit al germanilor din Austria, ale căror jurnale sunt uneori tot așa de rău scrise, în comparare cu cele prusiene, ca jurnalele române austriece în comparare cu cele din România liberă.

Transilvania își începe no. 1 din 1 ianuarie 1868 cu următorul anunț:

„Începem acest no. al *Transilvaniei* cu lucrările adunării generale din a. 1867 nu numai pentruca aceleaș trebuie să se publice ca și până acum, și și pentrucă acea adunare a dat viața acestei foi periodice, pentru care faptă și-a și câștigat drept la recunoștința publică.

Red.“

Această citațiune ne arată mai întâi abuzul ce se face, nu numai în *Transilvania*, ci în mai toate foile de peste Carpați, cu pronumele *aceleași*. *Aceleași* nu este identic cu *acela* sau *acesta*, ci cuprinde o accentuare specială, o constatare a identității, care nu se află în simplul pronume demonstrativ. Când zic: „În *acea* scrisoare îi descriam călătoria și în *aceeași* scrisoare i-am cerut etc.” cuvântul *aceeași* accentuează identitatea între scrisoarea cu descrierea călătoriei și cu cererea. „Apuc-o pe *aceeași* cale” nu însemnează în genere: apuc-o pe această cale, ci însemnează „apucă pe o cale pe care a mai apucat cutare, și nu pe alta”, va să zică este o accentuare a acelei căi în opoziție cu oricare alta.

Prin urmare, când zice *Transilvania*; „Începem acest no. cu lucrările adunării generale din anul 1867, pentru că *aceleași* trebuie să se publice”, aceasta ar presupune, că a fost vorba să se publice alte lucrări, și că în *Transilvania* au să se publice numai *aceleași* în opoziție cu celelalte. Însă este evident că intenția autorului a fost numai să zică simplu; aceste sau ele, și că *aceleași* al D-sale este o eroare de germanism. Germanii ar putea zice: *wir beginnen diese Nr. mit den Arbeiten der allg. Versammlung, weil dieselben* etc., cu observațiune că și acest *dieselben* este mai mult stil rău austriac, decât stil bun german, și că românescul „*aceleași*”, chiar în traducere, nu vrea să zică *derselbe*, ci *eben derselbe*.

Să ne fie iertat a releva în treacăt sfârșitul pasagiului citat, cu care începe noua foaie:

„Adunarea a dat viață acestei foi periodice, pentru care faptă și-a câștigat dreptul la recunoștința publică.“

Foaia nu a apărut încă bine, este primul număr ce-l citim, n-am văzut încă dacă va fi bun sau rău și recunoștința publică s-a și câștigat adunării pentru înființarea ei?

Noi am dori să nu slăbim întru nimic încrederea redacțiunii în meritul foi sale, însă trebuie să mărturisim că, dacă *Transilvania* va continua ca până acum, și mai ales cu *aceeași* limbă cu care sunt scrise primele 11 numere, dreptul la „recunoștința publică” merită să fie micșorat în mod considerabil.

Pentru a reveni la germanisme, găsim în no. 1 al *Transilvaniei*:

„În legătură cu acest raport și amăsurat paragrafului.“

„Amăsurat” este nemțescul *gemäss*, care la noi s-a tradus pe românește cu *conform*. Pentru ce *confrom* și nu *amăsurat*? Pentru că *conform* este un cuvânt nou primit de la francezi, pe când *amăsurat* este un cuvânt nou tradus de la germani, și că nu mai încapе îndoială, când este conflict între aceste două popoare, de la care trebuie să primim mai întâi cuvintele.

În no. 2 al *aceleiași Transilvania*:

„La cetirea lor membrii prorupseră în cele mai entusiastice strigări de „să trăiască”, ce păreau că nu mai vor să încete.“

„Prorupseră,” nemțește *ausbrechen*, românește izbucniră. Și fraza „ce păreau că nu mai vor să încete” este de-a dreptul luată din nemțește: *welche nicht mehr enden zu wollen schienen*, are însă

nefericirea de a însemna, în deosebire de înțelesul convențional al frazei germane, că domnii aceia de la adunare aveau cu tot dinadinsul voința hotărâtă de a nu mai înceta cu strigările.

Familia scrie (la pag. 327 a nu știu cărui an, fiindcă lipsește începutul coalei):

„În tragedia *Galilei* a nemuritorului Ponsard vin înainte mai multe observa-țiuni“ etc.

„Vin înainte“ este o traducere literală a nemțescului *kommen vor* și însemnează românește: se află.

În același no. (pag. 328):

„Sultanul va fi încortelat al Schönbrunn.“

Nemțește *einquartiert*, dar și nemțește este rău.

Aceeași *Familie*, pag. 328:

„Bărbatul a fost judecat la închisoare.“

Ceea ce vrea să zică pe românește: Tribunalul s-a dus la temniță și a judecat pe acuzatul acolo și poate în sentința sa l-a dezvinovățit. Dar intențiunea autorului este de a zice că l-a *condamnat* la închisoare. Germanii zic *zur Kerkerstrafe verurteilt*, și fiindcă *urteilen* se cheamă a judeca, dl colaborator al *Familiei* a crezut că și *verurteilen* va fi tot a judeca. *Geurteilt* sau *verurteilt*, tot *urteilt* este pentru dumnealui.

Pe aceeași pagină se întitulează o știre înătreîparanteze

„(Și o glumă)“.

Și o glumă! Nemțește *auch ein Scherz*.

Într-o pag. 322 a aceleiași foi citim:

„Eruditul Eliade împreună cu mai vreo câțiva bărbați zeloși.“

Acest „mai“ este nemțescul *noch; mit noch einigen Männern*.

Într-o pag. 144, ni se spune de o

„tânără engleză avută fără măsură.“

Fără măsură? Autorul vrea să zică: peste măsură de avută, nemțeș-

te: *unermesslich reich*.

Albina din 17 aprilie 1868 zice:

„Conchizând de la tonul ce-l poartă foile rusești.“

O foaie poartă un ton! Nemțește *Ton* sau mai bine *Sprache führen*.

În același număr:

„Onorata dna Gabriela Ionescu, nepoata dlui A. Gavra, a pășit în *Bărbierul de Sevilla*, reprezentând pe Rozina.“

„A pășit“ vrea să zică românește: a făcut pași; autorul însă vrea să zică: s-a produs pe scenă. Nemțește *ist aufgetreten*.

Albina din 28 aprilie 1868:

„Am să scriu un ce asemenea caracteristic.“

Nemțește: *etwas ebenso charakteristisches*.

Gazeta Transilvaniei din 17 aprilie 1868:

„În puterea datorinței noastre purcezătoare din deregătoria archipăstorală, imbăerată cu

responsabilitate.“

Dorință purcezoare din deregătorie, îmbăerată cu responsabilitate! Nemțește *hervorgegangen, verknüpft*.

Transilvania își începe no. de la 1 mai cu următoarea traducere:

„Disce ab hoste... Învață dela dușmanul.“

„Învață de la dușmanul“ nu e românește, ci: învață de la dușman, fără articol, fiindcă în limba noastră substantivele după prepozițiuni (afară de *cu*) nu se articulează când stau singure. Nemții zic: *lerne vom Feinde*, precum zic: *setze auf den Tisch*, unde noi zicem: pune pe masă, și nu: pune pe masa.

Aceeași eroare de articulare, într-un exemplu mai tare, este în *Albina* din 18 aprilie 1868:

„Diecesa Dalmației numără 80.000 suflete și din budgetul Statului primește la anul 60.000...“

La anul 60.000? După articularea substantivului s-ar crede că este vorba de 60.000 după sau înainte de Christos. Dar nu! Autorul vrea să zică; pe an 60.000 florini.

Telegraful român din 25 aprilie vorbește de un

„Atac de răpire.“

Românește: o prădare. Nemțește: *Raubanfall*.

Tot *Telegraful român* din 21 aprilie 1868 zice, relatând o faptă trecută:

„Spre norocire.“

Noi zicem în acest caz, cu o distingere fină, „din norocire“, lăsând „spre norocire“ pentru tendința în viitor; însă nemții zicând *zum Glück* în amândouă cazurile, se înțelege că trebuie să ne stricăm și noi limba după ei.

Același *Telegraful român* spune într-un anunț ce are bunătate a face *Convorbirilor literare* (no. din 14 martie):

„Convorbirile literare, foae din Iași, apar de două ori la lună.“

Putem asigura pe dl redactor al *Telegrafului*, că foaia în chestiune, ce e drept, apare în intervale de câte 15 zile, însă nu la lună, ci la soare, publicându-se dimineața.

În *Albina* din 5 mai 1868, într-o corespondență din Brașov, care vorbește de succesul teatrului dlui Pascali, se zice:

„Publicul român l-a îmbrățișat cu căldură, ocupând toate locurile de șezut, încât acum numai locurile de stat mai sunt libere.“

Nemțește: *Sitzplätze* și *Stehplätze*. Însă „locuri de stat“ pe româneș-te sunt *places de l'état*, *Staatsplätze*, nu *Stehplätze*; iar „locurile de șezut“ ne cerem voie să nu spunem ce sunt.

Correspondența se termină cu fraza:

„Numai mâne este până poimăne și eaca 3 Mai, memorabila zi de la 1848.“

Albina din 12 mai 1868:

„Această odihnă este foarte bătătoare la ochi.“

Bătătoare la ochi și *in die Augen fallend, auffallend*.

Adjectivele în *-tor*, *-toare* se fabrică de confrății noștri de peste Carpați din o sumă de cuvinte, dar mai toate sunt nepotrivite. Forma *tor* e la noi mai mult o formă de substantiv sau de adjectiv substantivat, și nu de adjectiv propriu cu substantivul calificat alături, de aceea asemenea încercări au adeseori ceva forțat, siluiesc limba.

Un public *constător* nu se zice românește; precum asemenea nu se zice ceea ce citim într-un faimos articol literar din foiletonul *Concordiei* (1866, critica unui almanah).

„Object legător de atențiune.“

Nemțește *die Aufmerksamkeit fesselnd*. Noi zicem: legător de cărți (subst.), dar nu legător de atențiune (adject.).

Asemenea exemple de germanisme credem că sunt de natură a deștepta în toți cititorii o dreaptă neliniște asupra soartei finale a unei limbi astfel maltratate; și acest simțământ s-ar pronunța încă mult mai tare, dacă toți cititorii ar fi făcut ceea ce a trebuit să facem noi, dacă ar fi citit timp de patru luni cu luare-aminte mai toate foile române din Austria. Atunci ar fi văzut că germanizarea limbii noastre din partea compatrioților de peste Carpați nu este excepție, ci este regulă, și că citațiunile reproduse de noi au fost numai o slabă culegere din o sumă nenumărată de alte exemple de același fel.

De unde să provină acest fapt? din neglijența autorilor? sau din un sistem de procedare precugetată? În cazul dintâi lucrul se osândește de la sine, și câteva critici care să dovedească acelor domni că publicul urmărește cu oarecare atențiune stilul d-lor vor putea avea un rezultat bun pentru îndreptare. În cazul al doilea însă întrebarea este mai grea; dacă, în adevăr, jurnaliștii citați vor să-și justifice germanismele, atunci impresia ridiculă ce ne-o produce stilul d-lor nu este îndestul pentru a-i îndrepta, ci noi trebuie să scoatem toată cauza din sfera simțământ-tului instinctiv despre ceea ce este și ce nu este limbă română, și să o ridicăm la înălțimea unei argumentări teoretice din principii.

Când zice *Telegraful român*, din 14 martie, anul 1868:

„De vom lua acest recurs spre examinare sub cuțit canonic“,

pentru ce constituie aceasta o eroare de limbă? Nemții zic: *unter das kritische Messer nehmen*, de ce să nu zicem și noi „a lua sub cuțitul canonic“? Limba noastră este o limbă încă săracă în idei, de abia acum se dezvoltă cu progresul de cultură al întregii societăți; nu este bine să primim expresiile figurate din limba germană sau din alte limbi și să ne înavușim astfel pe a noastră? și care ar fi cauza legitimă, ce s-ar opune în contra acestei procedări?

Cauza foarte legitimă, care se opune în contra acestei procedări și care nu va ierta niciodată germanismele jurnaliștilor noștri de peste Carpați, ne pare că rezultă din următoarele reflecții:

Orice cuvânt este exprimarea unei noțiuni abstracte prin sonori articulate. Până când sufletul omului nu s-a înălțat încă la o abstracțiune, până atunci nu are cuvinte, ci numai gesturi sau exclamațiuni nearticulate pentru a-și exprima dorințele și simțămintele. Când însă în conștiința copilului s-au adunat mai multe imagini despre același fel de obiecte, atunci, prin un proces psihologic cunoscut, se întunecă din aceste imagini tot ce aveau individual și rămâne numai partea lor comună, prin care li se susține unitatea felului, și această restanță este ceea ce se numește noțiunea acelui obiect. De aci se vede că orice noțiune este abstractă și că, prin urmare, nu se poate afla niciodată realizată în lumea sensibilă. Noțiunea *carte*, d. e., nu se află nicăieri în realitate palpabilă, ci numai o carte individuală, care cuprinde o sumă de însușiri sensibile ce au a face cu cartea în genere, adică cu acea nălucire intelectuală (dacă mi se iartă cuvântul), prin care suntem în stare să recunoaștem orice carte ce ni s-ar mai prezenta de acum înainte ca un obiect de același fel, de care sunt și cărțile văzute până acum. Această abstracțiune generică se sensibilizează și se deosebește de altele prin *cuvânt*, și cuvântul este numai ajutorul fonetic pentru fixarea unei gândiri abstracte.

Însă această abstracție a gândirii are grade deosebite, și gradarea se face după cătățimea mai mare sau mai mică de sensibilitate ce se mai păstrează în gândirea noțiunilor. Și ceea ce se întâmplă cu noțiunile comparate întreolaltă se poate întâmpla cu una și aceeași noțiune, adică cu unul și același cuvânt, în deosebitele sale întrebuințări. Se poate întâmpla ca, din suma de însușiri a căror gândire se deșteaptă în mintea omului când aude un cuvânt, să fie mai ales una care în cutare legătură cu alte cuvinte să ne pară cea mai importantă. Atunci, dacă această legătură se întâlnește mai des în conștiința omului, dispăre cu încetul, însă numai pentru acel raport special, gândirea restului de însușiri sensibile, și rămâne pronunțată în suflet numai însușirea particulară care a motivat raportul. D. e., când zicem noi românii: *fuge mâncând pământul*, din *mâncând* nu ne gândim la toate însușirile sensibile, care altfel se deșteaptă în mintea noastră când îl auzim, nu ne gândim la punerea obiectului pe limbă, la mestecarea lui cu dinții etc., ci numai la unul din efectele sensibile ale mâncării, adică la micșorarea succesivă a obiectului consumat, și ne închipuim că în același mod vizibil se micșorează distanța de pe linia pământului ce o parcurge cineva fugind. Aceasta este dar o nouă abstracțiune chiar în sfera noțiunii a *mânca*.

Precum însă se cere ca un copil, pentru a avea noțiunea unui obiect și nu numai reproducerea imaginii lui individuale, să fi văzut acest obiect de mai multe ori și în mai multe exemplare, altfel contopirea psihologică a calităților individuale și răsărirea celei esențiale nu se întâmplă, asemenea pentru cazul deosebitelor abstracțiuni în gândirea aceluiași cuvânt este neapărat necesar ca acel cuvânt să se fi aflat adeseori în aceeași legătură cu celelalte cuvinte, în privința cărora nu i se cere decât una anume din însușirile sale sensibile. Numai atunci locuțiunea devine, cum se zice, convențională, adică și-a șters în imaginațiunea noastră toată sensibilitatea afară de acea mică parte, care îi susține raportul cu celelalte cuvinte din locuțiune. O asemenea evaporare a sensibilității este așadar rezultatul unui fel de educații intelectuale anterioare, este un fapt psihologic, care se află identic numai în acele conștiințe în care s-a produs mai înainte, prin uzul zilnic, un grad egal de abstracțiune. Acum vom înțelege cauza pentru care este cu neputință de a transplanta idiotismele unei limbi în altă limbă, prin traducere literală a cuvintelor. Căci în cealaltă limbă, unde acea legătură de cuvinte nu s-a produs de la început și nu s-a lăsat prin uz convențional până la ștergerea unei mari părți a sensibilității, fiecare cuvânt deșteaptă în conștiința celui ce-l aude întreaga masă de însușiri sensibile ale lui, și în această masă spiritul se confundă și nu găsește îndată și adese nu găsește niciodată anume acea însușire care a justificat și care susține raportul.

Pentru a ne convinge de aceasta, să revenim la exemplul nostru de mai sus și să încercăm a-l traduce literal în alte limbi: fuge mâncând pământul, franțuzește *il fuit en mangeant la terre*, nemțește *er flieht indem er die Erde isst*. Cine cunoaște aceste două limbi simte îndată că traducerile sunt imposibile, și cauza este că francezii și nemții, care nu și-au micșorat prin uz convențional sensibilitatea acelor noțiuni, se gândesc la întreaga imagine a cuvântului *măncare* și mai întâi la mestecarea în gură, și nu numai la acea parte care a motivat idiotismul român, adică la dispărerea obiectului consumat. Prin urmare, fraza astfel tradusă, pe lângă greșeala de a fi ridiculă, mai are și greșeala mult mai mare de a rămânea cu totul neînțeleasă.

Nu avem să cercetăm aci cum se produc asemenea raporturi de idiotisme; dacă este maniera înnăscută a unui popor, sau influența climatică, sau invențiunea unui cap genial, a cărui expresiune nouă să se fi lăsat îndată și să fi devenit proprietate comună a poporului, sau mai bine toate aceste împreună, care dau prima naștere idiotismelor. Ceea ce e sigur este că întrebuițarea unui idiotism presupune deja formată acea dispozițiune a conștiinței intelectuale într-un popor, care să admită cuvântul locuțiunii numai în partea trebuincioasă a sensibilității sale și nu în celelalte. Fără această conformare anterioară a spiritelor, idiotismul este cu neputință și traducerea lui literală dintr-o limbă în alta este cea mai mare eroare ce se poate comite în contra limbii și în contra spiritului unei națiuni.

Pentru a aduce acum toată explicarea precedentă la o formulă mai precisă, vom zice că un popor are un idiotism de câte ori la un cuvânt împreunat cu altele nu gândește toată sensibilitatea lui, ci numai o parte mică prin care se află în legătură cu celelalte cuvinte din locuțiune; sau altfel zicând: idiotismul este o abstracțiune convențională. Prin urmare, înțelegerea lui atârână de la o educațiune prealabilă și comună a inteligenței, care să fixeze în mod identic pentru toți gradul abstracțiunii, fără de care compunerea cuvintelor din locuțiune nu are înțeles. Toate erorile liângviistice (nu gramaticale) în traducere provin dar din nepotrivirea cantității de sensibilitate ce la auzirea aceluiași cuvânt se deșteaptă în conștiința a două popoare diferite, sau cu o expresiune tehnică: din incongruența sferelor cuvântului original și a celui tradus.

Nemții pot zice, d. e, în frază convențională: *die Herren liessen die Köpfe wie begossen hängen*, dar noi nu putem traduce, cum face foaia *Albina* din 28 aprilie 1868:

„Domnii cei ce așteptau spectacole plecară capetele ca vărsați cu apă rece“,

fiindcă în această locuțiune neobișnuită noi ne gândim la toată acțiunea sensibilă a vărsării cu apă, și nu la efectul mai mult moral ce-l are în vedere fraza germană. Cuvântul nostru convențional este *plouat*, care, din contră, în traducerea literală de *beregnet* ar produce la germani o impresie falsă.

Din aceeași cauză *Telegraful* din 21 aprilie 1868 face un germanism inadmisibil când zice:

„Baronul B. se ridică din postul său de Ambasador din Paris.“

Noi, la aceste cuvinte, vedem trupul domnului B. ridicându-se de pe scaun, pe când nemții, când

zic *Baron B. wurde seiner Stelle enthoben*, nu înțeleg decât o depărtare mai ideală de la funcțiune.

Asemenea și următoarele germanisme:

În *Albina* din 17 aprilie 1868:

„Comandantul Napier a devins pe Teodor regele Abisinilor în față de Magdala.“

„În față de Magdala“ nu e românește, ci trebuie să se zică: înaintea orașului Magdala. Nemțește: *im Angesichte von Magdala*.

În *Foaia Societății* din Bucovina (p. 120 din anul 1867, nefiindu-ne la îndemână numerele apărute în 1868):

„Teologul începător se va introduce într-un mod amăsurat în câmpia științelor teologice.“

Nemțește: *wird in angemessener Weise in das Feld der theol. Wissenschaften eingeführt*.

La pag. 2 din același an:

„Vom înșira aici oarecare idei bățătoare în aceasta direcțiune.“

Nemțește: *diese Richtung einschlagend*.

La pag. 100:

„Având Românii un stat consolidat, adevărata lor misiune zace în cultul științelor și al artelor.“

Nemțește: *ihr wahrer Beruf liegt in der Pflege der Wissenschaften und Künste*.

Federațiunea din 2 iunie 1868, în critica ce face dlui A. Densușianu asupra unei cărți publicate de noi, zice:

„Asupra confuziunii ideilor despre deosebitele specii de poezie cari dl critic nu le ia în considerațiune, fără voește a le trage toate pe un calapod, vom reveni mai în jos.“

Nemțește: *über einen Leisten ziehen sau schlagen*.

Și așa mai departe.

Pentru a varia lectura acestor citațiuni, vom arăta acum un alt fel de germanisme introdus în foile române din Austria: germanismele mai fine în reproducerea idealismelor nemțești. Aceste idealisme se potrivesc cu gradul cel înaintat, până la care este în stare a se înălța conștiința poporului german în abstracțiunile sale, și, în adevăr, nu este popor modern care să aibă atâtea idei abstracte și, prin urmare, atâtea cuvinte abstracte câte le au germanii. Cauza trebuie să fie o predispoziție naturală. În proporția în care un popor este mai puțin impresionabil prin sensuri decât altul, în aceea proporție el va fi mai aplecat spre abstracțiunile științei, pe când celălalt va fi mai atras spre senzualitatea artelor. Cercetările cele mai înalte de filozofie abstractă sunt fapta națională a spiritului german și englez, precum reprezentarea cea mai perfectă a frumosului în pictură este fapta naționalității italiene și spaniole, și cea mai mare claritate a formei și a stilului, fapta francezilor, și niciodată la italieni și la francezi nu se va putea naturaliza filozofia lui Hegel, precum niciodată germanii nu au produs coloratura vie a picturii italiene, aceste osebiri fiind efectul unei predispoziții înnăscute.

Limba este o reproducere credincioasă a acestei deosebiri. În vocabularul francez, italian, român sunt un șir de cuvinte a căror senzualitate oarecum pipăită nu-și află echivalent în nici un cuvânt german; și viceversa, sunt în limba germană cuvinte, mai ales noțiunile compuse, a căror abstracțiune este cu neputință de reprodus în limbile romanăicte. Orice încercare de a confunda aceste margini de abstracțiune produce o falsificare a geniului propriu al națiunii și rămâne neînțeleasă pentru marea majoritate a poporului, prin urmare este osândită în fapt. Dar nici în teorie nu se poate justifica: fiindcă nu ar fi drept să zicem că limba germană este preferabilă celei franceze sau viceversa. Francezii, cu plasticitatea lor, sunt incapabili de ultimile abstracțiuni ale filozofiei germane, dar au în limbă o calitate tot așa de prețioasă: limpezimea practică, pe când limbii germane în noțiunile ei cele mai eterizate îi lipsește tocmai controlul experienței sensibile și, prin urmare, siguranța adevărului. Filozofia lui Fichte este imposibilă în limba franceză, și, să o mărturisim cu sinceritate, francezii nu pierd prea mult prin aceasta.

Așadar, noi nu suntem și nu putem fi chemați a introduce în spiritul român toate finețele idealismului terminologiei germane, și orice cuvânt german care trece peste nivelul mai coborât al

abstracțiunii române trebuie să fie redus la acest nivel, chiar cu pierderea unui grad din idealitatea sa: idealitatea pierdută i se compensează prin mai marea lămurire și simplitate ce dobândește.

De exemplu: adjectivele din *Foaia Societății* bucovinene (pag. 215 din 1867):

„Noi românii voim o viață națională conștiută și scoposită“

ne par greșite în românește. Nemții zic cu deplină claritate *zweckbewusstes Leben*, dar pentru noi „viața conștiută și scoposită“ este o abstracțiune fără înțeles. Noi nu putem zice decât „o viață națională care să-și cunoască scopul“.

Din aceeași cauză

„Cultura specială de chemare“

ne pare un germanism (*Spezielle Berufsbildung*).

Și propoziția cu care își începe *Foaia Societății* anul 1867:

„Omul inteliginte, care a devenit la cunoștința conștiută, că are“ etc.

este un germanism neînțeles pentru români. Noi am zice: Omul, care începe să simtă sau să știe că are etc., dar niciodată: care a devenit la cunoștința conștiută. (Nemț. *bewusstes Erkennen*.)

Ne mărginim la exemplele citate și terminăm aceste observări asupra germanismelor, provocând juna generație de autori români din Austria să părăsească direcția urmată până acum de jurnalele lor. În mijlocul luptelor de naționalitate, ce în imperiul austriac se agită mai mult decât oriunde, și în lipsa de o literatură română destul de bogată, compatrioții noștri de peste Carpați au îndoită datorie de a păstra cu scumpătate spiritul deosebit al limbii materne și de a nu-l falsifica prin elemente străine. Căci o cauză națională apărută cu o limbă stricată este pe câmpul literar o cauză pierdută și, desigur, cu „organe corporale“, cu „muzică de pisici“, cu „legători de atențiune“, cu „cuțite canonice“ nu vom putea întări împotrivirea patriotică în contra germanizării și maghiarizării din Austria.

II

O altă grupare de greșeli caracteristice în numitele jurnale se deosebește prin disproporția între iușeala gândirii și forma prin care se exprimă, atât în construcțiunea frazei cât și în întrebuințarea cuvintelor. Fraza nefiind decât exprimarea unei idei, înțelesul și puterea fiecărui cuvânt din ea se îndreptează numai după cuprinsul tuturor noțiunilor din gândire. Stilul prozaic este bun când între cugetare și propoziție este cel mai strâns raport de congruență: stilul devine greoi când numărul de cuvinte întrebuințat este prea mare pentru ideea ce au să exprime; stilul este exagerat când înțelesul sau intensitatea cuvintelor izolate covârșește intensitatea gândirii ce vor să exprime în împreunarea lor, stilul este prea restrâns — dar de acest extrem nu e de trebuință să ne ocupăm, căci în scrierile române de până acum nu credem că se va constata vreunde o prea mare îmbelșugare de idei în comparare cu cuvintele întrebuințate.

Ce e drept, întrebarea pusă în acest fel se apropie prea mult de ultimele margini ale unei critici îngăduite. Căci, în fine, stilul greoi provine din înțelegerea grea a celui ce scrie, și cine face vorbe multe la idei puține are o cauză foarte firească pentru aceasta. Însă din parte-ne ar fi o lipsă de rezervă neiertată când am numi această cauză cu adevăratul ei cuvânt și când am aplica epitetul respectiv la majoritatea jurnaliștilor noștri. Aceasta nici nu ne este intenția.

Noi venim, din contră, a apăra inteligența colegilor de peste Carpați în contra propriului stil al d-lor, care o ascunde întrucâtva, și ne vom încerca să arătăm că este numai o rea deprindere în forma dinafară, și nu un defect al cugetării, care îi face să-și întunece ideile prin introducerea unor cuvinte pe cât logicește de prisos, pe atât urâte la auz.

După cât am putut constata, cele mai obișnuite din cuvintele care îngreuiază stilul compatrioților noștri din Austria sunt pronumele *acela* în toate genurile și cazurile lui și conjucțiunea *că* și *cumcă*. Exemplele următoare pentru această eroare stilistică probează întinderea răului și trebuința de a-l stăvili odată.

Începem citațiunile cu un pasagiu care are meritul de a fi în felul său un model foarte lămurit:

Transilvania din 15 februarie 1868 scrie (pag. 74 și 75):

„Comitetul cu privire la opul dlui I. Chițu decide, că acela să se retrimiță domnului auctor pe lângă observațiunile făcute la același din partea Comisiunii esaminatoare, compusă din unii membrii ai Comitetului, cu acea indigetare, că numitul domn folosindu-se de acele observațiuni, să-și prelucre opul în acel sens, și retrimițându-l la Comitet, acesta apoi îl va recomanda adunării generale.“

Se poate o propoziție mai grea la înțeles și mai urâtă la auz? și aceasta numai din cauza pronomelor nesfârșite *acela, același, aceea, acele, acel, acesta*, a căror întrebuintare, în cazul de față, este cu atât mai inexplicabilă cu cât din nici un punct de vedere nu erau necesare, fiindcă fraza întreagă ar deveni mai simplă, mai clară și mai plăcută la auz înlăturând acele demonstrative. Pronumele demonstrative se pun pentru a îndrepta atențiunea în cazurile unde altfel ar rămânea nefixată asupra cuvântului important. Dar unde direcția este de la sine indicată prin celelalte cuvinte, îndreptările nu pot produce decât confuzie. Proverbul german: Sunt atâți arbori, încât nu mai vezi pădurea.

Cele zise se vor ilustra și mai mult prin următoarele citațiuni:

Telegraful român din 25 aprilie 1868:

„O chestiune nouă se vede pe orizontul politic, și aceea este ceea a fortăreței Mainz.“

După logică și eufonie: O chestiune nouă se vede pe orizontul politic, aceea a fortăreței Mainz.

Albina din 18 aprilie 1868:

„Dr. Maniu e de părerea aceea, că emendamentul acesta e numai“ etc.

Mai românește: Dl Maniu e de părerea că acest amendament etc. *Transilvania*, no. 1:

„Avem a înregistra împrejurarea cumcă dl Eötvös“ etc.

A înregistra împrejurarea cumcă...!

Telegraful din 14 martie 1868:

„De aci urmează și aceea că învățătura...“

Adică: de aci mai urmează că învățătura.

Federațiunea din 15 aprilie 1878:

„Ne dăm un cont destul de chiar despre aceea, că ce va să zică când poporul francez este nemulțămît.“

Mai simplu: despre ce va să zică etc.

Telegraful din 25 aprilie:

„Cugetând acum puțin asupra lucrului, apoi venim la convingere...“

„Apoi“ e cam târziu; dacă se poate: îndată, și atunci nu se exprimă aparte, ci se zice: cugetând asupra lucrului, venim la convingere. Numai în stilul epistolarilor din Germania secolului 18 se mai află

construcțiuni cu *sintemal und alldieweil wir über die Sache nachdenken, alsdann gelangen wir zu der Ueberzeugung*.

Transilvania din 1 mai 1868:

„Dl Vice-președinte a primit de la Excelenția Sa dl Președinte o scrisoare a dlui secretar privitoare la redigerea foii, cu acea însărcinare, ca aceea să se propună comitetului.“

Tot *Transilvania* din 10 ianuarie:

„Propunerea însă cade prin acea declarațiune a dlui Chifa, că comisiunea respectivă încă nu și-a încheiat lucrările.“

Familia, pag. 143:

„R. C., acesta e numele unui nebunatic din Viena, a fost fiul teatralist excelinte și a avut acea idee

fipsă, că el e adunător de tesaure.“

Românește fără *acea* și fără *el*: a avut ideea fixă că e adunător de tezaure.
Tot Familia, la pag. 144:

„Vă rugăm să ne înștiințați încă odată, că cum să strămutăm adresa.“

Că cum să strămutăm o adresă!

Albina din 17 aprilie 1868:

„A. Csaky interpelează pe ministrul de interne, că pe care lege s'a bazat...“

Că pe care!

Telegraful român din 14 martie 1868:

„După aceasta Parohul gr. or. din Romos Vasiliu Basaraba adause din parte-și cam următoarele:
Ilustrisime domnule Comis-locuțiitor!

Cu acela simț de respect îmi iau îndrăznire a face cunoscut, precum că și eu fiind ales ca deputat din Sc. Orestei spre a veni și a gratula Ilustrății Voastre, pe lângă aceea că ți poftim să trăești la mulți ani, îndrăznesc a ți face cunoscut și aceea că înțelegând parochii noștri de legea gr. reser. din Sc. Oraștiei că sunt ales a ți gratula, m'au rugat, ca în numele d-lor se descoper II. Voastre și cea dureroasă împrejurare“ etc.

După asemenea citări de stil îngreuiat, face o impresie îndoit de neplăcută în scrierile acestor jurnaliști exagerarea cuvintelor întrebuințate pentru a exprima lucruri simple de natura lor. Dar se vede că și aci, ca în toate lucrurile, un extrem greșit naște greșeala celuilalt extrem și mintea autorului, întârziată prea mult prin cuvintele sale de prisos, caută a-și răzbuna prin zborul fără de veste spre o idee nepotrivită în exagerarea ei.

De exemplu, un corespondent al *Albinei* (de la 12 mai 1868) vrea să scrie ceva despre o societate de citire ce s-a înființat în Beiuș, și se exprimă așa:

„Mult onorații patroni ai societății noastre de lectură (din Beiuș) doresc poate ferbinte unele înștiințări despre starea acelei Societăți.“

Dacă inimile patronilor de la Beiuș fierb numai la dorul de o înștiințare despre starea societății de lectură, în ce stare de temperatură se vor afla la întrebări mai importante? Nouă ne e teamă că celui ce fierbe la lucruri așa de mici nu-i mai rămâne la lucruri mai mari decât să se evaporeze cu totul.

Când asemenea exagerări în expresiune ar fi izolate, nici nu ar merita vreo relevare critică. Dar o repetăm: numărul lor este așa de mare, încât au stricat stilul jurnalelor române, atât a celor austriece, cât și a celor din România, și ce este mai rău, cu cât lucrarea cere un stil mai simplu și mai rece, cu atât acele *salto mortale* de vocabular sunt mai dese.

Se poate, de exemplu, închipui o scriere mai stâmpărată și mai diplomatică decât protocolul unei ședințe? sau o dare de seamă pentru intrarea banilor de subscripțiune etc.? Ei bine, tocmai asemenea prilejuri le caută jurnaliștii pentru a-și colora limbajul cu expresiunile cele mai vii.

Transilvania (1 februarie 1868), continuând publicarea protocolului adunării de la Cluj din anul trecut, zice într-un loc:

„Adunarea primește ambele aceste propuneri între cele mai sincere și însuflețite aclamațiuni; și când vine a-și descoperi aci votul său de mulțumită profundă tuturor locuitorilor români de Clușiu, precum și d-lor diletanți, ce luă parte în concert: cu bucurie răpesc ocaziunea a însemna pe aceste pagine mai vârtos două nume, numele grațioaselor domnișoare *Aurelia Popu* și *Isabela Vasiciu*, dintre care una mai întâi ne încântă prin jocul său pre forte-pian, executat cu dexteritatea unei artiste, ear cealaltă ne farmecă prin frumusețea melodiilor“ etc.

În *Federațiunea* din 9 mai 1868 se vorbește de o altă societate de lectură, în care se propune a se lua nu știm ce măsură secundară,

„propunere pe lângă care se alipiră cu înfocare inimile membrilor“.

Transilvania, într-un prea faimos discurs asupra literaturii române și *lipsa unei istorii critice a literaturii române*, zice într-altele (numărul din 15 februarie 1868):

„Din aceste înșirate până aci, deși numai pe scurt și așa zicând ca prin treacăt, v'ați putut convinge, Domnilor! că avem și noi literatură și încă ce literatură! Însemnată prin antichitatea sa, remarcabilă prin estensimea sa și demnă de considerat prin prestanța sa!

Ce nu avem, ce ne lipsește dar?

Nu avem, ne lipsește, domnilor, un *panteon*, unde *atleții* adormiți ai literaturii noastre să-și afle recunoștința și remunerarea meritată, și lângă tipurile lor să vedem strălucind acolo icoanele atleților, cari sunt în viață și lucră încă, ca văzând exemplele lor mărețe, să învățăm“ etc.

În același discurs aflăm fraza:

„Să punem o sărutare fierbinte și pe modesta cruce a poetului *Ioan Văcărescu*. El a cântat amoroasă, poharul, primăvara, gloriile pierdute. Și când cântă naționalismul, părea că auzi umbra plângândă a lui Stefan pe ruinele mucezite ale patriei căzute.“

Miraculoase exemple de astă manie a exagerării se află în scrierile beletristice, în *Familia*, în nuvela dlui Marinescu, *Petru Rareș*, în almanahul de la Oradea-Mare, *Fenice* etc. În acest din urmă, dacă ne aducem bine aminte, se povestește iarăși, pe lung și pe larg istoria propriei sale înființări, și se spune, între altele, că „chestiunea vitală a almanahului flăcărá neconținut pe buzele conducătorului“ etc., etc.

În chiar interesul jurnaliștilor români din Austro-Ungaria noi nu putem decât să ne exprimăm părerea de rău la aflarea unor asemenea abateri stilistice. Căci din cauza lor foile de peste Carpați nu vor putea pătrunde niciodată în masa poporului și nu vor avea, prin urmare, nici o înrăurire asupra societății române. În starea de față a culturii noastre este încă o chestiune controversată, dacă prin literatură îndeobște, fie cea mai bine scrisă, putem produce cu oarecare siguranță o deșteptare a simțului de viață în poporul român. Dar ceea ce e sigur și mai presus de controversă este că niște scrieri pline de germanisme, de exagerări și de confuzii stilistice, ca cele arătate, nu pot avea nici cel mai mic rezultat pozitiv asupra națiunii noastre. Și aceasta este o daună cu atât mai mare cu cât de altminteri jurnalele române din Austria se deosebesc prin silința neobosită, prin regula și consecința cu care își urmează fiecare direcția sa politică.

III

Ne rămâne a vorbi, în fine, despre ceea ce am numit *falsa originalitate* în limba jurnalelor române austriece. Cu această numire am voit să calificăm atât introducerea de prisos a cuvintelor noi acolo unde avem alte cuvinte vechi cu același înțeles, cât și întrebuițarea nemotivată de cuvinte vechi pentru alt înțeles decât cel obișnuit. Prin urmare, nu orice introducere de cuvinte noi și orice aplicare de cuvinte vechi la înțelesuri noi constituie o originalitate falsă, ci eroarea se comite numai acolo unde introducerea este de prisos și aplicarea falsă. În cazurile din urmă însă ne credem cu atât mai mult datorii a combate

o asemenea tendință spre invențiuni noi cu cât fenomenul ei nu este izolat, ci stă în raport cu un șir de alte procedări analoage în literatura noastră. Aceeași originalitate falsă a autorilor și aceeași tendință de a schimba toate o întâlnim și în sfera gramaticală și pe tărâmul discu-țiunilor ortografice.

Greșeala fundamentală în toate acestea provine din necunoașterea valorii proprii ce o are limba unui popor. Limba în orice manifestare a ei, în gramatică ca și în expresiuni și idiotisme, este un product necesar și instinctiv al națiunii, și individul nu o poate niciodată modifica după rațiunea sa izolată. Fără îndoială, limba nu există decât în rațiunile indivizilor și toată viața îi este atârnată de cugetarea și reproducerea în mințile generațiunii prezente și a celor viitoare. Însă această viață în esență nu este reflexivă, ci instinctivă, și se produce în majoritate cu forța fatală a legilor naturale, și nu după arbitrul reflec-țiunii individului. De aceea, limbile s-au înavuțit și se înavuțesc totdeauna prin scrierile poezilor geniali, care, fără a se gândi la teoriile liângvîistice, se exprimă după simțământul ce-l au despre ceea ce este potrivit cu limba lor; dar nu se înavuțesc

niciodată prin filologi, prin membri de societăți academice etc., al căror studiu reflexiv îi face capabili de a afla legile ascunse ale simțământului după care poporul cu poezii săi și-a creat și-și mărește limba, dar îi face totdeodată prin chiar faptul acestei reflecțiuni incapabili de a o forma și reforma din nou.

Singurul rol ce scriitorii reflexivi, filologii mai întâi, dar apoi și ceilalți prozaători ai științei îl pot avea în privința limbii lor materne este de a i se supune fără împotrivire, de a o recunoaște ca autoritate legală a naturii proprii a poporului lor. În această privință ei se află în pozițiunea oamenilor de știință fizică, a căror chemare este de a descrie fenomenele și de a le explica, constatându-le legea după care se conduc, iar nu de a face ipoteze despre ceea ce ar fi trebuit să fie acele fenomene. Ce am zice de un astronom care, în loc să ne explice legea lui Jupiter, ne-ar spune că Jupiter, după calculul lui, s-ar cuveni să se miște mai bine între Mercur și Venus decât între Mars și Saturn?

Tot așa de nepotrivită ne pare procedarea filologului care ar voi să ne silească astăzi să zicem *ursili* în loc de *urșii*, sau *ul Domn* în loc de *Domnul*, sau *meniciune* în loc de *menire*, motivând asemenea schimbare prin faptul că așa i se pare lui mai rațional.

Singura rațiune de îngăduit în această materie este uzul poporului, care face lege și care își are totdeauna cauza lui binecuvântată și mai profundă decât rațiunile filologilor. Astfel, scrierile care se încearcă a silui o limbă, precum sunt, de exemplu, la noi *Tentamen criticum* al lui A.T. Laurianu, *Gramatica* dlui Cipariu, *Dicționarul academic* Laurianu-Massimu, nu merită să fie calificate decât de curiozități literare, fără valoare practică în ceea ce privește direcția lor originală la formarea limbii.

Între forma liângvistică ce unui individ îi pare mai rațională și între forma obișnuită în dialectul cel cult al poporului nu este iertată nici măcar șovăirea. Forma individuală trebuiește înlăturată și uzul trebuiește primit ca lege superioară.

Este de cea mai mare importanță pentru direcția sănătoasă a unei literaturi de a se pătrunde de acest adevăr. Căci în opoziția dintre formele gramaticale sau expresiile liângvistice originale primite de un număr mărginit de autori și dintre formele și expresiile obișnuite în dialectul cult al poporului, limba poporului rămâne totdeauna deasupra, și nu este exemplu în istorie ca vreodată să se fi întâmplat altfel. Rezultatul necesar este, dar, că o literatură scrisă în asemenea mod rămâne înapoi și se pierde pentru popor, și că acesta își continuă calea sa fără a se putea lumina de învățătura altmintrelea poate folositoare a literaților săi.

Când astfel de originalități se produc în scrieri ca cele citate ale dlor Laurian și Cipariu, eroarea, deși nu rămâne mai puțin eroare, arată totuși studiul răbdător și consecvent din care a izvorât și, scuzând prin aceasta pe autorii săi, poate produce prin luminarea altor întrebări de-alăturea oarecare folos.

Dar când se vede mania originalităților din partea multor autori ai noștri, care poate niciodată nu au gândit cu seriozitate asupra inovațiilor ce le încearcă, ci le introduc numai din deprinderea neocaptă de a face altfel decât cum face toată lumea, atunci arma adevărată ce li se cuvine nu este cercetarea serioasă, ci persiflarea satirică, precum a încercat-o domnul Alecsandri, și locul propriu pentru ilustrarea acelor elucubrațiuni originale ar fi scena comică sau jurnalele de felul *Ghimpei* și al *Nichipercei*.

Câteva exemple vor arăta că această judecată nu este prea aspră.

„Junele poet de peste Carpați, dl J. C. Fundescu, autorul frumoasei poezii *Florica*, publicată într-unul din numerii trecuți ai foii noastre, reintornând din străinătate petrecu o zi în jurul nostru și avu frăgezimea de a ne promite conlucrarea sa.“

Așa cetim într-o pagină 411 a *Familiei*.

Lăsând la o parte imaginea petrecerii domnului Fundescu în *jurul* colaboratorilor *Familiei*, ne întrebăm numai ce însemnează „frăgezi-mea unui poet de a promite o lucrare“? Adjectivul *fraged* prin uz convențional se poate aplica și în înțeles mai ideal. Dar substantivul *frăgezime* aplicat în sfera ideală își aduce cu sine tot parfumul meseriei de la care este împrumutat și dă frazei întregi un aer de măcelărie.

Și apoi ce construcțiune este aceea a verbului *reintornare*! „Dl Fundescu reintornând din

străinătate“? Reintornând pe cine? Pe sine însuși? Atunci românește se zice *reîntornându-se*, cu construcțiunea reflexivă.

Asemenea pe o pagină 144 a aceluiași jurnal se zice:

„Forcade *reintorcând* din Veneția a nebunit.“

Românește: *reîntorcându-se*.

Nu cumva *Familia* are dorința originală de a stârpi verbele reflexive din limba română?

Pentru a ne despăgubi, *Federațiunea* din 9 mai anul 1868 introduce un reflexiv acolo unde nu trebuie să fie:

„Oare putem noi să *ne uităm de* acele zile?“

Românește *uităm ceva și ne uităm la ceva*, dar *nu ne uităm de ceva*. În același număr vorbește *Federațiunea* de un

„document de concesiune *referitoriu* la calea ferată dela Oradea-Mare“.

Noi am apucat odată a zice *relativ*, precum zic toate limbile romanice. Pentru ce să inventăm cuvântul *referitoriu*? și, nota-bene, când *document referitoriu* este un nonsens? Un om poate fi referitoriu, formă activă, dar un document este numai relativ, formă pasivă.

Însă dacă originalitatea a născocit forma de *referitor* în loc de *relativ*, o compensează prin o întoarcere inversă a altei expresii obișnuite. După ce toți ne-am obișnuit să zicem *o ofertă de bani*, aflăm în *Albina* din 12 mai:

„Consemnarea bunevoitoarelor *oblata* în favoarea Alumneului roman.“

Și expresia *bunevoitoare* este falsă. Noi zicem *bunăvoință*, însă zicem *binevoitor*, *binevoiește*. Cu drept cuvânt; căci substantivul se califică prin adjectiv, dar adjectivul și verbul se califică prin adverb.

Prin urmare, *oblata bunăvoitoare* este o eroare atât în contra obiceiului cât și a gramaticii. Dar, ce e drept, e originală!

Verbul *ferre* mai are și altele de suferit în jurnalele austriece. În no. 1 al *Transilvaniei* citim despre

„Referata dlui secretar“,

unde obiceiul întrebuițează forma pasivă *relațiunea* sau, când aceasta e ambiguă, *raportul*. *Referata* are pentru noi un aer disprețuitor. *Transilvania* nu fuge de cuvântul *raport*, căci îl vedem întrebuițat în același număr mai la vale; însă această concesiune la uzul comun ne-o răscum-pără și aci prin adjectivele baroce cu care își însoțește substantivul:

„un raport *informativ și opinativ*“.

În *Federațiunea* din 9 mai citim trei expresii stranie de același fel:

„Protocolul ședinței trecute se *străpune* casei deputaților“ și apoi

„Moțiunea să se *transpună* la Ministeriu“, și, în fine:

„Se decide *îndrumarea* epistolelor la comisia de zece inși“.

Nu cunoaștem ce păcate are verbul a *trimite* de se ferește dl colaborator al *Federațiunii* cu atâta stăruință de el și-l înlocuiește cu expresii care de care mai extraordinare? Ce e drept, după mulțimea sinonimelor se judecă bogăția unei limbi și gradul de finețe al deosebirilor intelectuale într-o națiune. Dar aceasta este un fapt care se află sau nu se află în masa poporului, și dacă nu se află, nu se poate crea în mod artificial de fiecare. Este o procedare nevrednică și neadevărată, când își dă cineva aerul de a avea mai mult decât are. Deosebiri fine ale noțiunilor, care trec peste sfera uzului primit în popor, sunt iertate numai în tratate științifice, și atunci întrebarea încetează de a fi liângvistică, căci pentru cuvântul cel nou se dă o definiție proprie a lui și, prin urmare, s-ar putea numi tot așa de bine X sau Z.

În același număr

„În fiecare ședință ne surprind șese *până în zece* membri cu opuri frumoase originarie, cu

poezioare mândre și cu traduceri bune.“

Noi zicem: șase până la zece membri, dar nu *până în*.

„S-a dețermurit“,

cu înțeles de: s-a hotărât, pe când înțelesul propriu al cuvântului *dețermurit* ar fi mai curând s-a *mărginit*, s-a *îngrădit*.

„Numărul din *Musa română* a eșit și suntem foarte îndestuliți.“

Limba de rând zice mult mai bine *mulțumiți*; *îndestuliți* este un compliment îndoios pentru numărul 1 al acelei muze române.

Într-o *conversare cu cititoarele*, în *Familia*, se zice:

„De aceea vă spun din capul locului, să nu vă mirați, de cumva veți căsca prea des cetind aceste orduri.“

Ordurile *Familiei* însemnează rânduri.

Telegraful din 25 aprilie vorbește de

„Mișcămintele politice“,

adică mișcările.

„Parte integritoare“,

expresia consacrată din franțuzește este *parte integrantă*.

Când ar zice *Telegraful*: *intregitoare*, ai crede cel puțin că vrea să romanizeze forma; dar *integritoare* nu are nici un motiv binecuvântat. După aceeași analogie am trebui să zicem *delict flagrator* în loc de flagrant. Tot așa aflăm mai jos

„Putere impunătoare“,

în loc de impozantă. Dar apoi și „Prusia reprezintă a întregului.“ Va să zică nu este antipatia în contra formei *ant*, ci numai tendența de a vorbi altfel de cum vorbesc ceilalți. *Foaia Societății* din Bucovina vorbește de

„tineri capaci“.

O farfurie poate fi *capace*, un tânăr este *capabil*.

În *Albina* din 15 aprilie:

„A dăruit două stele de metal pentru *instinctul* emulațiunii (la școlari)“, adică pentru instigare. „Steagul s-a *binezis*“,

adică s-a binecuvântat. *Transilvania* din 1 mai: „Comitetul fu așa zicând improvizat cu punctele declarațiunii dlui secretar, neavând comitetul timp a cugeta cu seriozitatea cerută asupra aceloră.“

Comitetul improvizat cu puncte însemnează că punctele s-au proclamat în pripă membri ai comitetului. Înțelesul însă este: Comitetul fu surprins prin.

Transilvania în no. 1 din 1 februarie:

„Domnul I. R. *pledează pre lângă* propunerea dlui dr.“

A pleda pe lângă o propunere!

„Aceia, cari se cuprind cu asemenea lucrări“,

adică se ocupă de. „DI B. ia cuvântul și între atențiunea generală aduce la cunoștința adunărei.“ *Între*

atențiune?

„Se rapoartă și despre fondul destinat pentru *eternizarea* memoriei laureatului poet Andrei Mureșanu.“

Aci originalitatea este de scuzat. Limba română, cu bunul-simț profan ce o caracterizează, nu ar fi aflat niciodată în vocabularul ei cel de rând un cuvânt vrednic de a exprima o idee așa de încântătoare în originalitatea ei! Ce simptom admirabil al timpului! Fonduri pentru eternizarea memoriilor! Imortalitate după măsuri și greutate!

„Membrii asociației se adunară împreună cu un număr respectat de oaspeți.“

Număr respectat? Poate respectabil.

Telegraful din 14 martie:

„Treaba *chestionată* nu se va decide.“

Adică treaba în chestiune. Ce înțeles poate avea *treaba chestionată*?

Multă supărare face acelor jurnaliști și cuvântul *francez*. *Francez* e un cuvânt bun românesc, obișnuit de mult timp în România liberă, format după analogia curată a limbii noastre, Genova — genovez, Olanda — olandez etc. Dar aceasta nu-l apără de respingerea confrăților de peste Carpați, care caută care de care numiri mai originale pentru a-l înlocui. *Transilvania* vorbește de un poet franc; *Albina* de

o parte *francească*, alții de *francic*, alții de *franco galic*, și cu toate aceste *francez* este și rămâne cuvântul cel mai bun. *Franco-galic* se rapoartă la timpurile evului vechi și nu se potrivește cu însemnarea actuală, iar *franc*, *francesc*, *francic* sunt de-a dreptul false, referindu-se la franci, seminție germană (*Franken*), și nu la francezi (*Franzosen*).

Transilvania în primele sale numere publică o *privire fugitivă peste literatura română*, în felul ei un model caracteristic. Autorul din extase în extase ajunge la culmea sublimului, face și pasul despre care vorbește răutăciosul proverb francez și conchide că noi avem eroi și literatură în calitate și cantitatea dorită și că acum ne lipsește numai un *Plutarch* și o *Istorie critică a literaturii naționale* (pag. 84). Aceste idei sunt exprimate într-un stil a cărui originalitate se va aprecia din următoarele două probe:

„Enache Cogălniceanu, eroul de pe urmă al cetății naționali în Moldo-România, a depus trompeta sa.“

Și în partea finală:

„Eacă coalea falanga politicilor și a publiciștilor...: mai coalea alții, care își culeg merite pe câmpul verde al științelor naturali; alții cari asudă pe piscurile țepeșe ale filosofiei“ etc.

Să mai continuăm cu citațiunile? Să mai vorbim de *lucrățivitatea științală*, de *limba propunețivă* și *fiiințală*, de *meniciunea* și de *repeți-ciunile*, de așezămintele *pusățive* ale *Foaiei* din Bucovina, care urmează îndemnul dlui Aron Pumnul?

Credem că exemplele de până acum sunt de ajuns și că cititorii sunt puși în stare să judece înșii în cunoștință de cauză despre dreptatea unei împotriviri critice în contra degenerării limbii din jurnalele austriece.

Această datorie odată împlinită, putem recunoaște fără rezervă că publicistica română în Austria se află într-o poziție mai grea decât cea din România liberă, prin elementele străine în mijlocul și în contra cărora este silită a se lupta. În această împrejurare, scriitorii jurnalelor politice (dar nu ai celor literare) vor putea afla o scuză pentru neîngrijirea formei sub care își prezintă ideile — o scuză, nu atât înaintea publicului, cât mai mult pentru liniștea conștiinței d-lor private. Căci înaintea publicului și privind lucrul în sine însuși, precum trebuie privit, fără considerări personale, cerința unei limbi curate este o cerință absolută, de la a cărei împlinire nu se poate dispensa nici un jurnal care își respectă publicul sau cel puțin se respectă pe sine însuși în misiunea ce și-a ales-o de a fi conducător poporului pe calea progresului național.

OBSERVĂRI POLEMICE (1869)

I

— A critica este ușor; e greu a face mai bine.

— Fără îndoială. Dar de aci nu urmează, precum par a crede ceice ne întâmpină cu asemenea opinii noi, că a critica este de prisos. Ușoară sau nu, critica a fost și va rămânea o lucrare necesară în viața publică a unui popor. Înțelegerea răului este o parte a îndreptării.

Din acest punct de vedere, înființarea unei reviste (*Convorbiri literare*) cu o tendință critică mai pronunțată ne pare a împlini un gol lăsat în mica noastră mișcare literară.

În adevăr, publicistica română prezintă deocamdată în tonul și maniera criticilor sale spectacolul a două extreme greu de împăcat. Foile politice, cu prea puține excepții, sunt pline de personalități la adresa celor ce susțin o opinie contrară, jurnaliștii se tratează de inimi, nu de adversari, „oameni corupți, trădători de patrie“, în timpul din urmă „conspiratori austro-maghiari“, sunt epitetul obișnuit cu care un partid atacă pe celălalt, și, fiindcă acesta răspunde tot așa celui dintâi, publicul cu bun-simț a sfârșit prin a le crede pe amândouă și s-a depărtat cu oarecare dezgust de la asemenea polemici fără demnitate.

În sfera literară procedarea este tocmai contrară. Aci toți autorii par a fi, dacă nu amici, cel puțin camarazi în înțeles de camaraderie. Unii caută a întrece pe ceilalți în atribute lingușitoare, și în literatura română nu se află decât poeți și prozaști admirabili — în genere, capete de geniu. Și fiindcă toți se ilustrează cu atâta mărinimie unii pe alții, publicul cu bun-simț a sfârșit prin a nu crede pe nici unul și a se depărta cu același dezgust de la o asemenea „societate lăudăcioasă“, cum o numește dl I. Negruzii în „poeticele“.

Explicarea citatei deosebiri între maniera scriitorilor politici și a celor literari ar scoate articolul nostru din marginile exclusive ale *Convorbirilor literare*, care au binevoit a-l primi în coloanele lor. Trebuie să ne îngrădim în sfera curat literară. Dar și aci am aduce o probă de prisos când am voi să mai cităm întregul șir al încercărilor de mistificare îndreptate în contra opiniei publice, de la celebrarea lui Țichindeal până la încrederea formulată în o adunare solemnă a unei asociații de cultură, că după ce avem

„o literatură însemnată prin antichitatea sa, remarcabilă prin estensiunea sa și demnă de considerat prin prestanța sa“,

ne lipsește

„un panteon, unde atleții adormiți al literaturii noastre să-și afle recunoștința și remunerarea meritată, și lângă tipurile lor să vedem strălucind acolo și icoanele atleților care sunt în viață și lucră încă“.¹

Va fi de ajuns să caracterizăm numai creșterea acestei mișcări nesănătoase, și ca măsură a judecării simptomelor vom lua raportul în care scriitorii noștri pun cultura occidentală cu propria noastră cultură.

Pe treapta dintâi noi căutăm numai să imităm. Recunoaștem superioritatea străină, însă ne dăm aerul a păși tot în direcția ei și a o ajunge cât de curând, și, confundând extensiunea cu intensitatea și cantitatea cu calitatea, ne grăbim a arăta rezultatele dobândite.

O lucrare caracteristică pentru această treaptă este *Lepturariu rumânesc* al lui A. Pumnul, de la Cernăuți. În gimnaziile austriece există pentru literatura germană o carte de lectură întocmită de un Mozart, în care se află culese bucăți de model din poezia și proza germană.

¹ Vezi *Transilvania* din 15 februarie 1868, discursul dlui Justin Popfiu.

După deosebitele clase, materia e deosebită, în volumele din urmă sunt adăugate tratate estetice și biografii scurte ale autorilor celor mai renumiți. Pentru a înzestra și cursul de limba română din gimnaziile bucovinene cu o asemenea carte de lectură, răposatul A. Pumnul a publicat nu mai puțin decât 6 volume de exemple din literatura noastră, cele din urmă cu notițe biografice asupra celebrităților române! 6 volume de modeluri literare la români? Mare descoperire și grea, în aparență. Dar când te uiți mai de aproape, te miri de ce au ieșit numai 6 volume. Căci în această colecție, după cum se vede, sub literatură se înțelege adunarea tuturor literelor tipărite și chiar netipărite, și în acest chip se puteau umple zeci de volume cu extracte de aceeași valoare.

În partea I a tom. IV, unde ajung citatele literare până în secolul nostru, întâlnim la pagina 104 pe literatul român Ioan Pralea¹. O notiță biografică ne spune că acest Pralea a fost

„cu un spiret plin de artele frumoase: poet, muzic, arhitect, croitor, ciobotar și aflător de lucruri nouă. Spiretul lui ținea la universalitate“

și cu un cuvânt, că era

„un bărbat genial și ciudat în felul său“.

Despre cel dintâi din aceste adjective nu vedem probe în citările ce urmează, dar cel de al doilea se explică. Căci ni se înfățișează întâi un psalm, care începe așa:

¹ Într-o seară a „Junimii“ la Iași ne povestea Alecsandri despre Pralea. Pralea locuia în Iași pe șesul Bahluiului lângă mănăstirea Frumoasa. În odaia lui își alcătuisese un pat mișcător, scânduri atârinate la perete, ce le tot schimba după direcția soarelui și pentru care își bătuse câțiva pari în zid după punctele geografice. Pe lângă acești pari se mai aflau în perete un șir de cuie de lemn, bătute în linie dreaptă de la ușă și până la locul unde se întâmpla să-i fie patul în acea zi. Când intra Pralea în odaie seara, pentru ca să se culce, începea să se dezbrace la ușă, și de cuiul dintâi își acăța căciula, și așa mai încolo, de fiecare cui câte o parte a îmbrăcăminte, până când ajungea la pat în starea lui Adam. Dimineața începea apoi procedura inversă și, descuind-și veșmânt după veșmânt, ajungea gata la ușă. Pentru asemenea anecdote era bun Ioan Pralea. Cine ar fi crezut că va ajunge și model de literatură într-un „lepturariu“ gimnazial!

Doamne-Dumnezeul mântuirii mele,
Ziua, cum și noaptea ți-am strigat la grele,
Între-ți înainte a mea rugă, bunul:
Urechia ți-o pleacă rugii mele, unul.

.

Cu cei ce-s în groapă socotit fui troinic,
Om neajutatu-s între cei morți volnic,
Depărtați de mine ai mei cunoscuți,
Au-mă de ură și rămâi cu muți.

Apoi vine *Viața și vitejia lui David*, care se termină astfel:

Eșii spre întâmpinare
La filisteanul cel mare
Și pentru a lui lungime
Sudui-mă cu asprime.

Ear smulgându-i lung-lat-taiul,
Pre Criș ceva mai scurtaiul.
Și am ridicat ocară,

Și așa am scăpat țara.

Curios om răposatul Pralea! Însă după desrierea dlui Pumnul înțelegeam că începe secolul al XIX-lea al scriitorilor noștri, fiindcă este o figură tipică pentru mai toți. Mai toți suntem spirite universale, ca Pralea, și, ca dânsul, bărbați geniali, însă cam ciudați în felul nostru.

Pe lângă acest faimos literat aflăm pe dr. Vasile, sau cum zice dl Pumnul: *Văsiliu*, Pop,

„un bărbat deștept și plin de zel...”

apoi pe George Săulescu, Vasile Ianovici e *tutti quanti* până la dl A. Densușanu. Cu o lungă biografie, de patru ori mai lungă decât a lui Grigore Alexandrescu, și în care ni se povestesc multe intrigi

călugă-rești¹, figurează între poeți Neofit Scriban. Neofit Scriban model de literat român? Cum nu! La pag. 216 vedem lista operelor sfinției-sale „științale și literale”, peste tot 14 numere, însă bine cifrate ar ieși mai multe, căci no. 10 cuprinde

¹ De exemplu: „Văzând neamicii lui N. Scriban sporirea școalei, i-au mijlocit derădicarea de la această școală. Cu toate acestea, nu târziu fu chemat de Epitropia

„mai multe deșertăciuni (citește: disertațiuni) politice, mai multe cuvinte și cuvântări; toate în număr mai bine de 60”.

Cu părere de rău aflăm că din aceste cea mai mare parte încă nu s-au publicat! Și între celelalte 14 numere sunt vro câteva afectate de aceeași soartă. Cum se vede multe opere ale acestui literat se țin de literatura nepublicată.

Păcat că nu se țin toate de această literatură! Cel puțin dacă este să le judecăm după proba de la pag. 217 și 218 ale *Lepturariului*. Acolo se află o poezie a părintelui Scriban, scrisă cu ocaziunea sfințirii temeliei de la arcul care împreunează cele două binale ale liceului din Iași. Poezia începe așa:

Oh! obiect de veselie și de întristare plin! O! lucrare, care mesteci
bucuria cu suspin

și are refrenul:

Veselia și mâhnirea deodată o ocupează, Că în om e mestecare de
moarte și de viață.

În tomul III întâlnim între literați pe Daniil Scavinschi. O mică probă din acest autor hazliu, dar cam vulgar, merită poate un loc într-o chrestomație română. Dar dl Pumnul consacră pentru scripturile lui nu mai puțin de 76 de pagini din *Lepturariu*. La pag. 402 începe traducerea lui Democrit cu următoarele versuri de introducere ale domnului Scavinschi:

A lui Democrit ce vesel întâmplare comencează De Regnard alcătuită în
limba cea gălăscă, Dar astăzi este tradusă întru această rumână

Seminarului central din Mon. Socola ca să ocupe acolo catedra de istorie universală, unde a rămas până la 1854, când iarăși, printr-o intrigă mitropolitană, condusă de preasfințitul Suhopan, fu nevoit a demisiona etc. Cel mai mic defect al acestei narațiuni este neadevărul. Întrebarea cea mare este dacă e iertat a trata asemenea lucruri într-o carte de școală? Să nu uităm că păr. Suhopan trăiește încă, și în timpul publicării *Lepturariului* era profesor de teologie la Universitatea din Iași.

Pentru obșteasca plăcere de a unui tânăr mână, De un Dăniil Scăvinschi cel
mititel la statură, Pe care plăcu naturii a-l lucra-n miniatură.

Mai înainte se află curioasa *călătorie la Borsec*, în care Scavinschi se vede foarte maltratată de tovarășii săi de drum, boierii Vasilică Milu, aga Costache, hatmanul Palade cu cocoanele lor și care se termină așa:

La Borsec, cu feredee, cu mese, cu adunare,
Se uitase mai cu totul a drumului supărare.
Adeseori făcea baluri nobilimea ungurească
Să le pară mai plăcută clima acea chiar ursască.
Făceau și plimbări cu toții pe jos pe la sticlărie,
Ba încă și peste munte până la o vizunie...
Săvârșind deci toată cura în cinci săptămâni de zile,
Trimețându-ni-se caii de paharnicul Vasile,
Ne-am pornit cătră Moldova cu nespusă nerăbdare,
Ca să-ajungem pe acasă mai curând fieștecare.

După aceste probe credem că cititorii ne vor scuti de a le mai culege și alte flori din câmpia *Lepturariului românesc*, și nu ne rămâne decât a dori studenților din Cernăuți să se înveselească cât se poate de mult cu asemenea modeluri de stil, dar să le imiteze cât s-ar putea mai puțin. Alecsandri, Bolintineanu, Grigore Alexandrescu, Constantin Negruzzi pot servi de model în multe poezii ale lor; dar cât pentru ceilalți, să ne întoarcem mai bine la traduceri din cartea dlui Mozart și din alte antologii străine, până când vom avea noi înșine o literatură mai îmbelșugată.¹

Pe a doua treaptă a cochetării cu alte literaturi, noi nu suntem numai imitatorii încă slabi, ci începem a ne crede ajunși la un nivel egal și provocăm compararea cu Occidentul cel cult. Caracteristică pentru această treaptă este opinia ce Societatea academică română din București, de la care *Gazeta Transilvaniei* din 6 august 1869 așteaptă „cu mare sete urdirea grandetei romane antice“, a publicat-o asupra gramaticelor prezentate în anul trecut la concurs. Lucrarea premiată a

¹ Articolul e scris la 1869.

fost cea cu deviza *si consuetudo vicerit* etc., ce s-a văzut apoi a fi a dlui Cipariu. Academia începe lauda acestei scrieri în următorul mod:

„La operatul care porta deviza *Si consuetudo vicerit, vetus lex sermonis abolebitur* comisiunea s-a aflat facia cu una lucrare în adevăr serioasă, consciincioasă și plena de profunda erudițiune și vaste cunoscintie asupra obiectului, lucrare care ar face onore și literaturilor celor mai avute și mai dezvoltate în această parte a filologiei și pre care orice academie ar putea-o încorona cu amândouă manele“.

De unde o știe, de unde o poate ști aceasta Academia din București? Că o gramatică a domnului Cipariu va fi „în adevăr serioasă“, aceasta o crede ușor oricine cunoaște lucrările distinsului nostru filolog. Dar ce caută aci academiile străine?

Nouă ne-ar părea mult mai cu tact a lăsa în judecata „literaturilor celor mai avute“ înșele, dacă ele s-ar simți onorate de lucrările noastre, și întrebarea dacă o academie străină ar încorona gramatica ieșită din Academia Română se cade a fi dezlegată nu de Academia Română.

Atât pentru bună-cuviință. Cât pentru stil academic, suntem la toată întâmplarea de părere că atunci când o academie occidentală va veni să-și exprime aprobarea ei pentru cartea dlui Cipariu, o va face cu o metaforă de mai bun gust decât încoronarea cam pripită „cu amân-două mâinile“, la care aspiră „academiciăeni“ din București.

Între acești academiciăeni nu vedem încă figurând pe dl Justin Popfiu. Cu toate acestea, d-sa are bunavoință a ne spune (*Poezia și proza*, I, 146) că „lira română de sub degetele lui Murășanu, Sion, Tăutu, Baronzi se aseamănă cântărilor lui Orațiu și Dante“. Dante și Baronzi! După această declarație patriotică, nu ne îndoim că dl Popfiu va fi D-sa celebrat între „anteluptătorii națiunii“ și va deveni cât mai curând membru al Academiei Române.

A treia treaptă a relațiunii noastre cu literaturile străine este cea mai înaltă. Ajunși până aci, noi răspândim încrederea că am întrecut cultura Occidentului și susținem pe toate tonurile că, prin un privilegiu special al naturii, tot ce iese din capul nostru este mai presus decât tot ce se află în capetele

altor popoare.

O foaie în multe privințe interesantă și care caută a se menține mereu la înălțimea acestui punct de vedere este *Adunarea Națională*, jurnal nou și serios din București. În numărul de la 8 iunie 1869 găsim acolo un foileton al dlui Vasile Alexandrescu-Ureche, intitulat: *Văcărescu și Goethe* din care scoatem următoarele:

„Mai multe din poemele (lui Văcărescu) sunt pline de reminiscențe de la scriitorii germani; câteva sunt chiar imitațiuni de la Goethe... Când Văcărescu traduce numai, noi nu-l cunoaștem, când însă numai construiește cu material împrumutat, atuncia el este mare. Iată un singur exemplu, dar care va lămurii vercu cine-i Văcărescu, alături chiar cu marele Goethe.“

Apoi se citează cunoscuta poezie a lui Goethe:

Ich ging im Walde
So für mich hin
Und nichts zu suchen,
Das war mein Sinn.

Im Schatten sah ich Ein Blümchen stehn, Wie Sterne
leuchtend, Wie Äuglein schön etc.

Și apoi urmează imitarea lui Văcărescu și observările *Adunării Naționale*:
Într-o grădină, S-o tai? — Se strică! Lângă-o tulpină, S-o las? — Mi-e frică Se
află o floare Că vine altul Ca o lumină... Și mi-o ridică!

„Suntem oare pretențioși proclamând superioritatea poeziei lui Văcărescu? În ea se *simte* și dilema neresolută ce face poetul cu floarea, s-o taie sau s-o lase, satisface, încântă anima. La Goethe e germanul practic, el desleagă dilema ca un grădinar de la Erfurt: scoate floarea cu rădăcină cu totul și o resădește în grădina frumoasei sale case... Bravo omul practic! Bravo grădinar ales! Dar sublim este:

S-o tai? — Se strică! Că vine altul — Și mi-o ridică! S-o las? — Mi-e frică

Goethe și Văcărescu? ‘HracIhV cai piJhoV?’¹ Goethe, un om practic, și Văcărescu — un poet sublim?... Cum spuserăm, *Adunarea Națională* e o foaie foarte interesantă!

¹ Heracles și Pithicos (gr.) (n. ed.).

În numărul din 6 iulie 1869, același domn Alexandrescu-Ureche vorbește de *noua expozițiune de opere artistice* la muzeul din București, care este așa de frumoasă, încât nimeni n-a putut ieși de acolo

„fără ca cu inima plină de recunoștință și speranță să strige o dată mai mult: *Să trăiască Carol I împământătorul și protectorul frumoaselor arte!*“

Intrând în descrierea celor expuse, autorul ne zice:

„Nu știm care din sculptură și pictură poate reclama preferința noastră. Sculptura totuși ne-a lovit mai mult atențiunea, pentru că ea este încă cea mai înapoiată în renașterea noastră artistică, ea care altădată a creat sublime ornamente de temple la Argeș și Trei Erarchi, ea care a creat porți de altare și de biserici ce ar face invidioși pe Nicolae de la Pisa, pe Giotto, pe Cimabue.“

Nicola Pisano și Giotto invidioși de sculptura și arhitectura noastră? Dacă e vorba să gratificăm numaidecât pe vreunul din acești italieni cu vițiul invidiei, atunci unica probabilitate ar fi pentru Cimabue, care, fiind ilustru în pictură, și nu în arhitectură, poate tot s-ar mulțami să fi făcut măcar biserica de la Trei Ierarhi.

Ne pare folositor să arătăm prin mai multe citări că această glorioasă încredere în sine nu se mărginește la câteva exemple izolate, ci se produce așa de des în scrierile române, încât pare a fi una din tendințele caracteristice ale spiritului public.

În *Foaie pentru minte, inimă și literatură* se află publicată o biografie a lui Vasile Fabian (Bob), care e reprodusă *in extenso* în tom. III al *Lepturariului* lui Pumnul. Și acest scriitor este dar silit să fie model de literatură română pentru cartea din Cernăuți, și într-un articol al lui *Traian*, ieșit din pana domnului tahigraf Misail, îl vedem figurând între bărbații cei mari ai românilor, despre care ni se spune cum au învățat carte.

În biografia acestui bărbat mare citim următoarele:

„Trista stare a Moldovei de atunci nime nu e în stare a o descrie mai frumos și mai viu de cum a descris-o pana acestui talent deosebit. Iată câteva versuri din acea poemă:

S-a întors mașina lumii, s-a întors cu capu-n jos,
Și curg toate dimpotrivă, anapoda și pe dos.
Soarele de-acum răsare dimineața la apus,
Și apune despre sară către răsărit în sus.
Apele schimbându-și cursul, dau să-ntoarcă înapoi,
Ca să bată fără milă cu izvoarele resboi.
S-a smintit, se vede, firea lucrurilor, ce la cale
Aflându-se din vechie, urma pravilelor sale.
Ș-au schimbat, se vede, încă și limbele graiul lor;
Că totuna va să zică de mă sui sau mă pogor.

Câtă înălțime, câte frumuseți și măiestrie este în aceste versuri! Drept că aceste idei le-a împrumutat din Ovidiu, favoritul său, și anume, din *libr. tristium eleg. XIII*.

Alături acum cineva versurile de mai sus cu ale lui Ovidiu, și va vedea prea ușor că într-ale lui Ovidiu este numai un schelet de idei, numai întâiele trăsături ale unui tablou, fără față, fără colori și fără nici umbrire, așa cât cetitorul e nevoit a-și suplini însuși cele ce lipsesc. Acest schelet și aceste linii primare ale unui tablou ce-a supliniit geniul lui Fabian cu colori așa de firești, cu umbriri așa de potrivite și cu atâta măiestrie poetică, cât din acelea nu mai poți șterge nimica, nici adăoga ceva, și ești la îndoială de al căruia geniu să te miri mai mult; de al lui Ovidiu, carele a produs acel schelet și acele liniaminte primare, or de al lui Fabian, carele a supliniit acel schelet cu atâta măiestrie?“

Ovid și Fabian? Iarăși ‘HraclhV cai piJhoV?

Iată începutul elegiei lui Ovid despre care vorbește biograful lui Fabian:

Spre izvoarele lor vor curge adâncele râuri
De la mare fugind, și înapoi va mâna Soarele caii cerești: pământul
stele purta-va,
Iară cerul de plug se va vedea spintecat; Flăcări ieși-vor din ape, și din
flăcări iar apă;
Nu-și va păstra nimic drumul său cel hotărât; Toate se vor opune în contra
legii naturii
Și ce n-aș fi crezut totuși se va întâmpla; Căci de unde credință să mai
rămâie, în lume

Când amicul la nefericiri m-a trădat!

Compară acum versurile lui Ovid cu acea caricatură a lui Fabian, și vei fi „la îndoială de al cărui geniu să te miri mai mult: de al lui Ovidiu, carele a produs acel schelet și acele liniaminte primare, or de al lui Fabian, carele“...?

În politică „megalografia“ noastră este mai pronunțată chiar decât în sfera literară, și multe pagini ale proclamațiunilor și jurnalelor române sunt în stare să ne umple inima de fală și de uimire. În *Românul* din 3 martie 1866, dl D. Brătianu se adresează cu următoare-le cuvinte către compatrioții săi:

„Români!

În mai puțin de două luni ați trăit mai mult de doi seculi. Voi, născuți de ieri la viața libertății, ați devenit învățătorii lumii civilizate... Europa, uimită de înțelepciunea patriotismului vostru, a suspens cursul lucrărilor sale și așteaptă tot de la voi, de la voi singuri, astăzi poporul-Messia al întregii omeniri gemânde de durere și palpitânde de speranțe... Nu simțiți, fraților, nu simțiți că dumnezeirea furnică în toată ființa voastră?”

Dar coroana dintâi în această luptă pentru gloria „națională” și-o merită *Adunarea Națională* din 24 iulie 1869, prin următoarele rânduri:

„Două din cele mai mari evenimente în istoria Europei moderne au primit direcțiune, sau cel puțin s-au născut, la signalul dat de pământul nostru: revoluțiunea franceză și cele două uniuni naționale ale Italiei și Germaniei.

Revoluțiunea franceză este numai continuațiunea revoluțiunii lui Hora, cu singura deosebire că a lui Hora avea o direcțiune națională pre lângă cea socială. Dealtminterea, până și scăderile, erorile revoluțiunii lui Hora le aflăm și în cea franceză.

La sunetul eraldului, anunțând unirea Moldovei și a Munteniei, se deșteaptă Garibaldi și Bismarck; unirea românilor este semnalul lucrărilor spre unirea Italiei și a Germaniei. Vorbind în conferința de la Paris, care dădu convențiunea pentru Principate, vorbind în această conferință despre unirea românilor, comitele Căvur se deprinse a vorbi mai târziu despre cea a Italiei.

Mai puțin zgomotoasă, dar de rezultat nu mai puțin mare, fu revoluțiunea românilor în sensul liberalismului, a democrației. Constituțiunile ce ne am dat în anii acești din urmă sunt și ele premergătoare noului spirit în Europa. După noi, Austria își reveni la parlamentarism; după noi, Spania face revoluțiunea sa; după noi, însăși Franța va face câțiva pași înainte în sensul democrației.”

În urma acestor cuvinte, foaia citată ne dă sfatul:

„Să nu surădă nimeni cetindu-le”,

Aceasta trece peste glumă, onorabilă *Adunare Națională*! Surâsul cel puțin trebuie să ne fie iertat! Căci una din însușirile cele mai fericite ale neamului omenesc și care formează un mijloc de apărare în contra multelor greutăți ale vieții sociale și literare sunt tocmai acele mișcări jumătate trupești, jumătate sufletești, care încep cu simplul surâs și se termină cu izbucnirea de veselie ce, din recunoștință pentru vioiciunea geniului antic, ne-am dat a o numi un râs homeric.

În mijlocul unei tendințe a spiritului critic, precum am văzut-o din exemplele citate, câțiva juri scriitori s-au întâlnit în credința că pentru onoarea bunului-simț și interesul tinerimii noastre ar fi timp a se restabili odată măsura lucrurilor; și de aceea la înființarea *Convorbirilor literare* s-au încercat, fie prin explicări teoretice, fie prin schițe umoristice, a răspândi o judecare mai serioasă a literaturii române. Pentru noi, patriotismul nu putea fi identic cu imperfecțiunea, și o lucrare slabă nu merita laudă prin aceea că era românească.

Din contră, tocmai încercarea de a învăli greșelile sub mantaua „românismului” ne-a părut a fi o înmulțire a pericolelor, deja prea multe, în contra cărora avem să ne luptăm, și o îndoită provocare de a ne împotrivi în contra lor. Eram, prin urmare, datori a pune acelor domni întrebarea: nu cumva cred că există un naționalism al științei, capabil de a face din eroare adevăr, dacă numai eroarea provine de la un autor român? Că, d. e., Academia din București, care pentru orice stat cult ar fi o concentrare de neștiință pretențioasă, să poată fi un focar al științei adevărate cel puțin până unde curg apele Dâmboviței? Că teoriile liângvîistice ale dlui Cipariu, care pentru orice filolog apusean nu sunt decât un șir de erori, să fie bune și drepte măcar în hotarul Târnavelor? Că *dreptul public* al dlui Barnuțiu, care pentru un jurist cu noțiuni elementare de știință este o țesătură de interpretări false și de confuzii neiertate, să rămână „tablele dreptului român” cel puțin pe malul Bahluiului? Că scrierile lui Pralea, Tăutu, Țichindeal, Săulescu, A. Densușanu etc., care în alte state ar deveni un izvor nesecat de împrumutare pentru foi umoristice, să fie destul de bune pentru *Lepturariul* serios al dlui Pumnul, din

care să se nutrească mintea tinerimii române?

Demnitatea noastră de oameni nu ne permite ca din produceri ce la popoare culte ar fi obiecte de râs sau de compătimire să facem o colecție venerabilă și să o depunem pe altarul patriei cu tămâia lingușirii. Ce este rău pentru alte popoare este rău și pentru noi, și frumoase și adevărate nu pot să fie decât acele scrieri române care ar fi frumoase și adevărate pentru orice popor cult.

Că această direcție a criticii din *Convorbirile literare* va atrage asupra-și luarea-aminte a jurnalelor române era prima noastră speranță. Că va deștepta mânia celor ce se simțeau atinși și că această mânie își va afla răsunet în organele lor era speranța noastră a doua. Speranță, și nu temere. Căci polemica jurnalelor, când produce vreun folos (adesea nu produce nici unul), pune numai în mișcare interesul publicului pentru punctul în discuție: publicul începe a citi, iată rezultatul cel bun; iar opinia definitivă se fixează de regulă după puterea argumentelor, nu după gândul jurnaliștilor, și astfel un autor, dacă merită a se nimici, se nimicește numai prin propriile sale scrieri, dar niciodată prin scrierile altora, și cu cât acestea sunt mai numeroase și mai violente, cu atât mai puțin.

Aceste două speranțe ale noastre s-au îndeplinit. *Trompeta Carpaților*, *Federațiunea*, *Familia*, *Transilvania*, în timpul din urmă *Archivul filologic*, *Traian* etc. au binevoit a susține cu vioiciune critica literară și a confirma ruperea pactului tacit de lăudare reciprocă ce se încheiase mai înainte în această parte a vieții noastre intelectuale.¹

Lucrul important este acum ca această direcție mai bună să se ferească de celălalt extrem ce-l văzurăm în jurnalele politice, de necuviința de a pierde din vedere obiectul și de a discuta numai cu personalități.

Din nenorocire, unele din anticriticile menționate ne par că alunecă tocmai pe acest povârniș, și, văzând că se adună tot mai multe exemple de alunecare, credem că obiectul merită o observare polemică.

Personalități într-o critică literară se pot face în două moduri: sau se atinge de-a dreptul persoana privată a autorului criticat, sau se afirmă prea mult persoana privată a autorului care critică. Vom începe cu câteva exemple pentru maniera a doua, fiindcă este mai fină.

În *Convorbirile* din 15 aprilie 1869 s-a publicat o poezie a dlui Pogor, *Sfinx egiptean*. Puține zile după aceea, *Traian*, într-un articol anonim, citează câteva versuri din ea, spune că nu le înțelege și conchide că poezia este un „galimatias”. Aceeași manieră în no. 19 din 8 iunie 1869:

„Sub pomposul titlu de *Istoriile civilizațiunii*, dl A. D. Xenopol începe prin niște „considerațiuni generale” un lung studiu care promite de a fi și mai obscur în „considerațiunile sale speciale”.

Ne-a fost peste putință de a înțelege ceea ce vrea autorul.

În adevăr, însuș Edip n-ar fi în stare să priceapă o frază, ca această bunăoară:

„Se sfarmă forma specifică de înțelegere a lumii cu crierii celor din care ea pornește”.

Și acest articol din *Traian* este nesubscris.

Cum stă acum întrebarea? Dl Pogor sub numele său publică o poezie, dl Xenopol, asemenea, un studiu istoric. Vine un anonim și

¹ Articolul de mai sus a fost publicat, cum am zis, în 1869. Astăzi se cuvine să amintim și lupta noastră cu *Revista contemporană*, foaie literară înființată la București în martie 1873 și acum de mult dispărută. (Vezi cele două „studii” de la sfârșitul acestui volum.) În *ed. de față*, p. 189 și urm. — *n. ed.*

declară că nu le înțelege pe amândouă. Aceasta o credem, fiindcă o spune. Dar ce urmează de aci? Lăsând cu totul la o parte meritul sau nemeritul poeziei și al studiului citat și privind numai la buna-cuviință literară, ne pare evident că ar trebui să fie cineva de o inteligență și competență recunoscută pentru a putea conchide de la neînțelegerea lui la confuzia altora. Dar un anonim? Aceasta o știm cu toții, că o poezie și un studiu, fie chiar din cele mai lămurite și populare, vor găsi totuși capete peste a căror grad de inteligență au trecut. Prin urmare, în faptul că cineva vine și mărturisește că nu le-a înțeles, singurul lucru interesant este publicarea acestei mărturisiri.

O manieră analoagă o vedem într-un pasagiu al lungii anticritici ce dl Densușianu face în no. 82, 83 et sqq. din *Federațiunea* (1868) asupra cercetării noastre despre poezia română:

„Mai în sus am promis că voi reveni și asupra acelei împrejurări că dl critic are desastrul a se împedica tot de poeziile cele rele, care nu mai au trebuință de critică, fiind criticate ele prin sine înseși.

Dl critic, pentru a ilustra sau mai bine susținea teoriile d-sale cu exemple, scoate *în cea mai mare parte* exemple din poeziile (!) studenților de la Oradea-Mare, parte din versificațiunile altor copii tineri sau bătrâni cari joacă și ei d-a poezia.

A critica poezia sau versuri d-acestea nu înseamnă, nici mai mult, nici mai puțin, decât a demonstra că negrul e negru, și nu alb.

Dacă dl critic a voit să dea junei generațiuni române un îndreptariu pe terenul poeziei române, pentru ce nu a descoperit și probat totdeauna în critica d-sale efectele acelor poeți români cari până acum *taliter-qualiter* îi ținem de autorități de rangul prim?

De ce n-a demonstrat pentru ce nu sunt bune poeziile lui Bolintineanu, Alecsandri ș. a., pe care generațiunea jună le citește cu plăcere și alții le și imitează?”

Aci toată argumentarea se face așa: dl Densușianu, neaflând din cunoștințele d-sale literare de cine sunt versurile criticate în *Poezia română*, conchide că sunt de autori obscuri, „copilași de la Oradea”, și că, prin urmare, critica lor era de prisos.

În fapt, lucrul e altfel.

În toată cercetarea noastră critică asupra poeziei române se află citate 44 exemple de poezii rele. Autorii lor nu sunt numiți în text.

Din aceste, 41 sunt luate din operele dlor Alecsandri, Bolintineanu, Sion, Văcărescu, A. Mureșanu, Tăutu, Bolliac, Baronzi, Pelimon, Asachi, Istrati, Orășanu, Aricescu etc. Rămân dar din poeziile citate numai trei, care sunt extrase din *Versuine române*, compilate de studenți orădeni, și anume, cele de la pag. 43, 51 și 52 sau 59. Dar și extragerea lor se explică prin faptul că numita compilare nu cuprinde numai poeziile studenților orădeni, cum crede dl Densușianu, ci o antologie „din foile naționale de la a. 1838”, precum este scris pe coperta cărții și precum am relevat și noi expres în citarea de la pag.

38. Aci sunt poezii de la Vasici, Istrati, Babeș, C. Negruzzi, Paris Momuleanu, I. Mureșanu, H. Ioanid etc.

Dar să nu ne mirăm atât de știința literară a dlui A. Densușianu, ci să ne păstrăm mirarea pentru știința mai gravă a unui urmaș al d-sale. Dl Justin Popfiu a publicat o disertație a sa despre istoria literaturii române, citită înaintea societății „Transilvania”, și cu toate că obiectul cercetărilor d-sale este tocmai literatura română, și deși rectificarea noastră de mai sus apăruse în *Convorbiri literare*, d-sa face totuși nota următoare:

„Eară T. Maiorescu, în opul său *Poezia română, cercetare critică*, ne-a dat o critică a poeziei române, care însă, ocupându-se mai mult cu criticarea produsurilor de puțină reputațiune, ne face a concluda că autorul nu avu curajul a face o serioasă critică a poeziei române.” (*Poezie și proză*, I, 261)

Domnii aceștia nu sunt în stare să recunoască un adevăr? În cercetarea noastră critică, a cărei intenție era de a se ocupa de obiect, și nu de persoane, autorii criticați sunt „celebrități” în înțelesul dlor Densușianu și Popfiu. Însă numele lor ne-au fost indiferente pentru text; căci publicul de rând putea ignora persoanele, iar pușinii „scrutatori” literari, cărora persoanele le sunt interesante, trebuiau să aibă destulă cunoștință de cauză pentru a afla îndată paternitatea ilustră a exemplelor citate. A cui este vina dacă dnii Densușianu și Popfiu nu vor să intre în categoria dintâi și nu pot să intre în categoria a doua?

Trecând acum la personalitățile prin care se atacă de-a dreptul caracterul privat al unui autor, ne vom sfii a cita exemplele în care o asemenea necuviință ni s-a prezentat fără încunjur. Este rău că astfel de lucruri s-au putut produce o dată în coloanele unui jurnal: nu este bine să se reproducă încă o dată.

Însă trebuie să admirăm în public lipsa de generozitate a acelor scriitori care au început la noi felul de critică amestecată. Aceasta consistă în a introduce în același articol și personalități și argumente *ad rem*. La cele din urmă am răspunde, dar cele dintâi nu impun tăcere, și astfel se împiedică o discuție, de altminteri poate folositoare.

De această categorie se ține critica lungă de 24 de coloane ce reverendisimul domn I. M. Moldovan, profesor la Blaj, face în contra subscrisului.¹ Între o apărare a lui Șincai și o interpretare a lui Petru Maior, asupra cărora s-ar putea discuta, ne spune că observările noastre în contra lui Șincai provin din *invidie*.

O lungă combatere a broșurii noastre *Despre scrierea limbii române*, în care combatere se susține din nou etimologismul și care ar putea fi din nou criticată, se termină așa:

„Numai una singură observare voi mai face.

DI M. se clătena încoace și încolo și întru scrierea numelui nostru gentile și acuș îl scrie: rumân, acuș român și acuș roman.

De la rectorul unei universități române, de la un membru al societății literare române, cu drept cuvânt poate pretinde orice român (și mai vârtos acela de întru ale căror dări își capătă plata de rector și banii de drum la ședințele societății literare), că și se știa și se vrea a-i scrie numele cumsecade.“

Se înțelege că după asemenea cuvinte acest domn a pierdut dreptul la o discuție cuviincioasă, și întrebarea interesantă despre *rumân* și *român* trebuie lăsată pentru altă ocazie.²

În fine, *last not least*, mai cităm apostrofarea ce ne face la pag. 460:

¹ În n-rele XXIII și XXV ai *Archivului filologic* din 1869.

² Vezi mai jos, *Direcția nouă, proza*.

„La ce este cineva învățat dacă nu spre a lucra și judeca întru toate mai presus și nu după modul vulgar?

De aceea dl M. se nevoiește a se destinge de judecata vulgariă nu numai pe câmpul literaturii și filologiei române, ci și pre al celei latine, deși acest din urmă, doar va recunoaște dl M., era cultivat destul de bine și înainte de ivirea d-sale.

Că cine a mai auzit până aci de verbul lat. *meno*, care d-sa îl pune de două ori în „scrierea limbii rom.“, p. 150, și derivă din el pre *eminere*?

Lumea ținea până aci că *eminere* este de la rădăcina *mineo*, ce ocure la Lucretiu în două locuri nendoite, cartea VI, v. 563 și 1.193. Vom vedea, afla-se-va măcar un filolog carele să se cucerească prin dl M. și să accepte pe *meno* în tezaurul limbii latine ca rădăcină a lui *eminere*, sau dl M. va dechiara că în l. c. al scrierii d-sale *bonus dormitat Homerus*?”

Atâțarea personală se vede din aceea că *emineo* este indiferent pentru etimologismul și fonetismul ortografiei române, cărora le este consacrată disertațiunea noastră despre scriere. În privința obiectului în discuție nu are nici o însemnătate dacă este rea sau nu derivarea noastră și bună aceea a dlui Moldovanu, și o simplă amintire într-o notă, fără atâta ironie, ar fi fost de ajuns.

Din întâmplare, lucrul este tocmai dimpotrivă, și ironia și-a greșit adresa. Latinescul *emineo* se află derivat de la rădăcina *meno* (*mineo* în nici un caz nu putea fi rădăcină) în carte fundamentală pentru etimologia limbii latine, adică în *L. Doederlein, lateinische Synonymen und Etymologien*, vol. V, pag. 226, și această derivare este reprodusă și în lexiconul latinesc al lui Georges, edit. 10, nu sub rubrica *meno*, nici la *emineo* sau *mineo*, unde va fi căutat dl Moldovanu, ci la cuvântul *mensa, ae*.

Georges este un lexicon lățit printre școlarii gimnaziilor austriece, și reverendisimul Moldovanu va fi, dar, în stare să controleze exactitatea notiței precedente.

Dar destul de această materie neplăcută!

A critica este ușor (revenim la începutul observărilor noastre polemice), însă pare a fi o lucrare a minții omenești ce reclamă totuși câteva cunoștințe, un grad de prudență și cel puțin simțământul

elementar pentru ceea ce se numește bună-cuviință.

II

Interesante sunt sofismele ce se opun în contra direcției critice în literatura română, și cu arătarea lor vom termina deocamdată observările de față.

Așadar, ce este de zis în contra criticii în genere? Această întrebare se înțelege că nu se adresează la partizanii convinși ai tendințelor criticate. Cei ce cred, în adevăr, că limba și scrierea română se va îndrepta după dnii Cipariu sau Pumnul, că operele dlui Barnuțiu sunt cărți de știință și că dl Heliade este poet, cu aceia nu avem de discutat. Timpul își ia sarcina asupra-și de a le arăta perspectiva adevărată, și nu va fi a noastră vina dacă, în această schimbare optică, ceea ce astăzi pare figură serioasă devine din zi ce merge mai mult caricatură, până când dispare detot. Dar avem de discutat cu acei adversari, mai numeroși decât s-ar crede, care în opinia lor intimă recunosc ca și noi greșelile criticate, însă își dau aerul de a le susține din alte considerări.

Și mai întâi se zice că așa-numita „epocă de tranzițiune” a fost la toate popoarele o epocă imperfectă și că, prin urmare, nici starea noastră literară nu poate fi deodată bună, ci trebuie să treacă încă prin multe schimbări până va ajunge la o expresie mai estetică.

Să admitem că este așa. Ce dovedește aceasta în contra criticii? Oare din starea imperfectă a unei epoci, poporul s-a ridicat lăundându-și imperfecțiunea, sau s-a ridicat criticând răul pentru a prepara binele? Din momentul în care se recunoaște că suntem în tranzițiune, din acel moment se recunoaște legitimitatea criticii și se osândește lenevirea, care așteaptă binele în viitor fără nici o luptă în care, văzând răul, îl măgulește cu speranța că se va îndrepta de la sine. De la sine nu se îndreptează nimic în capetele unei generațiuni; căci orice cultură este rezultatul unei lucrări încordate a inteligenței libere, și datoria de a afla adevărul și de a combate eroarea se impune fără șovăire fiecărui om care nu se mulțumește cu existența sa privată de toate zilele, ci mai are o coardă în sine, ce răsună la fericirea și la nefericirea națiunii din care s-a născut.

Cine a tăgăduit vreodată că ceea ce este are cauza și motivele sale de a fi așa cum e? Desigur, noi, românii, dacă suntem într-o stare deplorabilă, a trebuit să fi fost cotropiți de atâtea elemente nefaste înlăuntrul și înafară, încât să nu putem ajunge la o stare mai bună. Dar a înțelege necesitatea unui lucru nu va să zică a-l primi fără împotrivire, ci ar putea să zică numai a provoca o judecată mai blândă pentru persoanele care au marcat viața publică a poporului. În contra persoanelor însă în valoarea lor privată nu s-a îndreptat niciodată critica noastră. Fiecare din noi simte și este gata să afirme că Petru Maior, Șincai, Cipariu, Pumnul sunt bărbați de valoare personală, care și-au jertfit viața lor la binele public așa precum l-au înțeles, și anume, și-au jertfit-o fără a căuta interese personale, precum face marea mulțime a urmașilor lor. Dar această onoare și demnitate personală nu schimbă întru nimic judecata obiectivă asupra operelor, ea nu poate face din cartea lui Petru Maior o istorie, din compilarea fără critică a lui Șincai o cronică, din etimologismul dlui Cipariu și din limba lui Pumnul un adevăr liângvistic. Din contra, cu cât persoanele sunt mai presus de critică, cu atât erorile literare trebuiesc supuse unei critici mai serioase, și numai simțirea și combaterea acelor erori e mijlocul propriu de scăpare. Căci dacă istoria scrisă admite explicări, adevărul de realizat nu admite tranzacțiuni. El neagă eroarea absolut, oricare ar fi fost motivele ei, precum se neagă în dezvoltarea omenirii orice popor care nu a știut să-și însușească elementele de cultură în timpul priincios.

Prin urmare, din aceea că o stare de lucruri se poate explica istoricește nu rezultă că se poate justifica, și numai prin o raționare sofistică s-ar aduce de aci un argument în contra criticii.

Dar, în genere, toată ideea aceasta are trebuință de o meditare mai strânsă. De câte ori se arată nulitatea unei lucrări literare, fie tratat științific, fie culegere de poezii, ni se obiectează: Nu descurajați! Toate începuturile sunt mici.

Toate începuturile sunt mici! Atârnă de la înțelesul ce se dă cuvântului mic. Dacă e vorba de cantitate, sau mai bine de extensiune, atunci e adevărat că începuturile sunt mici; dar dacă e vorba de calitate, de valoare intensivă, atunci toate începuturile sunt mari. Un început de cultură, în orice ram al ei s-ar întâmpla, trebuie să cuprindă întâi ceva ce nu a fost până atunci în viața publică a acelui popor, dar al doilea, totdeodată, ceva ce poate servi de fundament pentru o clădire și urmare

mai departe. Numai cu aceste două elemente este un început. Din cel dintâi se vede pentru ce la prima sa ivire este mic, adică mic extensiv. În generația în mijlocul căreia se prezintă, află cu necesitate un număr mai mare de adversari decât de amici; fiindcă este o nouă combinație și percepțiune de forme ale viitorului, pe care numai spiritele eminente le pot înțelege și primi îndată; și aceste sunt în minoritate. Însă numărul cel mic de adepți crește din zi ce merge, și pe când în scurta actualitate domnește eroarea învechită, ideilor de reformă li se păstrează o viitorime fără margini.

Dar pentru ca această continuare în viitor să se întâmple, începutul cel mic la întindere a trebuit să fie mare prin adevărul ce-l cuprinde, prin valoarea energetică, ce-i dă putere de a rezista și, biruind greutatea timpului, a produce șirul neîntrerupt de forme noi de viață.

La erorile contemporane se observă tocmai contrariul. Corul de apologiști în cantitatea lui stă în proporție inversă cu valoarea dinlăuntru a obiectului lăudat, și soarta prea blândă, fiindcă a rezervat nulițăților disprețul uitării în viitor, le mângâie cu parfumul ieftin al lingușirilor majorității contemporane.

Prin urmare, obiecțiunea cu începuturile cele mici este sofistică în aceea că se folosește de cuvintele tezei adevărate: toate începuturile sunt mici (în cantitatea adepților, dar mari în valoare), pentru a-i substitui înțelesul absurd că toate începuturile pot fi mici în valoare și mari în adepți.

Asemenea încercări nu sunt nici un început, ci sunt timp pierdut, și toată cifra partizanilor nu le poate da viața dinlăuntru, ce le lipsește de la naștere.

Critica neobosită în contra lor este una din datoriile cele mai urgente în împrejurările noastre. Căci românii nu mai sunt acea *tabula rasa* care erau la începutul secolului prezent, un câmp roditor și nestricat pentru a primi semințele culturii adevărate. De două generații încoace, direcția lor s-a pronunțat, și s-a pronunțat într-un mod primejdios pentru chiar existența poporului. A încerca prin toate mijloacele să punem o stavilă curentului de idei bizantine ce învârtăște capetele generației prezente ne pare singura misiune oportună a publicității bine înțelese.

În această încredere nu se poate slăbi opoziția de bună și de reacredință ce am întâmpinat în marea majoritate a publiciștilor români, ea ne servește numai pentru a măsura întinderea răului. Căci, să nu confundăm! Majoritățile sunt un fapt de cea mai mare însemnătate în politică, fiind termometrul sigur pentru a arăta până unde certe idei au intrat și s-au înrădăcinat într-o societate și când se pot, prin urmare, formula ca legi practice ale ei. Dar când e vorba de o lucrare în sfera ideală, fie operă de artă, fie teorie științifică, fie numai o critică, majoritățile nu însemnează nimic, fiindcă totdeauna asemenea lucrări au fost primite la început de o minoritate, și dacă și-au câștigat teren, și l-au câștigat numai în viitorul poporului lor.

Este o adevărată mângâiere de a se pătrunde de acest fapt al progresului culturii, mângâiere trebuincioasă în contra prea multor sarcini ale situației impuse. Căci nu fără lupte grele poți rupe roadele din pomul cunoștinței, și îndărătul fiecărui adevăr la care ai ajuns lași o iluzie pierdută. Cu simțăminte de recunoștință și cu inima plină de speranțe, ai intrat în templul tuturor, și în loc de statuie ai găsit idoli, și în locul templului visat te-ai deșteptat într-un haos de ruine, fericit dacă afli în mijlocul lor o inteligență amică, care să simtă cu tine dezolarea generală.

În asemenea momente este bine să nu cauți înapoi, nici împrejur, ci, pășind înainte, să-ți păstrezi încrederea că progresul adevărului *trebuie* să se facă și că formula lui este aceasta: mulți din cei ce astăzi sunt în rătăcire vor veni mâine pe calea adevărului, dar nici unul din cei ce au înțeles o dată adevărul nu se va mai întoarce la vechile erori.

ÎN CONTRA DIRECȚIEI DE ASTĂZI
ÎN CULTURA ROMÂNĂ
(1868)

Convorbirile literare au publicat un șir de cercetări critice asupra lucrărilor mai însemnate prin care s-a caracterizat cultura română în timpul din urmă, asupra poeziei de salon și poeziei populare, asupra etimologismului dlui Cipariu și *Lepturarului* dlui Pumnul, asupra dreptului public al românilor după școala Barnuțiu și asupra limbii române în jurnalele din Austria.

Aceste critici nu au rămas fără răspuns; însă toate răspunsurile, după obiceiul introdus la noi, erau pline de personalități, așa încât, din respect pentru publicitate, au trebuit să fie trecute sub tăcere. Căci ce are a face în asemenea discuții persoana scriitorului!

O excepție se poate admite numai în privința ultimului răspuns al *Transilvaniei*, fiindcă unele observări din el dau ocazie de a caracteriza întreaga cultură română din ziua de astăzi și, prin urmare, merită să fie relevate. Afară de aceasta, *Transilvania* este organul public al Asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român, redactat de unul din cei mai cunoscuți bărbați ai noștri, de dl Bariț, și, întrucât reprezintă astfel floarea dezvoltării intelectuale din Ardeal, are drept să ceară a nu fi ignorată.

*Transilvania*¹, răspunzând la articolele noastre despre limba română în jurnalele austriece, retipărite în volumul de față, începe prin a reproduce anticritica *Familiei* din Pesta, care este de opinie că

¹ *Transilvania* din 1 august 1868.

erorile liângvîistice criticate de noi sunt numai niște „bagatele”. *Transilvania* însăși recunoaște că jurnalele austriece scriu rău și citează ca exemplu niște pasaje pline de erori din *Săptămâna*. În celelalte observări ale sale pare a se uni cu opinia *Familiei* despre „bagatele” criticate de noi și zice:

„În marele număr de proverbia românești este și unul care zice: satul arde, baba se piaptănă. Acuma, uită-te, acuma la anul 1868 și află dl T. Maiorescu timpul de a cere de la publiciști de dincoace stil neted, gramatică, ortografie.”

Cine ne face aceste întâmpinări? Am înțelege când ele ne-ar veni de la *Albina*, *Federațiunea*, *Telegraful*, fiindcă acestea sunt foi mai ales politice, care, în sprijinirea importantelor interese constituționale cărora sunt consacrate, se pot cel puțin scuza, dacă nu au avut destulă luare-aminte pentru limba în care scriu. Dar ca tocmai cele două foi literare, *Transilvania* și *Familia*, să aibă drept a ni le face, aceasta nu o putem primi.

Este, din contra, caracteristic pentru starea în care a ajuns cultura noastră intelectuală dacă organul oficial al asociațiunii transilvănene pentru *literatură* română și *cultura* poporului român — are — cum să o numim cu un termen parlamentar? — are *inspirațiunea* de a ne răspunde că este o „pieptenare de babă”, dacă în anul 1868 îi cerem gramatică, stil și ortografie!

Nu știm ce vor fi gândit membrii acelei asociațiuni la citirea unui astfel de răspuns din partea reprezentantului d-lor. Noi însă ne-am pus următoarea întrebare: Dacă o foaie literară nu este în stare să scrie după gramatică, dacă se declară incapabilă de a avea ortografie și stil bun, atunci de unde a luat curajul de a se mai prezenta pe arena publicității? Și ce folos își închipuiește că va putea produce prin lucrarea ei literară?

Răspunsul neapărat la aceste neapărate întrebări aruncă o lumină așa de tristă asupra organului asociațiunii transilvane, pentru a nu mai vorbi de *Familia*, încât ne simțim provocați a căuta înșine împrejurările ușurătoare care i-ar putea explica purtarea într-un mod mai puțin defavorabil și care i-ar lua o parte din răspunderea ce și-a atras-o.

Asemenea împrejurări ușurătoare există, și datoria noastră este acum de a le pune în vederea cititorilor.

Foaia *Transilvania* și atâtea alte foi literare și politice ale românilor sunt așa de slab redactate, așa de stricăcioase prin forma și cuprinsul lor, fiindcă trăiesc într-o atmosferă stricată și se inspiră de ideile și de simțămintele ce caracterizează marea majoritate a „inteligentelor și anteluptătorilor” români. Vițiul radical în ele, și prin urmare, în toată direcția de astăzi a culturii noastre, este *neadevărul*, pentru a nu întrebuința un cuvânt mai colorat, neadevăr în aspirări, neadevăr în politică,

neadevăr în poezie, neadevăr până în gramatică, neadevăr în toate formele de manifestare a spiritului public.

Cufundată până la începutul secolului XIX în barbaria orientală, societatea română, pe la 1820, începu a se trezi din letargia ei, apucată poate de-abia atunci de mișcarea contagioasă prin care ideile Revolu-tiunii franceze au străbătut până în extremitățile geografice ale Europei. Atrasă de lumină, junimea noastră întreprinse acea emigrare extraordinară spre fântânile științei din Franța și Germania, care până astăzi a mers tot crescând și care a dat mai ales României libere o parte din lustrul societăților străine. Din nenorocire, numai lustrul dinafară! Căci nepregătiți precum erau și sunt tinerii noștri, uimiți de fenomenele mărețe ale culturii moderne, ei se pătrunseră numai de efecte, dar nu pătrunseră până la cauze, văzură numai formele de deasupra ale civilizațiunii, dar nu întrevăzură fundamentele istorice mai adânci, care au produs cu necesitate acele forme și fără a căror preexistență ele nici nu ar fi putut exista. Și astfel, mărginiți într-o superficialitate fatală, cu mintea și cu inima aprinse de un foc prea ușor, tinerii români se întorceau și se întorc în patria lor cu hotărârea de a imita și a reproduce aparențele culturii apusene, cu încrederea că în modul cel mai grăbit vor și realiza îndată literatura, știința, arta frumoasă și, mai întâi de toate, libertatea într-un stat modern. Și așa de des s-au repetat aceste iluzii juvenile, încât au produs acum o adevărată atmosferă intelectuală în societatea română, o direcție puternică, ce apucă cu tărie egală pe cei tineri și pe cei bătrâni, pe cei care se duc spre a învăța și pe cei care s-au întors spre a aplica învă-țătura lor. În deosebire de poetul antic, care, admirând greutățile enorme ce le-a învins statul român până la constituirea sa, exclamă faimoasa frază *tantae molis erat romanam condere gentem*, coborătorii acestor romani își cred ușoară sarcina de a așeza ginta română pe bazele civilizațiunii, și mulți din ei sunt chiar încredințați că astăzi această așezare este aproape de a fi terminată. Avem de toate cu îmbelșugare — își închipuiesc ei — și când îi întrebi de literatură, îți citează cifra coalelor înnegrite pe fiecare an cu litere române și numărul tipografiilor din București, și când le vorbești de știință, îți arată societățile mai mult sau mai puțin academice și programele discursurilor ținute asupra problemelor celor mai grele ale inteligenței omenești; dacă te interesezi de arta frumoasă, te duc în muzee, în pinacoteci și gliptoteci, îți arată expozițiunea artiștilor în viață și se laudă cu numărul pânzelor spânzurate pe perete; și dacă, în fine, te îndoiești de libertate, îți prezintă hârtia pe care e tipărită constituțiunea română și îți citesc discursurile și circulările ultimului ministru care s-a întâmplat să fie la putere.

Față cu această direcție a publicului român, noi nu putem crede că adevăratul mobil care l-a îndemnat spre cultura occidentală să fi fost o prețuire inteligentă a acestei culturi. Mobilul propriu nu a putut fi decât vanitatea descendenților lui Traian, vanitatea de a arăta popoarelor străine cu orice preț, chiar cu disprețul adevărului, că le suntem egali în nivelul civilizațiunii.

Numai așa se explică vițiul de care este molipsită viața noastră publică, adică lipsa de orice fundament solid pentru formele dinafară ce le tot primim.

Și primejdioasă în astă privință nu e atât lipsa de fundament în sine, cât este lipsa de orice simțire a necesității acestui fundament în public, este suficiența cu care oamenii noștri cred și sunt crezuți că au făcut o faptă atunci când au produs sau tradus numai o formă goală a străinilor. Această *rătăcire totală a judecății* este fenomenul cel mai însemnat în situațiunea noastră intelectuală, un fenomen așa de grav, încât ne pare că este datoria fiecărei inteligențe oneste de a-l studia, de a-l urmări de la prima sa arătare în cultura română și de a-l denunța pretutindenea spiritelor mai june, pentru ca acestea să înțeleagă și să primească sarcina de a-l combate și nimici fără nici o cruțare, dacă nu vor să fie înșiși nimiciți sub greutatea lui.

La 1812, Petru Maior — pentru a nu pomeni compilarea de citate făcută de Șincai fără nici o critică — scrie istoria sa despre începutul românilor în Dacia. În tendența ce are de a dovedi că noi suntem descendenți necorupți ai romanilor, Maior susține în paragraful al patrulea că dacii au fost cu totul exterminați de romani, așa încât nu s-a întâmplat nici o amestecare între aceste două popoare. Pentru a proba o ipoteză așa de nefirească, istoricul nostru se întemeiază pe un pasaj îndoios din Eutrop și pe un pasaj din Julian, cărora le dă o interpretare imposibilă de admis cu mintea sănătoasă, și astfel începe demonstrarea istorică a romanității noastre cu o falsificare a istoriei.

La 1825 apare *Lexiconul de la Buda*, „românesc-latinesc-unguresc-nemțesc“, care se încearcă să

stabilească prin derivări de cuvinte că limba noastră este cea mai pură romană și foarte puțin amestecată cu cuvinte slavone. Câteva exemple vor arăta valoarea acestor derivări:

„Verbul nostru *gădesc* se derivă de la latinescul *consecuor*, substantivul *boier* de la *voglia*, i. e. *voluntas*, substantivul *ceas* de la *caedo*, *caesum*, *caesura*, *quia dies in 24 partes quasi caesuras est devisa*.”

Cu asemenea procedare începe știința noastră despre latinitatea cuvintelor române, și primul pas se face prin o falsificare a etimologiei.

La 1840 se publică *Tentamen criticum in linguam romanicam*. Scrisă în latinește, această carte are scopul de a arăta străinilor ce fel de limbă curată este aceea care se vorbește de poporul român, însă arată

o limbă care nu s-a vorbit și nu se va vorbi niciodată în poporul român. Acolo întâlnim forme gramaticale și fraze ca cele următoare:

„Aburiu și abureru auditu, abébiu, abebimu, abeboru făcutu, abiu, voliu fire cantatu; do invetiasses aleque, nu abi fire asi superstitiosu, que a fedu, do se et ascondé, do me et laudi cu gula la, quomu ari, asi secili etc., etc.”

Și, astfel, gramatica română începe cu o falsificare a filologiei.

O repetăm: ceea ce surprinde și întristează în aceste produse nu este eroarea lor în sine, căci aceasta se explică și uneori se justifică prin împrejurările timpului, dar este eroarea judecății noastre de astăzi asupra lor, este lauda și suficiența cu care se privesc de inteligențele române ca adevărate fapte de știință valabilă, este orbirea de a nu vedea că zidirea naționalității române nu se poate așeza pe un fundament în mijlocul căruia zace neadevărul.

Dacă străinii știu astăzi și recunosc că noi suntem de viță latină, meritul este nu al nostru, ci al filologilor Dietz, Raynouard, Fuchs, Miclosich, Max Müller și alții, care nu prin aluzii pretențioase, ci prin legile solide ale științei au dovedit latinitatea esențială a limbii române. Iar cărți de natura *Tentamenului critic* și a *Lexiconului de la Buda* nu puteau decât să împiedice adevărul, producând neîncredere în contra unei teze care avea trebuință de argumente așa de greșite pentru a fi susținută.

Direcția falsă o dată croită prin cele trei opere de la începutul culturii noastre moderne, inteligența română a înaintat cu ușurință pe calea deschisă, și, cu același neadevăr înlăuntru și cu aceeași pretenție în afară, s-au imitat și s-au falsificat toate formele civilizației moderne. Înainte de a avea partid politic, care să simtă trebuința unui organ și public iubitor de știință, care să aibă nevoie de lectură, noi am fundat jurnale politice și reviste literare și am falsificat și disprețuit jurnalistică. Înainte de a avea învățători sătești, am făcut școli prin sate, și înainte de a avea profesori capabili, am deschis gimnazii și universități și am falsificat instrucțiunea publică. Înainte de a avea o cultură crescută peste marginile școlilor, am făcut atenee române și asociațiuni de cultură și am depreciat spiritul de societăți literare. Înainte de a avea o umbră măcar de activitate științifică originală, am făcut Societatea academică română, cu secțiunea filologică, cu secțiunea istorico-arheologică și cu secțiunea științelor naturale, și am falsificat ideea academiei. Înainte de a avea artiști trebuincioși, am făcut conservatorul de muzică; înainte de a avea un singur pictor de valoare, am făcut școala de bele-arte: înainte de a avea o singură piesă dramatică de merit, am fundat teatrul național — și am depreciat și falsificat toate aceste forme de cultură.

În aparență, după statistica formelor dinafară, românii posedă astăzi aproape întreaga civilizație occidentală. Avem politică și știință, avem jurnale și academii, avem școli și literatură, avem muzee, conservatorii, avem teatru, avem chiar o constituțiune. Dar în realitate toate acestea sunt producțiuni moarte, pretenții fără fundament, stafii fără trup, iluzii fără adevăr, și astfel cultura claselor mai înalte ale românilor este nulă și fără valoare, și abisul ce ne desparte de poporul de jos devine din zi în zi mai adânc. Singura clasă reală la noi este țaranul român, și realitatea lui este suferința, sub care suspină de fantasmagoriile claselor superioare. Căci din sudoarea lui zilnică se scot mijloacele materiale pentru susținerea edificiului fictiv, ce-l numim cultură română, și cu obolul cel din urmă îl silim să ne plătească pictorii și muzicanții noștri, academiciăeni și atenienii din București, premiile literare și științifice de pretutindenea, și din recunoștință cel puțin nu-i producem nici o singură lucrare

care să-i înalțe inima și să-l facă să uite pentru un moment mizeria de toate zilele.

Ca să mai trăim în modul acesta este cu neputință. Plângerea poporului de jos și ridicolul plebei de sus au ajuns la culme. Pe de altă parte, prin înlesnirea comunicărilor, vine acum însăși cultura occidentală la noi, fiindcă noi nu am știut să mergem înaintea ei. Sub a ei lumină biruitoare va deveni manifest tot artificul și toată caricatura „civiliza-țiunii” noastre, și formele deșerte cu care ne-am îngâmfat până acum își vor răzbuna atrăgând cu lăcomie fondul solid din inima străină.

Mai este oare timp de scăpare? Mai este oare cu putință ca o energică reacțiune să se producă în capetele tinerimii române și, odată cu disprețul neadevărului de până acum, să deștepte voința de a pune fundamentul adevărat acolo unde se află astăzi numai pretenții iluzorii? Poate soarta ne va acorda timp pentru această regenerare a spiritului public și, înainte de a lăsa să se strecoare în inimă nepăsarea de moarte, este încă de datoria fiecărei inteligențe ce vede pericolul de a se lupta până în ultimul moment în contra lui.

O primă greșală, de care trebuie astăzi ferită tinerimea noastră, este încurajarea blândă a mediocrităților. Cea mai rea poezie, proza cea mai lipsită de idei, discursul cel mai de pe deasupra, toate sunt primite cu laudă, sau cel puțin cu indulgență, sub cuvânt că „tot este ceva” și că are să devie mai bine. Așa zicem de 30 de ani și încurajăm la oameni nechemăți și nealeși! Domnul X e proclamat poet mare, domnul Y — jurnalist eminent, domnul Z — bărbat de stat european, și rezultatul este că de atunci încoace mergem tot mai rău, că poezia a dispărut din societate, că jurnalistică și-a pierdut orice influență; iar cât pentru politica română, fericite articolele literare, cărora le este permis să nu se ocupe de dansa!

De aci să învățăm marele adevăr că mediocritățile trebuiesc descurajate de la viața publică a unui popor, și cu cât poporul este mai incult, cu atât mai mult, fiindcă tocmai atunci sunt primejdioase. Ceea ce are valoare se arată la prima sa înfățișare în meritul său și nu are trebuință de indulgență, căci nu este bun numai pentru noi și deocamdată, ci pentru toți și pentru totdeauna.

Al doilea adevăr, și cel mai însemnat, de care trebuie să ne pătrundem, este acesta: forma fără fond nu numai că nu aduce nici un folos, dar este de-a dreptul stricăcioasă, fiindcă nimicește un mijloc puternic de cultură. Și, prin urmare, vom zice: este mai bine să nu facem o școală deloc decât să facem o școală rea, mai bine să nu facem

o pinacotecă deloc decât să o facem lipsită de artă frumoasă; mai bine să nu facem deloc statutele, organizarea, membrii onorari și neonorați ai unei asociațiuni decât să le facem fără ca spiritul propriu de asociare să se fi manifestat cu siguranță în persoanele ce o compun; mai bine să nu facem deloc academii, cu secțiunile lor, cu ședințele solemne, cu discursurile de recepțiune, cu analele pentru elaborate decât să le facem toate aceste fără maturitatea științifică ce singură le dă rațiunea de a fi.

Căci dacă facem altfel, atunci producem un șir de forme ce sunt silite să existe un timp mai mult sau mai puțin lung fără fondul lor propriu. Însă în timpul în care o academie e osândită să existe fără știință, o asociațiune fără spirit de societate, o pinacotecă fără artă și
b. o școală fără instrucțiune bună, în acest timp formele se discreditează

cu totul în opinia publică și întârzie chiar fondul, ce, neatârnat de ele, s-ar putea produce în viitor și care atunci s-ar sfii să se îmbrace în vestmântul lor disprețuit.

Întorcându-ne de la aceste reflecții generale la punctul concret de unde am plecat, vedem cât de ușor ne putem explica acum purtarea foaiei *Transilvania* și a altor colege ale ei. *Transilvania* este cuprinsă de amețeala formelor deșerte, prin care se caracterizează așa-numita cultură română din ziua de astăzi. Ea crede că înaintează literatura când înmulțește cifra coalelor periodice în literatura română; că referatele despre asociațiunea transilvăneană, ce le publică și din care se vede o lipsă totală de activitate inteligentă, produc un folos, fiindcă sunt protocoale subscrise de un președinte și de un vicepreședinte și de un secretar; că elucubrațiunile de gimnaziast ale dlui T. asupra economiei politice și trâmbițările dlui P. asupra literaturii române cu „prestanța” ei și asupra necesității unui panteon în care să figureze și învățații români „care asudă pe piscurile țepeșe ale filozofiei” sunt fapte laudabile de știință, fiindcă s-au rostit ca discursuri solemne într-o adunare anuală a asociațiunii pentru cultura poporului român. Ea se miră cum de noi, în anul 1868, îi cerem fond pentru aceste

forme, cerem limbă bună, ortografie, gramatică pentru o foaie literară, și ne declară că nu are timp să se ocupe de asemenea „bagatele”.

Cum am zis: noi înțelegem și ne explicăm această purtare; dar tot așa de bine înțelegem datoria impusă junimii române de a o osândi și de a părăsi o dată pentru totdeauna direcția acestor „anteluptători” ai națiunii.

Căci fără cultură poate încă trăi un popor cu nădejdea că la momentul firesc al dezvoltării sale se va ivi și această formă binefă-cătoare a vieții omenești; dar cu o cultură falsă nu poate trăi un popor, și dacă stăruiește în ea, atunci dă un exemplu mai mult pentru vechea lege a Istoriei: că în lupta între civilizarea adevărată și între o națiune rezistentă se nimicește națiunea, dar niciodată adevărul.

DIRECȚIA NOUĂ ÎN POEZIA ȘI PROZA ROMÂNĂ (1872)

I

POEZIA

ALECSANDRI, EMINESCU, BODNĂRESCU, MATILDA CUGLER, ȘERBĂNESCU, PETRINO

Sunt întrebări care în starea normală a unei societăți nu există, dar care, o dată născute, se impun atenției tuturor și cer neapărat un răspuns de la cei ce se gândesc la interesele publice.

Va avea România un viitor? Se mai află în poporul ei destulă putere primitivă pentru a ridica și a purta sarcina culturii? Căci cultura e o sarcină care cere și consumă neîntrerupt puterile vitale ale unei națiuni. Va putea să pășească în lucrare pașnică pe aceeași cale pe care civilizația apuseană a adus atâta bine omenirii?

O parte a răspunsului atârână de la direcția spiritelor din societatea de astăzi, direcție a cărei manifestare este literatura în înțelesul cel mai larg al cuvântului.

Pe când în lumea noastră politică neliniștea a ajuns la culme și totul pare întunecat în confuzia unor tendințe lipsite de principii, se dezvoltă, alături de acele mișcări nesănătoase, o literatură încă jună și, în parte, încă nerecunoscută, dar care, prin spiritul ei sigur și solid, ne dă primul element de speranță legitimă pentru viitor. Această speranță va deveni o realitate în proporția în care noua viață, pe de o parte, se va întări în cerul ei, iar pe de alta, va fi înțeleasă și primită de societatea română, mai ales de juna generație, în mijlocul căreia trăim.

Starea literaturii noastre și direcția spiritului public până la 1867 le-am analizat într-un șir de critici anterioare și le vom mai atinge în decursul cercetărilor de față. Din criticile științifice văzusem falsitatea și pretențiile neacoapte ale istoricilor, filologilor și jurnaliștilor noștri în marea lor majoritate; din „critica poeziei” ne încredinșasem despre lipsa de valoare a celor mai mulți contemporani și urmași a lui Alecsandri și Bolintineanu până la acel an.

Din norocire, o reacție salutară a spiritului nostru literar se constată în producerile ultimilor patru ani. Noua direcție, în deosebire de cea veche și căzută, se caracterizează prin simțământ natural, prin adevăr, prin înțelegerea ideilor ce omenirea întreagă le datorește civilizației apusene și totodată prin păstrarea și chiar accentuarea elementului național. Ne pare timpul venit de a atrage atenția publică asupra-i, și în paginile următoare ne încercăm a arunca o scurtă privire asupra câtorva reprezentanți ai acestui început de scăpare, ai acestei nașteri sau renașteri literare. Valoarea lor nu este deopotrivă; sunt câteva talente eminente între ei, sunt multe talente inferioare, și unii și alții însă sunt pe calea naturală și aspiră cu bună-credință spre adevăr. Din acest punct de vedere, toți împreună merită o atenție binevoitoare.

În fruntea noii mișcări e drept să punem pe Vasile Alecsandri. Cap al poeziei noastre literare în generația trecută, poetul *Doinelor* și *Lăcrămioarelor*, culegătorul cântecelor populare păru-se a-și fi terminat chemarea literară. Și nici atenția publicului nu mai era îndreptată spre poezie; o agitare stearpă preocupa toate spiritele. Deodată, după o lungă tăcere, din mijlocul iernii grele ce o petrecuse în izolare la Mircești, și iernii mult mai grele ce o petrecuse izolat în literatura țării sale, poetul nostru

reînviat ne surprinse cu publicarea *Pastelurilor*.

În fund, pe cer albastru, în zarea depărtată,
La răsărit, sub soare un negru punct s-arată;
E cocostârcul tainic în lume călător,
Al primăverii dulce, iubit prevestitor.

El vine, se înalță, în cercuri line zboară
Și repede ca gândul la cuibu-i se coboară,
Iar copilașii veseli, cu pieptul dezgolit,
Alerg sărind în cale-i și-i zic: bine-ai sosit!

În aer ciocârlia, pe case rândunele, Pe crengile pădurii un roi de
păsărele Cu lungă ciripire la soare se-ncălzesc, Și pe deasupra bălții
nagății se-nvârtesc.

Ah! iată primăvara cu sânu-i de verdeață! În lume-i veselie, amor,
sperare, viață, Și cerul și pământul preschimbă sărutări Prin raze aurite
și vesele cântări!

*Pastelurile*¹ sunt un șir de poezii, cele mai multe lirice, de regulă descrieri, câteva idile, toate însoțite de o simțire așa de curată și de puternică a naturii, scrise într-o limbă așa de frumoasă, încât au devenit fără comparare cea mai mare podoabă a poeziei lui Alecsandri, o podoabă a literaturii române îndeobște.

RODICA

Purtând cofița cu apă rece	Până la toamnă s-ajungi mireasă!
Pe ai săi umeri albi,	Calea să-ți fie plină de flori,
rotunjori,	
Juna Rodică voioasă trece	Și casa casă și masa masă
Pe lângă junii semănători.	Și sânul leagăn de pruncușori!“
Ei cu grăbire îi sar în cale	Ei zic ș-o seamă cu grâu de vară,
Zicând: „Rodico, floare de	Apoi cofița întreag-o beu;
crin,	
În plin să-ți meargă vrerile	Copila râde și-n cale-i zboară,
tale,	
Precum tu, dragă, ne ieși	Scuturând grâul din părul său.
cu plin!	

Am citat două din ele, le-am putea cita pe toate; nicăieri declamații politice, simțiri meșteșugite, extazieri și disperări de ocazie, pretutindeni concepția naturală și un aer răcoritor de putere și sănătate sufletească.

Cu totul osebit în felul său, om al timpului modern, deocamdată blazat în cuget, iubitor de antiteze cam exagerate, reflexiv mai peste marginile iertate, până acum așa de puțin format încât ne vine greu să-l cităm îndată după Alecsandri, dar, în fine, poet, poet în toată

¹ Apărute în *Convorbiri literare* de la 1868—1871.

puterea cuvântului, este dl Mihail Eminescu.¹ De la d-sa cunoaștem mai multe poezii publicate în *Convorbiri literare*, care toate au particularitățile arătate mai sus, însă au și farmecul limbajului (semnul celor aleși), o concepție înaltă și, pe lângă aceste (lucru rar între ai noștri), iubirea și înțelegerea artei antice.

Ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este,
Lume ce gândea în basme și vorbea în poezii,
O! te văd, te-aud, te cuget, tânără și dulce veste,
Dintr-un cer cu alte stele, cu-alte raiuri, cu alți zei.

Venere, marmură caldă, ochi de piatră ce scânteie,
Braț molatic ca gândirea unui împărat poet,
Tu ai fost divinizarea frumuseții de femeie,
A femeii, ce și astăzi tot frumoasă o revăd...

astfel începe strania sa poezie *Venere și Madonă*. Ironia amară care străbate din puținele poezii ale răposatului N. Nicoleanu este mult mai puternică și mai aprofundată în Eminescu.

Iară noi? noi, epigonii,
întreabă el, după ce a cântat frumusețile poezilor anteriori,
simțiri reci, harfe zdrobite, Mici de zile, mari de patimi, inimi
bătrâne, urâte, Măști răsând puse bine pe-un caracter inimic: Dumnezeuul
nostru: umbră, patria noastră: o frază, În noi totul e spoială, totu-i lustru fără
bază; Voi credeți în scrisul vostru, *noi nu credem în nimic!*

Și de-aceea spusa voastră era sfântă și frumoasă,
Căci de minți era gândită, căci din inimi era scoasă,
Inimi mari, tinere încă, deși voi sunteți bătrâni.
S-a întors mașina lumii: cu voi *viitorul* trece;

¹ Despre Eminescu, ajuns la culmea dezvoltării lui, vezi o cercetare mai întinsă în volumul din urmă al acestor *Critice*.

Noi suntem iarăși *trecutul* fără inimi, trist și rece, Noi în noi n-avem nimica, totu-i calp, totu-i străin!

Reproducem, în fine, din *Mortua est* ultimele strofe:

Dar poate... o! capu-mi pustiu cu furtune,
Gândirile-mi rele sugrum cele bune,
Când sorii se sting și când stelele pică,
Îmi vine a crede că *toate-s nimică*.

Se poate ca bolta de sus să se spargă, Să cadă nimicul cu noaptea lui largă, Să
văd cerul negru că lumile-și cerne Ca prăzi *trecătoare* a morții *eterne*...

Ș-atunci, de-ai fi astfel... atunci în vecie
Suflarea ta caldă ea n-o să învie,
Atunci graiu-ți dulce în veci este mut...
Atunci acest înger n-a fost decât lut.

Și totuși, țărână frumoasă și moartă,
De racla ta razim eu harfa mea spartă,
Și moartea ta n-o plâng, ci mai fericesc
O rază fugită din haos lumesc.

Ș-apoi cine știe de este mai bine
A fi sau a nu fi; dar știe orcine
Că ceea ce nu e nu simte dureri,
Și *multe* dureri-s, puține plăceri.

A fi? Nebunie și tristă și goală!
Urechea te minte și ochiul te-nșeală;
Ce-un secol ne zice, ceilalți o deszic —
Decât un vis sarbăd, mai bine nimic.

Văd vise-ntrupate gonind după vise,
Păn' dau în morminte ce-așteaptă deschise,
Și nu știu gândirea-mi în ce să o sting:
Să râd ca nebunii? Să blăstem? Să plâng?
La ce? Oare totul nu e nebunie?
Au moartea ta, înger, de ce fu să fie?
Au e *sens* în lume? Tu, chip zâmbitor,
Trăit-ai anume ca astfel să mori?

De e sens într-asta, e-ntors și ateu,
Pe palida-ți frunte nu-i scris Dumnezeu.

Ocazia la observări critice nu lipsește în aceste poezii. *Venere și Madonă* cuprinde o comparare confuză. Femeia a fost divinizată în Venera antică și apoi (de Rafael) în Madona. Tot așa, poetul asupra unei fețe „pală de o bolnavă beție“ aruncă „vălul alb de poezie“ și o divinizează. Însă Madona nu este o idealizare a Venerei, nici Venera antică o realitate brută pe lângă Madona modernă, și strofa

O, cum Rafael creat-a,

prin care poetul rezumă încă o dată compararea, nu o lămurește mai bine, ci slăbește poezia prin repetiție. Originală și plină de efect, însă prea calculată (*recherchée*, cum ar zice francezii) este tranziția „Plângi, copilă?...“

Epigonii cuprind o antiteză foarte exagerată. Pentru a arăta micimea epigonilor, se înalță peste măsură poezii mai vechi, și lauda ditirambică a lui Țichindeal, d. e., și a lui Heliade cu greu va putea încălzi cititorii mai critici de astăzi.

Cea mai bună din cele trei poezii ale dlui Eminescu ne pare a fi cea din urmă, *Mortua est*, un progres simțit în precizia limbajului și în ușurința versificării.

Dar și aici, ca în celelalte, sunt greșeli ce trebuiesc neapărat îndreptate.

Abuz de cuvântul *pală*, care poate n-ar trebui uzat deloc, uneori gândiri și expresii prea obișnuite, multe rime rele.

Nu înțelegem, nu putem primi această neglijență a formei. Nepăsarea publicului român, care în aceeași linie cu adevărații poeți pune și pe Tăutu și pe Sion și pe *tutti quanti*, și, pe de altă parte, precipitarea

întregii noastre activități intelectuale, ce se vede produsă sub neliniștea unei amenințări statornice, explică, dar nu scuză greșeala arătată.

Tocmai spre deșteptarea publicului român din nepăsarea lui trebuie prezentate numai formele estetice cele mai curate, și, în mijlocul agitărilor politice și sociale, arta este anume chemată a ne da un liman de adăpost. Când mișcarea, altfel trecătoare, a unei inimi pline de simțiri vrea să se întrupeze în forma poeziei, ea, prin chiar aceasta, intră într-o lume unde timpul nu mai are înțeles. Cea mai scumpă îngrijire pentru curățenia formei este atunci o datorie a poetului, ca astfel concepția lui să rămână o moștenire neatinsă a generațiilor viitoare. Și care poet, în momentul adevăratului

entuziasm, nu ar trebui să uite marginile actualității și, încălzit de raza unei încrederi adesea iluzorie, nu și-ar înălța aspirarea spre o nemurire omenească?...

Era într-o seară lină de mai din anul 1871; dar în salonul unde se adunase atâta mulțime de oameni nu se observa frumusețea naturii renăscute; pasiunile politice erau la ordinea zilei și cu cea mai mare încordare se agitau întrebările momentului.¹ În fundul acestei săli, atinsă încă de razele luminilor, se înălța pe un pedestal închis o marmoră albă, frumoasă imitare a unei statui antice; și pe când toți oamenii erau cuprinși de discuțiile lor politice, în mijlocul cuvintelor aprinse, a gesticulărilor vii și a emoțiunii tuturor, în confuzia acestei mișcări ținute spre un singur punct din viața reală — punct trecător, de o importanță peste măsură în prezent, de o nulitate fără măsură în viitor — statuia albă, cu surâsul ei blând, sta senină deasupra haosului, forma ei trecea neatinsă peste valurile timpului: păstrată în trecut, sigură de viitor, ea își purta înaintea noastră, cu o liniște supranaturală, viața-i eternă.

Da, în lumea fericită a artei, timpul nu mai are putere și nu mai are înțeles, și cine, înălțat în sfera ei, a știut să plăsmuiască forma frumoasă, acela desigur — dar numai acela — a ajuns pe calea nemuririi.

¹ La Iași, în casele lui „beizade“ Grigore Sturdza (acum seminar), care propunea membrilor partidului conservator adoptarea așa-numitei „petiții de la Iași“, concepută și redactată de el.

Cine a fost Tiberius? A fost în realitate așa tiran, a fost acea pildă de spaimă, precum trăiește astăzi în conștiința omenirii? Cine o mai poate hotărî! Însă figura lui a intrat astfel sub forma măiestrită a lui Tacitus, și, pe când actualitatea lui s-a cufundat în întunericul istoriei, el e osândit la aspectul sub care ni l-a păstrat clasicul autor.

A fost lordul Granby, a fost duca de Grafton așa de înjosiți precum stau astăzi în memoria poporului? Cine se mai întreabă? Scrisorile lui Junius, cu forma lor strălucită și nepieritoare, i-a stigmatizat pentru totdeauna. Și păstorul Goeze și consilierul Klotz mai există numai prin critica nimicitoare a lui Lessing — insecte efemere, păstrate într-un chihlimbar mai trainic.

Și degeaba veniți astăzi și voi, cei cu gândirile groase, cu forma incultă, cu stilul greoi, filologi, academiciăeni, jurnaliști, sau cum vă mai numiți; degeaba vă încercați să loviți cu atâta patimă în direcția cea nouă: voi n-aveți formă, ziua de mâine nu vă mai cunoaște.

Al treilea poet despre care credem că merită să ocupe atenția publică este dl Bodnărescu. Dl Bodnărescu s-a introdus în literatura noastră prin tragedia *Rienzi* (publicată în 1868), apoi au urmat *epigrame*, câteva poezii lirice, *mici excursiuni* în proză etc. Înaintea publicului celui mare aceste produceri par a fi trecut fără aoiapreciere dreaptă, poate fără nici o apreciere. Cu toate acestea, nu încapă îndoială că lucrările dlui Bodnărescu sunt demne de studiat, deși stilul d-sale, mai ales în tragedia *Rienzi*, este prea greoi.

E drept să nu uităm că greutatea limbii se explică în parte și prin greutatea materiei. Alta e tragedia, alta e balada sau poezia lirică. În aceasta din urmă vedem pe poetul nostru mult mai ușor și îndemânat.

DE LA MARE

I

„Iată-ne în altă lume! Voi să cerc de-i pentru mine Dragă luntre, stai la mal; Tu te leagănă pe val.“

Și așa am priponit-o

Dar n-am fost, ah! nici
aicea

De-un țăruș și m-am tot dus
Când în dreapta, când în
stânga,

Fericit cu al meu dor,
„Mai departe, mai
departe,

Când spre-amiază, când spre- Dragă luntre, zbori ușor!“
apus.

II

Călător pe-a lumii valuri,	Valul greu când le
De-i vedea în calea ta	lovește,
Luntre, vâslă părăsite,	Ele sună a pustie.
A cui sunt nu întreba.	Înțelegi tu, al meu suflet,
	Glasul lor ce vrea să
	zică?
Un cârmaș avu și ele	A pustiu grăiesc cu valul,
Unde-i azi, nu se mai știe;	A pustiu și a nimică.

Terminăm citările din dl Bodnărescu prin câteva epigrame:

Mult iscusita spre geamul ferestrei încet înclinat-a Vesela față zâmbind, drag îmi era s-o privesc. Înțelepțește apoi a suflat și gingaș pe sticlă Ceața din sufletul ei mândru, deprins cu senin, Și a-nceput să se joace, ștergând-o cu degetul ager, Semne de farmec făcând numai pe ici, pe colea; Drepte erau pentru dânsa, întoarse pe dos pentru mine; Poate a scris te iubesc, eu am citit te-amăgesc.

Draga-mi e tristă, albastra-i privire în lacrimi se stinge;
Fug în grădină; viola stropită cu rouă-i frumoasă.

Este fânarul lumina din zare, or lampa iubitei?
Ea mă așteaptă, prin ochii ferestrei privește lumina-i;
Calea-mi de-a lungul și vântul și ploaia s-o stingă se-ncearcă,
Însă zadarnic: curând voi ajunge, Amor o va stinge.

Pe lângă acești poeți însemnați prin înălțimea ideilor și, în parte, prin felurimea formelor poetice ce le-au introdus, ar fi nedrept să uităm încercările altora mai noi, care, în sfera lor mai restrânsă, ne prezintă o mișcare naturală, exprimată în limbă corectă, adese elegantă, totdeauna ferită de înjosiri.

Plăcerea noastră — și, poate, nu e exagerat să zicem: un fel de recunoștință pentru producerile literare ale dnei Matilda Cugler (astăzi dna Poni) și ale dlui Șerbănescu — va fi cu atât mai ușor de explicat cu cât ne vom aminti mai mult mijlocul literar în care le aflăm. Intenții politice, afectări sentimentale, limbă forțată, expresii crude sunt încă la ordinea zilei pentru majoritatea scriitorilor noștri de poezii, și sperăm că generația viitoare își va explica cu greu cum cu o formă așa de puțin plăcută și cu un bagaj așa de ușor de idei au îndrăznit atâția contemporani ai noștri să se introducă în literatură. Să nu mai vorbim despre dnii Aricescu, Tăutu, Hasdeu, Bolliac (Hasdeu și Bolliac ca poeți; ca □...» prozaători)sunt, fără contestare, dintre cei mai buni) etc. Despre aceștia s-a vorbit destul în singura revistă critică ce a avut-o România, în *Convorbiri literare*. Dar să ne aducem aminte și de alții, să nu reprezentăm încă o dată societatea în care sunt siliți să trăiască poeții noștri cei adevărați.

În vremile noastre, pentru a cita *ex abrupto* câteva exemple, dl Vulcan, redactorul *Familiei*¹, trece de poet, când cântă:

Sum calic ca vai de mine
Și amar mă mai trudes,
Totuși fără de suspine
Și voios eu viețuesc.

Ce-i mai scump aci sub soare?
Libertatea-ncântătoare,
Imnul de eliberare,
Cântul de triumful mare?

* * *

Nici dânsa nu-i vro excepțiune,
Nu-i unică-n genul seu;
Nici despre ea nu mai pot spune
Că-i fara de greșeli, nu zeu!

Că mai scump ești zeu,
Îngerelul meu.

* * * Am avut o crengușoară Ce mult a întinerit Cu plăcuta-i
umbrișoară — etc.

În vremile noastre apar poeți ca dl Pătărlăgeanu, care în „orele de repaos“ (București, 1861) ne arată „dorința“ d-sale:

¹ Astăzi membru al Academiei Române. *Dignus erat intrare* (notația e de la 1872).

Nu-i nimic în astă lume
Să mă facă fericit.
Nici averi, nici mare nume,
Nu e ținta ce-am dorit;
Ci dorința mea e toată
Să-mi văd țara c-a-nflorit.

Să văd legea-electorală Că odată s-a lărgit, Și comisia centrală Din Focșani că s-a urnit,
Curtea de casațiune etc., etc.

Dar, ce e drept, prefata dlui Pătărlăgeanu dezarmează critica, rugându-ne:

„Să fiți indulgenți, aducându-vă aminte că smerita mea muză se află încă în fașe.“

În vremile noastre apar poeți ca dl Petre Grădișteanu, care a scris:

O noapte pe ruinele Târgoviștei, sau umbra lui Mihai Viteazul, tablou într-un act cu versuri
(București, 1857), cu următoarea arătare de persoane:

„Umbra lui Mihai Viteazul, învălătită în lințoliu și purtând pe dedesubt costumul
seu Viorica Marica, fete de țărani găsite de la horă Florica

Costache Ghimpeanu, june român de 25 de ani, grav și plin de scepticism, începând a se întoarce la credință prin sentimentul naționalității și convingându-se de puterea divină numai la luptă etc.“

În scena I, între cele trei țărance se declamă o poezie lirică cu 63 (citește șaiszeci și trei) de strofe, d. e., ca aceste:

Două împreună Să cercăm Unire,
Noi facil putem Aci e speranța,
De orice furtună Căci în desunire
Să ne apărăm. Nu cunoaștem viața.

Și să nu uităm că, de altminteri, dl Petre Grădișteanu e un om de spirit. În vremile

noastre dl Iustin Popfiu își întocmește limba maternă în rime ca aceste:

XII

DOMNIȘOAREI CONSTANTII'A DUNCA¹ (Camil'a D'albu)

Catra tine suna debil'a-mi cantare;
Va ajunge ore colo-n departare?!
Fiica Romei vechie! svava floriara!
Va petrunde ore bland'a-ți animiora?!...
Cand nalțai la ceriuri santa rogatiune
Se-i cer indurarea pentru-a mea națiune,
De aceste fiice densei i-am doritu,
Ruga mea fierbinte eca s-a-implinitu!
Nu te cunosc inca, scumpa floriara!
N-am privit eu inca faci'a-ti rumeniora,
Nece ale tale buze mititele,
Nece ochi-ti mândri, aste blande stele;
Peptulu meu cel fraged totuș venereza
etc.

Și trebuie să știți că dl Popfiu este preot, conector al unui seminar clerical, bărbat chemat să fie cel puțin serios înaintea publicului și, dealtminteri, plin de zel pentru literatura națiunii.

În vremurile noastre dl dr. I. C. Drăgescu, acela ce cu o rară necuviință a adresat scrisorile publice către generalul Türr și dl Carp, tipărește *Amor și patria* (Turin, 1870) și acolo ne zice:

De unsprezece seculi romanul se oștește, De-atâta timp îl suge un crunt
infam vampir: Iar azi *tigrul și ien'a* de nou se înfrățește, Voind să
nimicească pe acest popor martir.

Horia strânge pe români,
Domnii fug ca niște câni.

¹ „Domnișoara Constantia Dunca petrece în Paris, secerând prin operele sale scrise în limba franceză despre romani și educațiune aprecierea și aplauzele învățaților Franciei. După cum îmi face îns'a-și magulitoarea declarațiune, această poezie contribuie și ea încâtva, spre a o indemna să întoarne la frații săi, in patria sa“ (*nota dlui Popfiu*).

DONIȘOAREI ELENA P.

Copila grațioasă, ești tu o moritoare,
Ori ești un candid înger din Câmpii Elizei?
Din rai căzută-aici o belă, scumpă flore,
Sunt soarele și lun'a și Venus frații tei?

Venus, fratele trei Elena!

Populi, voi, care-n sclavie Gemeți încă umiliți. Pe altariul de frăție Punând dreapta
vă uniți,

Tiranie veți strivi Când uniți ve veți oști.

Cât ești de belă și-ncântătoare,
Zână gentilă, nemuritoare,
Pe pura-ți frunte porți cu mândrie...

Sosit-a, popoli, ora... sculați-vă din tină Și-n apa libertății vestmintele spălați,
Sub steagul independenței cu fruntea-vă senină Pe biblia iubirii jurați că veți
fi frați.

„Pe pura-ți frunte porți cu mândrie, când uniți vă veți oști, jurați că veți fi frați“, cât de părăsit de
toți dumnezeii trebuie să fie cineva pentru a crede că asemenea țâștiitură este limba poetică!
Și să nu uităm prefața:

„*Cititorului salut!* Aș fi publicat toate încercările mele poetice, le-aș fi
ilustrat, dacă nu mă împiedicau circumstanțe nedependinți de voința mea.
Poeziile cuprinse în acest mic volum sunt o parte din visele mele, sunt copiii
mei de aur. În ele am depus partea cea mai bună din mine: anima și
conștiința mea.“

Foarte bine! Dar nu s-ar putea ca „inima și conștiința“ acestui domn să fie mai mult modeste și
mai puțin cacofonice?

În vremile noastre „junimea clericală din Arad“ îndrăznește a publica un *Almanah pe 1859* cu
poezii ca aceste (de dnii E. B. Stănescu,
N. Cristian, M. Bota):

CATRA DEMOSELL'A S.P.

Eram in o seară,
Într-o zi de vară,
Când me preumblam
Printr-o luncă mare,
Pe malul unei
Ape curgătoare:
Când in *cea mai prima amoare*
Foarte melancholizam.
Cugetu-mi incepu să zboare.

Și-n tine m-amorizam.
In amoarea *cea mai noua*
Ce e ca o prima roua
Pre cutarea *nouă frunză*
Ce e ca o primă rază
Carea mai întâiu o zerește,
Cel ce pe lume se ivește,
Ce e ca o primă legănare,
Dar tocmai ca un somn ultim mare;

și cu faimosul *Foc al Lipovii*:

Juh! cum dete tresnet din cer! Pocnind — durr, durr — se prade, Fum a pucioasă dă in
crier, Vai! ce-i? Lip'a-n foc arde.

Pif, paf, puf, trosc cu puștile! Bătaia lui Dumnezeu! Dur, bumb, și cu bombeștele, Lângă Mureș
vaet reu!

În vremile noastre, la Lugos, în a. 1861, dl „doctorand în medicină din Viena“ B. Petric, care își
bate joc de almanahul precedent, publică:

POEZII NAȚIONALE ca UNA MITUTICA FLAMURA cu *Deviza simțirilor sale naționale*

Și-n această flamură cu simțirile naționale ale dlui Petric ni se spune:

SALUTARE (Cucoanelor române din *Lugoșiu*)

Când eram de voi departe
Și de voi numai prin carte
Câteodată-nțelegeam

Cumcă sunteți sănătoase, Tot fidele, tot voioase — Eu tare mă bucuram.
Primiți-mă dar bucuroase,

Fete de Lugoș frumoase, Și să nu vă fiu străin,
Să-mi fiți mie voioase, Plăcute, petrecănoase,
Că sum june de român.

Fluier, cânt ca ș-un boier, Mă arăt pe promenadă
Parcă sunt milioner.

Când n-am bani, iar nici că-mi pasă,
* * * Tot voios sum eu pe lume, De când maica m-a făcut; Superat nime n-a spune
Vreodată' că m-a văzut. Când am bani, pornesc pe stradă,
Cu amicii ospitez, Președinte sum la masă, Fiindc-atunce eu contez. Niren-Braten,
Schweins-Cotlet, Eu numai ce poruncesc, Un Piff Wein și omelet Beu, mănânc, dar nu
plătesc.

Să citim acum precuvântarea, care este interesantă ca tip caracteristic al celor mai multe de acest fel:

„În onoarea si, cât se poate zice d'în partea mea fără vătămarea modestiei, în folosul și distracțiunea publicului cititor, aduc și eu pe altarul națiunii niște floricele, sperând, ca toți autorii, dacă nu complimente, cel puțin bună primire, pentru că am cutezat ca un ziar nou, fără multă experiență, a pune și floricelele mele în stratul comun a Națiunei, care are acum literați demni de cel mai destins respect ce și eu îl port în mine; unde a greșit mintea mea doară încă nu destul poleită după dorința cetitorilor, acolo fac apel la simțirile mele dinlountru, la cugetul meu curat, care mă îndeamnă a aduce și eu mica ardere.“

Ce are a face mâncarea neplătită a dlui doctorand Petric cu „stratul comun“ al națiunii?
În vremile noastre *Revista contemporană* (1 ianuarie 1874) publică
o poezie a dlui Ciru Oeconomu, care sfârșește cu următoarea strofă:

Cânta-voi, combăte-voi cu furie nebună, În mâna mea zdrobi-voi și monstrul
și-ai lui pui, Și dac-a mele cânturi ave-vor o cunună, Veni-voi l-ale tale
picioare s-o depui.

Ș-ai lui pui? Cânta-voi, combăte-voi, zdrobi-voi, ave-voi? Și se mai îndoiește dl Ciru Oeconomu
dacă ale sale cânturi armonioase avevor o cunună?

Aci, scrutând abisul imens, fără hotare, Bravând exilul, moartea, dând suflet
la fricoși, Scoțând dintr-a ta harpă mâinii vizionare, Persecutai cu biciul
tiranii scrofuloși.

Tiranii scrofuloși! Aceste versuri minunate le dedică dl Ciru Oeconomu lui Victor Hugo și le începe
cu modestul motto: *ed io anche son pittore*.

Ed io anche son pittore! Și adică de ce nu, vă rog? Victor Hugo și domnul Ciru Oeconomu! După
„tiranii scrofuloși“ toate sunt cu puțință.

Dar să nu mai continuăm exemplele de acest fel! Când s-ar ivi izolate, când ar forma excepția,
cine și-ar impune datoria de a le răsfoi din literatura zilei! Însă ele formează astăzi încă majoritatea
literaturii noastre poetice, și în modul cum se produc ne par a fi simptomul unui rău destul de
însemnat pentru a merita o atenție serioasă.

Citatul domn Petru Grădișteanu era aproape copil când și-a publicat *Umbra lui Mihai Viteazul*;
asemenea, *Almanacul* din Arad este lucrarea unor juni necopți; și dnii Vulcan și Drăgescu, dacă este

să-i judecăm după publicările de până acum, nu pot fi departe de această vârstă fericită; și poate autorii celor mai multe poezii ce primejdiesc citirea jurnalelor politice pe la noi se află în același caz.

Că în acest timp al vieții lipsa de cugetare matură și o deșertăciune neînfrănată împinge pe atâția juri nechemăți și nealeși a maltrata limba, torturând-o în rime și metruri imposibile, acesta este un fapt general, pentru care nu avem nici un motiv să credem că junii români să fie mai mărginiți sau mai deșerți decât junii altor popoare înzestrate cu o literatură. Dar ce nu se va întâlni la nici un popor cult și ce se petrece numai la noi este necuviința cu care asemenea „păcate ale tinereții” — cum ar fi zis răposatul C. Negruzzi — se publică, se impun în literatură și se primesc de o parte a publicului drept poezie; incorigibila suficiență ce o păstrează autorii lor și încrederea în care se susțin că au făcut o faptă meritorie pentru literatura țării lor când au sustras atâtea coale de hârtie de la o destinație mai firească.

Altundeva societatea este destul de bine organizată pentru a se garanta în contra unor asemenea abnormități; respectul pentru public, respectul în care au știut să se ție jurnalele și curajoasa veghere a unei critici neobosite formează la suprafața vieții intelectuale o pătură destul de puternică pentru a apăsa și menține în întunericul ce li se cuvine acele produse stricătioase. La noi însă ele se răzlätesc în toată voia și amenință a falsifica judecata publicului și a îneca lucrările cele bune. O sumă de tineri se molipsesc de epidemia literară, își părăsesc studiile regulate și se încântă cu laurii ieftini ai publicității de o zi, și le este așa de însemnat numărul, încât astăzi își fac unii altora un ecou destul de tare pentru a se înșela întreolaltă asupra meritului producerilor lor. Lucrul a ajuns până acolo, încât cine din tinerii noștri este numai incapabil rămâne scriitor pe la tribunale și prin poliții, dar cine, pe lângă incapacitate, adaugă aroganța devine „om de litere”, jurnalist, poet și, îndată ce cu o limbă și cu o ortografie deplorabilă știe să rimeze libertate cu dreptate, colegii săi se grăbesc să-i deschidă „cu fericire coloanele” d-lor, să-l patenteze drept literat și „anteluptător al culturii naționale”.

De aci înainte timpul și activitatea acestor nefericiți se pierde cu producerea de maculatură literară, și o parte a timpului și activității generației june se pierde cu citirea acestei maculaturi.

Acți e rău!; din acest punct de vedere, partea nesănătoasă în mișcarea literaturii române merită să fie observată, și poate cititorul nepărtinitor nu va găsi de prisos dacă vom mai releva și procedarea uniformă, tipicul după care acei scriitori exploatează atenția tinerimii și profanează una din cele mai frumoase aspirații ale ei.

Drapelul sub care se introduc aceste deșertațiuni personale și crudități estetice este totdeauna Națiunea și Libertatea, și, astfel, două idei din cele mai înalte au ajuns a fi scara pe care, călcând-o în picioare, se urcă oamenii cei mai lipsiți de orice merit. Și atunci numai vezi pe dl Drăgescu făcând din cacofoniile sale un omagiu „libertății și nedependinței”, pe dl Petric producând înjosirile sale „ca una mitutică flamură cu deviza simțirilor naționale”, pe dl Pătărlăgeanu scoțându-și muza din fașă pentru a o depune pe altarul națiunii; și apoi vin în precuvântările d-lor, care sunt totdeauna lipsite de demnitate, sau prea smerite, sau prea arogante (și nu știi ce este mai arogant; aroganța sau smerenia), și ne explică ce mare iubire pentru patrie i-a făcut să ne înzestreze literatura cu prețiosul nume al d-lor! Și foile noastre publice, *Familia*, *Telegraful*, *Plebeul*, *Poporul*, *Secolul*, *Armonia* și cum le mai cheamă, salută cu entuziasm pe „confratele” cel nou și, continuând mistificarea mai departe, îndrăznesc a identifica națiunea română cu aceste anomalii ale ei și strigă că se atacă românismul îndată ce se atacă aceste rătăcirii bolnăvicioase ale literaturii române.

Cine cunoaște calibrul unor asemenea poeți și jurnaliști nu se miră de purtarea lor, o găsește naturală și — la drept vorbind — indiferentă. Nu ar fi însă natural când publicul român ar continua să-i încurajeze crezând că astfel încurajează literatura; și, pe de altă parte, ar înceta de a fi indiferent îndată ce am privi la înrâurirea ce o poate avea asupra tinerimii noastre.

De aceea împotrivirea energică în contra direcției false arătate în aceste rânduri ne va părea totdeauna o datorie literară, și încercarea de a pune o stavilă în contra ei, atât prin criticarea producerilor rele, cât și prin relevarea scrierilor mai bune, și de a produce un fel de presiune îndestulătoare a opiniei publice în contră-i, va trebui să fie repetată, fără obosire și cu puteri unite, până când va izbuti — presu-punând că va izbuti vreodată.

Este dar o parte mai fericită a aceleiași datorii literare dacă de la privirea rimărilor citate mai sus trecem, printr-un contrast cam violent, la reamintirea lucrărilor acelor care, în încercările lor, fie cât

de restrânse în privința sferei de idei în care se mișcă, arată o natură mai aleasă, simțiri simple, dar neafectate, și produc în cititor acea impresie senină, care este adevărata binefacere a artelor frumoase. Din numărul lor ne-am propus să vorbim despre d-ra Cugler și dnii Șerbănescu și Petrino.

Poeziile trei Matilda Cugler (mai târziu d-na Burlă¹) sunt publicate în *Convorbiri literare* și înăvușesc multe numere ale acestei reviste de

¹ Astăzi dna Poni.

la prima ei ivire. Ne cerem voie a reaminti cititorilor câteva din cele

mai caracteristice.

Ai plâns și tu odată?

Eu, zău, nu pot să cred.

Ah! lacrimi lasă urme

Ce ani întregi se văd.

Un ochi care odată

A plâns de dor și chin,

Mă crede, nu degrabă

Se face iar senin.

Un ce fără de nume

Rămâne-n el ascuns —

Dar ochii tăi sunt limpezi:

Nu pot să cred c-ai

plâns.

* * *

Floarea-n câmp când

veștejește

Alta-n locu-i înflorește.

Dar în pieptul omenesc

Florile când vestejesc

Cade roua înzadar —

Alte-n loc nu mai răsar.

* * *

El a venit spre mine

Și mâna mi-a luat.

Și-n ochii lui atuncea

Adânc am căutat.

Dar ce-am văzut în

dânșii,

Ah! nime n-a afla,

Căci toat-a mea durere

Și dorul meu era.

Ceea ce va fi atras pe cititorii acestor poezii lirice este eleganța limbajului lor și, poate, sinceritatea simțirii. Un merit deosebit este precizia cu care sunt compuse și care le ferește de lungile repetiții ale aceleiași idei, ce, de altminteri, se întâlnesc în atâtea poezii ale literaturii noastre. Pe de altă parte, nu este de tăgăduit că din poeziile trei Cugler apare o înrăurire predominantă a lui Heine și a lui Lenau; dar, în fine, avem cel puțin a face cu înrăurirea lui Heine și a lui Lenau.

Între cele mai plăcute produceri ale literaturii române sunt și vor rămâne poeziile dlui Șerbănescu. De la cele dintâi încercări ale dlui Bolintineanu, care se deosebeau prin aceeași însușire, nu cunoaștem poezii a căror limbă să fi produs auzului aceeași plăcere ca poeziile citatului autor. Într-o literatură unde limba poetică este deja formată, meritul aparent al unei versificații elegante consistă adesea numai în reproducerea credincioasă a formelor de stil obișnuite de autorii recunoscuți, și în Franța și în Germania se găsesc rar poeți începători ale căror versuri să fie mai mult decât o imitare palidă a lui Musset și a lui Heine. La noi, însă, unde în toate ramurile literare stilul caută încă să se formeze și este încă foarte crud, farmecul limbii într-o poezie rămâne un merit adevărat și primitiv.

LACRIMA

Ah! în ochiul tău cel negru ca o noapte fără lună Eu o lacrim-am zărit, Și pe geana ta cea
brună, Lunecând, ea s-a oprit.

Ce-nsemna, copilă jună ca și o simțire nouă, Acel ud mărgăritar, Acel grăunte de rouă,
Semnul dorului amar?

Lacrima-i o poezie ce se scrie în tăcere

La tulpina unui dor;
Bătrân, lacrima-i durere,
June, lacrima-i amor.

Tu, ce jună ești ca raza ce în faptul zilei luce,
Nu-mi mai spune al tău dor;
Lacrima din ochiu-ți dulce
E un gingaș trădător.

Un nor vine să-mi ascunză
A vieții mele stea...
Vântul tremură în frunză,
Ș-amoru-n inima mea!
Negrul nor, iată, pășește
Cătr-a vieții mele stea.

* * * Vântu-n frunză greu mugește, Ș-amoru-n inima mea! Norul dușman
crește, crește Ș-acopere draga-mi stea... Frunza-n vânt se
risipește, Moare-n dor inima mea!

În anul 1870 s-a publicat la Cernăuți *Lumine și umbre*, o culegere din poeziile dlui Petrino. Printre multe prea de jos, despre care credem că ar fi fost mai bine să rămână nepublicate, întâlnim și câteva poezii